

KENTSEL MEKANDA KONUT SORUNUNA BİR
ÇÖZÜM OLARAK GECEKONDULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

DOKTORA TEZİ

Yük.Mimar Halil DİNÇEL

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15 EYLÜL 1989

Tezin Savunulduğu Tarih : 26 ARALIK 1989

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Gülsün SAĞLAMER

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Necati İNCEOĞLU
Prof.Dr. Ferhan YÜREKLİ

ARALIK 1989.

Ö N S Ö Z

Bu çalışmada büyük özveriyle bana yardımcı olan Sayın Hocam Prof.Dr. GÜLSÜN SAĞLAMER'e, aileme, Eskişehir' de Yeminli Büro sahibi İnşaat Mühendisi Sayın Adnan DEMİREL'e ve Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü tüm çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca özverili davranışlarından dolayı Çamlıca mahallesi sakinlerine teşekkür ederim.

Eylül 1989

Halil DİNCEL

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖZET.....	
SUMMARY.....	
BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
1.1. Konut Soru mu? Yoksa Barınma Sorunu mu?.	2
1.2. Barınma Sorununda Politika Üretmek.....	3
1.3. Halkın Çevresine Karşı Duyarlılığı.....	6
1.4. Sorunlara Demokratik Ortamda Planlı Yaklaşım.....	7
BÖLÜM 2. MEKAN KAVRAMI.....	9
2.1. Üretimin Bir Parçası Olarak Mekan.....	10
2.2. Toplum Ve Mekan.....	12
2.3. Cinsiyet Farkının Mekana Yansıması.....	14
2.4. Mekanın Oluşumunda Zaman Boyutu.....	15
2.5. Kaynak Mekan Doğası.....	19
BÖLÜM 3. MEKANDA BÜTÜNLÜK KAVRAMI.....	24
3.1. Yaşam Biçimini Kolaylaştıran Araçların Mekandaki Yeri.....	25
3.2. Doğaya Karşı Tarihsel Yaklaşımın Fesfesi Kökenleri.....	26
BÖLÜM 4. ÇEVRE KAVRAMI VE TANIMI.....	28
4.1. Çevre Ve Birey.....	29
4.1.1. Çevreye Bakışın tarihi Kökenleri.....	30
4.1.2. Çağımızda Çevreye Bakış Açısı.....	31
4.1.3. Doğal Mekanın Yapay Mekana Dönüşümü...	32
4.1.4. Doğu Toplumlarının Kültürel Birikimi..	33
BÖLÜM 5. ENDÜSTRİ TOPLUMLARINDA DÜNYA GÖRÜŞÜ.....	36
5.1. Toplum Çevrenin Kendisi İçin Önemi Kavrayıp Yeni Bir Görüş Oluşturmakta....	38
5.1.1. Endüstriyel Çağa Geçişin Yaşamda Yarat- tığı Önemli Değişimler.....	39

5.1.2.	Batıda Kentleşmenin Kendi İç Dinamizmi İle Gelişimi.....	40
5.1.3.	Endüstriyel Çağda Yoğun Kentleşme Olgusu.....	41
5.1.4.	Kitlelerin Sorunlarına Ütopik Yaklaşımlar.....	42
5.1.5.	Sovyet Sisteminde Ütopik Düşüncelerin Yeri.....	44
BÖLÜM 6.	MODERN MİMARİ GÜNÜMÜZ MİMARİSİ.....	45
6.1.	Ütopik Değerlere Yönelme Nedenleri.....	48
6.2.	Günümüz Mimarisi Ve Toplumsal Halkınma...	49
BÖLÜM 7.	MİMARİDE KATILIM SORUNU.....	55
7.1.	Gelişmiş Ülkelerde Katılım Sorunu.....	56
7.1.1.	Demokratik Yaşama Biçiminin Bir Parçası Olarak Katılım.....	58
7.1.2.	Toplu Konut Uygulamaları.....	63
7.1.3.	Toplu Konutlarla Oluşturulmuş Çevrelerin Düzeltilmesi	65
7.1.4.	Katılımın Ülkemiz Ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Anlamı.....	71
BÖLÜM 8.	SANAYİLEŞME - KENTLEŞME İKİLEMİ.....	75
8.1.	Gecekondulaşma.....	77
8.1.1.	Ülkemizde Gecekondulaşma.....	78
8.2.	Ülkemizde Konut Açığının Boyutu.....	79
8.2.1.	Konut Açığının Karşılanmasında Kaynak Arayışı.....	80
8.2.2.	Gelir Dağılımı Ve Konut Açığının Kapatılması.....	82
BÖLÜM 9.	BİR ÇÖZÜM YOLU GECEKONDULAŞMA.....	85
9.1.	Gecekondur Bir Çözümü mü?	86
9.1.1.	Gecekondularda Yasal Sorunlar.....	88
9.1.2.	Gecekondur Ekonomik Bir Yapı Üretim Sistemi.....	91
9.1.3.	Değişmeye ve Gelişmeye Açık Bir Sistem Olarak Gecekondur.....	92
9.1.4.	Gecekondur da Mekansal Değişimin İşlevsel İçeriği.....	93
9.1.5.	Değişim Süresince İki Farklı Kültürün Etkileri.....	94

9.1.6. İç Mekanın Belirlenmesinde Kültürel Değişimin Önemi.....	95
BÖLÜM 10. MODERN MİMARİDE KONUT KAVRAMI.....	99
10.1. Yerleşim Ölçeğinde Konut Tipleri.....	102
10.2. Geleneksel Yaşamdan Ayrılan Aile İçin Çağımızda Geliştirilen Konut Programı...	108
BÖLÜM 11. ESKİŞEHİR'DE BİR UYGULAMA İNCELEME.....	112
11.1. Gecekondulaşmanın Kentsel Konumu.....	114
11.1.1. Yapı Adalarında Ölçü Birliği.....	127
11.1.2. Parsellerin Özellikleri.....	131
11.1.3. Yapılanma Parsel İlişkisi	132
11.2. Konutların Özellikleri.....	142
11.2.1. Mekanlar Arası İlişkiler Açısından Analiz.....	143
11.2.2. Konutlardaki Mekanların Boyutsal Açı- dan Analizi.....	154
11.2.3. Konut Ortalama Alanları.....	160
11.3. Konutlar.....	161
11.4. Yakın Çevre Oluşumu.....	171
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	179
KAYNAKLAR.....	183
ÖZGEÇMİŞ.....	189

ÖZET

Bu çalışma Gecekondulaşma olgusunu mekansal açıdan irdelerken gecekonduların konut sorunu içindeki yerini açıklamaktadır. Birinci bölümde halkın çevresine karşı duyarlılığının ve sorunlara demokratik ortamda planlı olarak yaklaşmanın problemin niteliksel çözümünde gerekli olduğu anlatılıyor. İkinci bölümde mekan kavramı açıklanırken, mekan, üretimin bir parçası olarak ele alınıyor, toplum ve mekan ilişkisi, cinsiyet farkının mekana yansımaları; mekanın oluşumunda zaman faktörü ve ana mekan doğa anlatılıyor. Üçüncü bölümde mekanda bütünlük kavramı ele alınmakta, yaşamayı kolaylaştıran araçların mekanın biçimlenmesindeki önemi ve doğaya karşı toplumların bakışaçılarının tarihi serüveni anlatılıyor. Dördüncü bölümde çevre kavramı üzerinde duruluyor. Çevreye bakışın tarihi kökenleri ve günümüzde çevre ve sorununa yaklaşım, doğal mekanın yapay mekana dönüşümü anlatılıyor. Beşinci bölümde endüstri toplumlarının dünya görüşü açıklanırken, toplumun çevrenin önemini kavrayarak yeni arayışlara başladığı anlatılıyor. Altıncı bölümde modern mimari ve günümüz mimarisi başlığı altında modern mimarinin ütöpik değerlere yönelimi anlatılıyor. Yedinci bölümde mimaride katılım sorunu ele alınarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde soruna bakış demokrasinin katılımdaki önemi toplu konut uygulamaları ve bu uygulamayla oluşan çevrelerin düzeltilmesi çalışmaları katılımcı bakış açısıyla anlatılıyor. Sekizinci bölümde sanayileşme kentleşme ikilemi anlatılarak genelde gecekondu ve ülkemizdeki gecekondulaşma, ülkemizdeki konut açığının boyutları ve açığın kapatılmasındaki kaynak arayışı ve toplumsal gelir dağılımındaki dengesizliğin sorunun çözümünü olumsuz etkileyişi bu bölümde anlatılıyor. Dokuzuncu bölümde gecekondu konut sorununa bir çözüm olup olmadığı irdeleniyor. Onuncu bölümde modern mimari- de konut kavramı ele alınarak konut tiplerinden bahsediliyor. Onbirinci bölümde gecekonduarda mekan farklılaşması anlatılıyor. Onikinci bölümde gecekonduaların kentsel konumları anlatılarak; yapı adalarının ve parsellerin durumu, konutların özellikleri mekanlar arası ilişkiler ve mekan ölçüleri açısından irdeleniyor.

Konutların yakın çevre oluşumu ve sokak dokusu içindeki yeri anlatılırken; sonuç ve öneriler kısmında genelde mekan özelde gecekonduaların ülke şartlarında alınacak önlemlerle konut sorununa çözüm olabileceği vurgulanıyor.

THE EVALUATION OF SQUATTER SETTLEMENTS AS A SOLUTION TO HOUSING PROBLEM IN URBAN SPACE

SUMMARY

In this study squatter space has been taken up as a shelter in the urban area, and space has been looked in its various dimensions. The place of squatterization in the urban structure, its contribution to the solution of the housing problem and its particular significance in Turkey, which is suffering from a serious housing shortage, have been emphasized.

The introduction discusses the problems created by the population increase and the phenomenon of intensive urbanization; then it emphasizes that the problem of housing should be reduced to the problem of providing shelter and that the aim of social housing should be seen only as providing shelter.

In the introduction it is also stated that, in solving this problem, new policies should be generated and that the subject should be viewed from a broader angle ignoring the details; thus, the complexity of the problem of shelter, which is affected by a large number of factors should always be kept in mind. It is pointed out that awareness of the public towards its environment has a lot to contribute to the solution of the said problem and that the contribution of the public can only be effective in a democratic atmosphere adopting a planned approach.

In Part II, the concept of space is taken up and discussed together with the change in factors that contribute to its creation. It is reminded that the concept of space can be used for all places where matter and movement exist; the lexical definition of the word 'space' is given, the concepts of 'natural space' and 'artificial space' are discussed, and it is explained that 'space' can only gain meaning by consciousness, since it is impossible to conceive it in a neutral sense without

considering time.

It is argued that space taken up as a part of production changes together with the society constantly renewing itself. Different types of space that have existed in various social sections are discussed, emphasizing the fact that space is a living phenomenon. Interaction between space and society is studied in its double character drawing attention to the new concepts of society and space that emerged with the advent of the industrial period, and the complex structure space gained in this period has been brought into focus. It is explained that sexual differences are naturally reflected in space, that time is an important factor in space not as an ever-flowing background but as a factor contributing to the formation of space. It is also reminded that the origin of space is in nature.

In Part III, the totality of space is discussed, mentioning the effects of certain devices that facilitate life, and especially how certain types of furniture like chairs affect the formation of space.

The philosophical origins of the historical approaches of man towards nature, the main source of space, are drawn upon to explain the effects of social beliefs in different historical periods.

In Part IV, the definition and the concept of environment are discussed pointing out the difference between environment and milieu. The relationship between the individual and the environment is examined with a view to the origins and different interpretations of the environment. Environmental effects on the dilemma of man-nature are exposed, and the difference between the Eastern and Western viewpoints of the environment have been reviewed up to the present time.

Observing that the present viewpoint of the environment has historical traces, the destructive attitude towards nature has been criticized. The transformation of the natural environment into an artificial one has been explained considering the role played by the present day disintegrated societies, with a view to how man with his unsatisfiable ego affected the destruction of the natural environment. The significance of cultural accumulation in Eastern societies in terms of their attitude towards nature has been emphasized, and the importance of this accumulation in preventing the destruction of nature in industrial societies has also been shown.

Part V discusses the worldview adopted by some industrial societies and the effects of some historical viewpoints adopted by the western societies on the present Western worldview. Environmental pollution is examined in its relation to this worldview with the emphasis on how a more sensitive attitude is being developed towards the environment now. In this respect, important changes taking place in the industrial age in general are enumerated, and human alienation from the environment is explained.

With a view to the different urban environments of the industrial age, the development of Western societies with their inner dynamism is brought into the discussion and the effects of intensive urbanisation all through the industrial age has been looked into. It is pointed out that the utopian attitudes adopted in solving the problem are caused by intensive urbanisation and, that these attitudes cannot be considered an alternative solution today as they had never been a solution in the past. The impasse of utopianism in the Soviet system is explained with the conclusion that utopian attitudes can only offer subjective solutions to objective values in societies.

Part VI, under the heading of Modern Architecture and Contemporary Architecture, discusses how modern architecture starting as a reaction to the old, has acquired some negative aspects in its different approaches to the environment although in harmony with the facts of the industrial age, and how the present day architecture is continuing the same search still retaining the same traces. Explaining the reasons why modern architecture tended towards utopian values, it is pointed out that this is a natural product of the industrial age. It is also explained why present day architecture should be taken up together with social development and how this acquires special importance in countries going through the process of development. It is emphasized that architecture needs a social way of thinking today rather than an individual one and that speculative sharing of the urban land space brings on negative aspects to the use of urban space.

In Part VII, the problem of participation is taken up from the social point of view and it is pointed out that participation is an inevitable factor in the formation of the environment. Participation is defined as a significant factor in increasing the sensitivity towards the environment and as an inevitable result of the democratic way of life. Participatory attitude in developed countries is explained, and examples from these countries are cited. From this aspect, actualized social housing

programs are taken up and the negative features of the environments created in spite of the masses are enlarged upon supported by a large number of examples. Some other examples are also given for the work carried out to improve the environment with social housing programs, and it is explained why participation of the users in the formation of their own environment should not be ignored.

The significance of participation in Turkey and other developing countries is emphasized suggesting that squatterization in developing countries should be interpreted from this point of view.

In Part VIII, the dilemma of industrialization-urbanization is discussed, explaining how people who leave their rural homes essentially expect to improve their living conditions in the new environment and how finding a job plays an important part in the migration. The dimensions this migration occurred in developing countries is pointed out citing the reasons for the squatterization it caused in the urban environment. Squatterization is explained as a natural consequence of the economic, social and cultural structures of the respective developing countries.

It is argued that squatterization in Turkey essentially began in the 1950s with the increasing role of international capital in this country and thus it has outgrown its natural dimensions.

Housing shortage in Turkey is brought into focus and the social aspects of this subject are discussed together with the search for some sources in order to bring a solution to the problem. The present housing shortage is shown to be possibly met in a matter of twenty years, even with the production of 300.000 dwellings per annum with the transfer of sources as significant as one fifth of the country's national income. It is claimed that, even if the necessary funds are provided, because of the great inequality in the division of the national income, the problem of housing will still remain unsolved for that section of the society which is experiencing a pressing need for housing, and that besides, when suggesting this solution the quality of the housing to be provided has not been taken into consideration.

In Part IX squatterization is examined as a possible solution to the problem, claiming that it is an unavoidable development and then the question "Can squatterization be a solution?" is raised. It is observed

that squatter areas have more advanced features compared with living conditions in apartment blocks for the new urbanities who are newly experiencing the phenomenon of change in its greatest dimensions. However, legal problems involved in building and owning the squatter dwellings are also brought into the discussion pointing out the inevitability of preventing squatterization that has been going on for thirty years.

Squatter dwellings are seen as an economic way of producing constructions:

- using local materials as far as possible,
- employing the traditional methods of construction,
- making a limited preliminary investment and realizing the construction in several different stages.

It is pointed out that, due to these factors squatter developments have important advantages like flexibility and the capacity to meet the rising needs required by changes in time as well as inexpensive production. The functional content of the spatial change is taken up in its aspects of demographic, economic and cultural changes, and it is shown that the flexibility of squatter dwellings makes it possible to respond to these changes. Also, it is explained that two different cultures namely (pre-industrial and post-industrial) simultaneously affect the process of change. The effects of the clash between these two cultural factors on the determination of space and the influence of feudal customs on squatter dwellings have also been mentioned.

In Part X, the concept of dwelling in modern architecture is brought up referring to the changing concept of family in this century and to the democratic family structure reflected on the new space. In addition, plot usage in housing types being built at present and the advantages of atrium type houses in terms of garden-house relations have been studied. It is also pointed out how important it is for the dwelling to be surrounded by a garden and the functional use this means for the enclosed space. Incidentally, these characteristics are to be found in the traditional Turkish way of living as well as in squatter dwellings; thus, they indicate to wards the qualities of the housing programs to be developed in our time.

Part XI takes up the differentiation of space in squatter dwellings together with the flexible usage of

space which is inadequate in terms of the family structure.

Part XII explains why Eskişehir has been chosen as the experimental area and shows that Eskişehir is essentially one of the cities that receive migration specifically from its own vicinity. Eskişehir appears to have different problems from those of the metropolises like İstanbul, Ankara, Adana and Bursa, which receive migrants mostly from all over the country; thus, it is studied in terms of its specific position within this context and in terms of its specific urban structure.

The urban positions of the squatter dwellings in Eskişehir have been treated in terms of their particular characteristics, and the significance of the unity in the unity in the scale of constructional sections has also been emphasized. This Part, which also includes a study of the characteristics of building plots, discusses the structure-plot relations in detail. This relation has been examined, particularly looking into the ratio of closed areas to that of open areas in the structuring that develops from the outside towards the inside on building plots. The same ratio has also been evaluated in terms of enclosed gardens.

When discussing the characteristics of dwellings, it has been noticed that almost all the dwellings under study had independent garden entrances, an introverted concept of space and a separate garden, however small. The positioning of the garden in terms of the squatter dwelling has also been shown. When considering the spatial analysis of the dwelling space, it is observed that there are practical examples reminding one of the central plan type stemming from the traditional way of life in addition to some particular spatial relations.

It can be said that in the dwellings these types of space exist:

- Terminal spaces (terminal areas),
- Connecting spaces (passage areas),
- Focusing spaces.

It is interesting that all the other types of space besides the W.C. and the bathroom are either passage areas or focusing areas. In this Part, other connecting areas are also studied with special emphasis. The existence of

more than one dwelling on the same plot and of commonly used areas can also be explained by the particular position of these dwellings. In these dwellings, most of which have bathrooms, the fact that passage into the bathroom is through the sitting-room explains the significance of the focusing areas. Examining the fact of focusing around various spaces, more than one foci in certain designs have been noticed. Average dwelling space is studied for each area separately and also in terms of the whole dwelling area, thus describing each space both separately and in terms of its location in the general dwelling area. The fact that a squatter-dweller lives in an average area of 55 m² is compared to the demands of the middle-classes, in this country, who do not prefer small dwellings.

Passage from one dwelling space into another does away with the need of private space among the family members and also brings out the feudal cultural customs. The inadequacy of space is compensated by the use of garden space. As for the relation of the dwellings to their gardens and to the street, this shows that the street is not only a link for communication but that it mainly provides an area for the neighbours in which to carry out their social transactions. The high garden walls separating the dwellings from the street, the gardens being arranged in a way to avoid visual access, and their being decorated with fruit trees etc. are common characteristics in all of these dwellings.

In the Conclusions and Suggestions Part of this study, the phenomenon of intensive urbanization being experienced in Turkey has been described starting from the concept of space in general to the dwelling space in particular. The importance of squatter dwellings in meeting the housing shortage is explained, and it is shown that squatterization is not a phenomenon created only by a subjective demand but that it is the natural result of the objective conditions in developing countries. This conclusion tell us that squatter areas making up the focal point of intensive urbanization are the main factors in the formation of big cities. For this reason, it is impossible to think of developing cities without squatter dwellings. In spite of the inadequate capital, technology and organization and also the need for the maturing accumulation of time, it can be concluded that the search for urgent solutions does not help to formulate the problems adequately and that solutions provided through the meditation of the state and various other sectors are far from being satisfactory. In such circumstances, the significance of squatter dwellings would increase even more.

It is suggested that, rather than being prevented, the construction of squatter dwellings should be encouraged in a democratic atmosphere with a new organization. It is also explained that squatter dwellings will eventually gain an importance as a public solution with some technological and financial support.

The texts comprising each part are supplemented with detailed references, and the related bibliography is provided at the end of the study.

BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ

Ülkemiz yıllık % 2.7'lik nüfus artışının getirdiği her türlü gereksinimlerin baskısı ve olanaklarına sahip bulunuyor. Bu iki gelişik kelimeyi kullanarak söze girmenin olumsuzluğu düşünülebilir. Fakat nüfus artışının getirdiği baskının milli geliri geri çekerek yaşamı ağırlaştırdığı savunulurken, nüfus artışını ülkenin gelecekteki güvencesi olarak görüp, kalkınmanın itici gücü olarak kabul eden görüşlerde var. Bu iki görüş demokratik bir ortamda tartışıla dursun şu gerçeği vurgulamakta geç kalınmamalıdır. Henüz yetersiz olan barınma, beslenme ve eğitim sorunları gibi temel gereksinimler % 2.7'lik nüfus artışıyla hergeçen gün yükselerek artmakta, buna karşın nüfus artışına paralel gelişmeyen halkın gelir seviyesinden dolayı giderek çoğalan ve yaygınlaşan yoksullukla bu temel gereksinimler karşılanamamaktadır. Bu çalışmada birbirleriyle çok yakın ilişkileri olmalarına karşın, barınmanın dışındaki gereksinimleri dışta bırakarak sadece yakın ilişkisini belirtmekle kalınacaktır.

Barınmanın önce sorun olup olmadığı ortaya konulduktan sonra çeşitli boyutsal analizleri ele alınarak konuyu irdelemek gerekir. Bir şeyin sorun olması demek; şiddetli gereksinim duyulmasına karşın, yeterli karşılığı bulamaması; bununla da kalınmayıp bulunması için de bir çözüm yolunun ortaya çıkmamış olmasıdır. Bu durumda gereksinimler yeterince karşılanamadığı gibi gelecekte de karşılanacağını gösteren güvenilir bir programlama söz konusu değildir. Ülkemizde barınma sorunu, bu açıdan uzun bir zaman aralığında da olsa giderek kapatılan bir gereksinim süreci yerine; daha da büyüyen ve giderek

başka problemleri de ortaya çıkaran bir sürecin parçasıdır. Bu süreç çözüm aşamasına sokulmamışsa sorun devam ediyor demektir.

1.1. Konut Sorunu mu Yoksa Barınma Sorunu mu?

Önce konut sorunu yerine barınma sorunu olarak problemi ele almanın sayısız yararları olacaktır. Günümüzde konut sorunu mülk edinme sorunu olarak ortaya çıktığı gibi geleceğin sigortası gelirdeki erozyona karşı bir korunma aracı olarak da düşünülmektedir. Ayrıca salt bir ticari meta olarak görülebilen konut, kiracılıktan kurtulma, başını sokacak bir yer edinme isteğine de karşılık vermektedir. Durum böyle olunca konutun köklü barınma gereksinimlerine cevap verdiğini söylemek zorlaşmaktadır. Kaldı ki barınma problemi bu söylediklerimizin hiçbirisiyle tanımlanamıyacak geniş fiziki ve sosyal içerikle birlikte, tarihsel derinlik içinde toplumsal kültürün bütün çeşitliliğini ve zenginliğini de taşır.

İlk insanlar doğal sığınakları barınak olarak seçmekle birlikte, onları toplumsal bütünleşmelerini sağlayan, ruhsal dengelerini ayakta tutan dönemin üretim biçimini ve kültürel yapısını yansıtan bezemelerle süslemişlerdir. Kuşkusuz bu bir salt süsleme olmaktan çok bir yaşam biçiminin duvarlara işlenmesidir. Ayrıca bu uğraşın da sanatın ilk biçimi olduğu kabul edilebilir. Kaldık ki bu ilk barınakların aynı zamanda tapınak, eğlence yeri ve iş yeri gibi çok fonksiyonlu olduğunu kabul etmek te gerekir.

Konutla kullanıcılarının ruhsal bütünleşmesi günümüze kadar çeşitli boyutlarda devam etmiştir. Bu gün kişilerin konutunu bir meta olarak gördüğü bilinmektedir. İnsanın konutuna sadece alıp satabileceği bir meta olarak bakması bile günümüz toplumsal sistemleri açısından ilginçtir. Çünkü bazı gereksinimler toplum düzeninin

günlük akışıyla uyumlu değilse genel olarak doğru olsa bile geçersiz kalabilir. Kısaca konut gibi çok yönlü bir konuda onu ilişkilerinden soyutlamanın zorluğu da göz önüne alınacak olursa; bu konuda politika geliştirmek, bu politikalar ışığında stratejiler oluşturmak gerekir. Birçok ülkede bu zaten yapılmaktadır. Fakat burada belirtilmek istenen demokratik ortamda kitlelerin kendi sorunlarına sahip çıktığı politikalardır.

1.2. Barınma Sorununda Politika Üretmek

Konunun karmaşıklığı göz önüne alınırsa politika üretmek gereklidir. Politika, karmaşık olan sorunların daha anlaşılır olmasını sağlamakla kalmaz, kaynakların dengeli kullanımı, etkileşim içindeki kısımların öncelik sıraları, esas ve tali olan yönlerinin açıklanması vb. gibi konuyu netleştiren ve duraksamadan hedefe götürecek süreçlerin planlanabilmesi için ana hatlarının ve hedeflerinin belirtilmesini de öngörür. Örneğin herkesin konut sahibi yapılması politikasının toplumun hangi kesiminin öncelik taşıması gerektiğiyle ilgisi olduğu gibi, gelir düzeyi, sosyal adalet, toplum huzuru, milli gelirin dağılımı, bütçe düzeni, toplumdaki güçler dengesinin oluşumu ve demokrasinin işletilmesi vb. gibi daha sayılabileceğimiz çok sayıda toplumsal yapıyı ilgilendiren konularla da ilişkisi vardır.

Prof.Dr. Cevat Giray konut sorununun çözümünde yer alacak güçlerin seçimi ve yükümlülüklerinin belirlenmesi bu politikanın bir sonucudur der [1]. Devletin Anayasanın 49. maddesiyle girdiği yükümlülüğe atıfta bulunan yazar sistem yaklaşımı içinde anlamlı politikalar geliştirilmesi gereğine işaret eder [2].

Konut gibi çok yönlü ve çok bağlantılı bir konuda politika belirlemek ve bu politikaları uygulama safhasındaki en küçük ayrıntıya kadar istenilen ölçülere

indirgeyebilmek için politikanın seyrine bakmak yetmez. Onu yaşıyan bir nesne olarak görüp sonuçları üzerinde doğru tahminlerde bulunmak da gerekir. Bunun için de kararların hangi peryodlarla kontrole alınacağını belirlemek gerekebilir. Bu sonlu süreçler içinde bu kadar karmaşık ve toplumun hemen her kesimini her yönüyle ilgilendiren bir konuda halkın en geniş kesiminin katılımını sağlayarak politika üretmek ve bu politikaları stratejik seviyelere indirgemek politik çalışmanın vazgeçilmez yönlerindendir.

Politika toplumsal ve teknolojik verilerin ışığı altında toplumsal gereksinimlerin karşılanmasında kaynakların doğru kullanımının güvencesi olduğu kadar, detaylara kadar inen programlama ve planlama çalışmalarının da yönlendiricisidir. O açıdan politik kararların doğruluğunu her aşamadaki çalışmaların gidişini etkilemekle kalmaz, her aşamadaki oluşumların verdiği güçle kendisi de sürecin sonuna kadar güçlenerek gelişir yahut ta tersi olabilir. Veriler doğru değerlendirilip kapasiteler belirlenmemişse, stratejik aşamalar ve uygulama olumlu yöne sokulamaz. Hepsinden de önemlisi bunlar bir barınma politikası içinde önceden değerlendirilip farklı ve benzer yönleri ortaya konarak birbirlerine etkileri tepkileri ve doğuracağı sonuçlar açısından irdelenmemişse el yordamıyla ilerlemekten kurtulunamaz ve plansızlığın bedelleri ağır ödenebilir.

Prof.Dr. Cevat Giray planlı dönemin getirdiği verilere rağmen ülkemizde konut konusunda açık seçik bir konut politikası geliştirilememiş olmasından yakındır. Önce ana ilkelerin belirlenmesiyle yanlışların önüne geçebileceğini, belirten yazar "Örneğin konutla sosyo-ekonomik yapı ve sosyo-kültürel yapı arasında köklü bağlantılar kurulmadan işe başlanırsa bütün kararların başında eksik olacağını" ileri sürmektedir [3].

Kentsel yerleşmelerdeki toplumun sosyal yapısı ve ekonomik durumu konut dokusunu ve komşuluk ilişkilerini çok yakından etkiler. Bu gün çok sayıda konut talebi bulunmasına karşın, alıcı bulamayan çok sayıda konut boş durmakta kendine uygun alıcıyı beklemektedir. Bu uygunluk genellikle ekonomik ölçülerle sınırlanmakta, dar gelirli kesime uygun konut arzı gerçekleştirilemeyince de talebin yüksekliğinden dolayı halk kendi konutunu yasal olmayan bir yöntemle kendisi üretme yoluna gitmektedir. Böylece dar gelirli kesimin açıkta kalan konut talebi karşılanamayınca kendi olanaklarıyla geliştirdiği çözümler yasal olmamasına rağmen, oluşturulamamış konut politikasının yerini doldurmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde kentlerin giderek büyüyen bir kesimini oluşturan genç nüfus kırsal yapısından henüz sıyrılamamıştır. Ayrıca toprağa bağlı üretim ve kırsal gelirlerden henüz ayrılmamış olan bu kesimin feodal kültür yapısını sürdürmesi de olağandır. Bu yeni kentli nüfus sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısıyla kentsel politikanın içine alınıp, sonuçları düşünülerek kararlar oluşturulmamışsa ülkede konut politikasının varlığından bahsetmek zorlaşacaktır. Ülkemizde sosyal ve ekonomik dayanakları ortaya konulmuş amacı açık bir şekilde belli olan bir konut politikasının belirlendiğini söylemek oldukça zordur. Son bir kaç on yıldır tüm meslek kuruluşları, bilimsel araştırma merkezleri olan üniversitelere karşın, politikalar oluşturulmaya çalışıldığı gerçeği ortadadır. Meslek odalarına bilimsel kuruluşlara rağmen konut politikalarını belirleme çalışmaları dar kısa vadeli ve sadece kişisel veya dar grup çıkarı açısından politika oluşturma kaygısına dayanmaktadır. Geniş kitlelerin kendi sorunlarının izleyicisi olamadığı toplumlarda konut politikası veya daha da genel açıdan yaşam için çevre oluşturulması çalışmaları halkın çevresel duyarlılığı ile yakından ilgilidir.

1.3. Halkın Çevresine Karşı Duyarlılığı

Konut politikasının amacı halkın barınma gereksiniminin karşılanması için bir konuta kavuşması olarak görülürse, kitlelerin kendi çevrelelerini oluşturacak çalışmalarda politik kararlara katılması olağan bir düşünce tarzıdır. Buna karşın, birçok toplum bu aşamaya yüzyıllarca süren süreçlerden geçerek ulaşmıştır. Daha doğrusu işin başındadır. Birçok ülkede ise, bugün özellikle yerel yönetimlerde demokrasi anlayışı, bir kere seçilmiş yönetimin depolitize edilmiş halkı yönetmesi olarak anlaşılmaktadır. Halbuki demokrasi kentlilerin aktif bir şekilde kentin geleceğini etkiliyecek her türlü kararı eleştirme, yönlendirme ve kararlara katılmayı esas almaktadır. Bu bir anlamda çevre oluşumunda aktif yaptırım uygulayabilecek kentinin çevresine sahip çıkmasıdır. Ayrıca kentli bir kere kendi gücünü boyutsal olarak kavradığı zaman kentsel mekan oluşumunda sürekli yerini alabilir. Bu anlamda kentleşme ve konut politikasının belirlenmesinde halkın demokratik yapısının geliştirilmesi ilke olarak ele alınmalı ve planlanmalıdır. Burada gelişikili bir durumun ortaya çıktığı tartışma konusu yapılabilir. Seçimlerle iş başına gelmiş olan yerel yönetimlerin çalışmalarına daha az karışmak gibi bir yol izlenmesi savunulabilir. Fakat bu düşünce toplumun farklı çıkar gruplarından oluştuğu gerçeğini göz ardı ederek, düşüncelerin özgürce yarışması ve toplum için gerekli düşüncelerin demokratik ortamda ortaya çıkacağı gerçeğini gözden kaçırabilir. Ayrıca kişi ve azınlık hakları gibi demokrasinin temel ilkeleriyle de gelişir. Başka bir deyişle kentlilerin, kentle ilgili kararlara verilmesi ve kentleşme politikasının belirlenmesinde periyodik bir dönemle sadece oy veren bir vatandaş olması, bu süreç içinde aktif rol oynamaması sağlıklı bir demokrasi anlayışı sayılmamalıdır. Kendine ait mekanın biçimlenmesinde teknik veriler ışığında aktif rol oynaması olumsuz uygulamaları önleyerek olumlu gelişmeyi hızlandıracaktır. Birçok

Batılı ÷lkede bunun örnekleri giderek daha çok gör÷lmekte, kitlelerin göz÷nde yeni bir mekan anlayışı oluşmaktadır. Örneğin çevre kirlenmesine karşın tavır alış, tarihsel çevrenin korunması için biraraya gelişler yeni bir sosyal yapılaşmanın habercileri sayılabilir.

Kentsel politikanın belirlenmesinde kentlilerin aktif katılımı ne kadar gerekliyse, amacın açıkça belirlenmesi zamanın bir veri olarak ele alınması, her sürecin planlanması, kentlilerin güçleri ve bu güçlerin gelişen ve birleşen noktaları, kentsel yaşamın tanımlanarak tanıtılması ve kentli ailenin bir bütün olarak eğitimi vb. alt programlarda politika belirlemede önemlidir. Bütün bu alt programların yapılmasında, politikanın doğru belirlenmesi ve etkin uygulanmasında bilimsel yöntem ve teknolojik seviyenin de yeri tartışılmıyacak kadar önemlidir. Çünkü çağımız bilimsel ve planlı kalkınma çağıdır.

1.4. Sorunlara Demokratik Ortamda Planlı Yaklaşım

Planlama ve demokrasi toplumların gelişmesinde önemli iki kavramdır. Her iki kavram da insanlık tarihi kadar eski sayılır. Ancak planlamanın bir zaman perspektifi içinde ele alınarak birbütün olarak değerlendirilmesi yeni sayılır. "Planlı bir gelişim çabasının eski olduğu bilinmektedir. Çünkü insanlar basit pratiklerinde bile planlı davranışın ürünlerini almışlar ve yaşamlarını rahatlatan ilkeler koymuşlardır. İnsanlar hep amaçlarına ulaşmaya çalışmış, bu amaçlarını önceden düşünmüş ve çoğunlukla geleneklerin koymuş olduğu yada söz konusu koşullara uydurulmuş olan kuralları izleyerek belli bir yolda ilerlemişlerdir" [4].

Genelde planlama kavramı eski olmakla birlikte bu yalınlığıyla kavrandığında bu yalın soyutlamayı yaratan ilişkiler kadar da çağdaştır [5]. Planlama kavramı amaç olarak toplumun mutluluğunu hedeflediği ve geleceği

oluşturma kaygısı taşıdığı için özü açısından her dönemde çağdaş görünüm taşımıştır. Çağdaşlık çağa ait olmakla birlikte çağındaki geleceğe yönelik olmasıyla da ölçülür. 1909'da "Mesken , Şehir Planlama ve Kanunu" isimli kitabının girişinde John Burns şöyle diyordu. "Tasarımdan beklenen halka sağlıklı bir fiziki çevre onların ahlak, karakter ve bütün sosyal koşullarını iyileştirecek konut koşullarını sağlamaktır. Amaç sağlıklı yuva güzel ev hoş kasaba vakur şehir, kısaca iyi ve güzel bir yaşam"[6].

Planlama sadece ana hatlarıyla belirlenmiş bir metin olmadığı gibi, amaçları, ayrıntıları düşünülmemiş halkın denetimine açık olmayan bir kavran hiç, değildir. Tam tersine daha çok geleceğin düzenlendiği, nasılın değil nasıl olması gerekenin biçimlendiği, halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesinin amaçlandığı bir programlar ve ilkeler bütünüdür. Halka rağmen düşünülp uygulanması hiçbir zaman çağdaş bir düşünce olamaz. Günümüzde çağdaşlık, demokrasi kavramından da ayrı düşünülemez. Bu halkın kendi geleceği için örgütlenmesi anlamını taşır. kaldı ki her planlama örgütlenmiş toplulukların eseri olduğu gibi, zaten bir organizasyon olmadan gerçekleştirilemez. Ancak ekipman, finansman, teknoloji, zaman ve mekan planlamanın vaz geçilmez araçlarıdır.

BÖLÜM 2. MEKAN KAVRAMI

Mekan çok genel anlamda çevrelenmiş uzay parçağıdır. Bir başka deyişle madde ve hareketin var olduğu her yerde mekandan bahsedilebilir; çevreleyicileri doğal verilerden oluşan mekanlar doğal mekanlardır. Bu çevreleyici elemanlar kütle halinde oldukları gibi gaz, sıvı, ışık, ısı, ses vb. gibi maddenin çeşitli biçimlerinde bulunabilir. Bu maddi veriler bugün yapay mekan yaratılmasında kullanılmaktadır. Burada doğal mekandan daha çok yapay mekanlar söz konusu edilecektir [7].

"Mekan toplumsal örgütlenme ve yaşama biçimiyle yakından ilişkilidir. Bu güne kadar mekan tanımı, var olan mesleki ideolojilerin sömürüsünden kurtulamamıştır." Mekanın bilimsel olarak tanımlanması herşeyden önce onların kendilerini tariflendirmedikleri bir ortamda mekanın biçimlenmesine neden olan toplumsal aktivitelerin ideolojik açıklamasına dışardan bakılmasıyla saptanır [8].

Mimarlık uzayın organizasyonu olarak tanımlanırken, o büyük mekanın içindeki yeni yapay oluşumların onun bir parçası olarak ele alınışını vurgulamaktadır. Halk dilinde mekan ayrıca yer, yuva, toprak parçası vb. gibi tanımlanmış bir alan anlamlarında kullanılır.

Büyük sözlükte de mekan bulunulan yer anlamında kullanılmaktadır. "Osmanlıca sözlükte mahal, ikametgâh, sözcükleri de aynı anlamda kullanılmıştır. "Mekan sadece toplumun üzerinde yaşadığı zemini niteler. Kısa insanlığın avcılık ve toplayıcılıkla geçimi sürdürdüğü çağdan günümüze değin geçen zaman boyunca üzerinde yaşanan bu

zeminin farklı biçimlerde düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Bu böyle ise, mekanın yalnızca toplumun üzerinde yaşadığı zemini nitelemekten daha ötede bir içerik taşıması gerekir." [9]. Mekânı soyut, zamanın dışında nötr bir anlamda düşünmek olanaksız olduğu gibi toplum dışındada var olmasına karşın mekânın toplumsal bilinçle anlam kazandığı söylenebilir.

2.1. Üretimin Bir Parçası Olarak Mekân

Toplum kendini sürekli yeniden yaratan üretim içinde kendisi için oluşturduğu mekanda kendini yenileme güdüsüne sahiptir. "Üretim, özünde doğadaki nesneleri insan enerjisiyle ihtiyaçları karşılayacak bir biçimde dönüştürme eylemidir" [10]. Bu ise insanın doğada çalışması doğadan alması ve sonunda doğayı bilinçli olarak dönüştürmesi anlamına da gelir [11]. Doğa toplumların üzerinde yerleştiği bir alan olmakla kalmaz, toplumların yaşamalarını garanti eden üretimin de kaynağıdır. Her türlü üretim ondan sağlanır. Toplumlar doğayı kullanmasını bildikleri ölçüde şekillendirirler. Ondan faydalanma biçimleri onların toplumsal biçimlerini de anlatır.

Toplayıcı dönemdeki doğanın verdiğiyle yetinen insanlar, yeniden üretimi keşfetmekle toplumdaki en büyük değişimi de beraberinde getirdiler. Örgütlenme iş bölümü sınıfsal ayrılık toplumsal çatışma vb. gibi birçok toplumsal aktivite ile birlikte yeni üretim araçları da ortaya çıkmaya başladı.

Her doğal ortam, onu kullanmaya yönelen insan eyleminin köklendiği üretim tarzı açısından bir anlam kazanır. Toplum, mekânı sahip olduğu tekniklere, toplumsal yapısına, ekonomik sistemine göre örüntüler. "Nitekim paleolitik çağda avcılık ve toplayıcılıkla varlığını sürdüren, göçebe insanlığın üretim güçlerinde sağladığı gelişme ancak barınakları (mağaralar) kendi kullanımları

için dönüştürmeye elverecek düzeydeydi" [12]. Toprağa bağlı sanayi öncesi toplumlarda, genelde kır ve kent düzenlenmesi, tarımsal faaliyet ona bağlı ticaret, zanaat ve makinasız işçiliğin geçerli olduğu faaliyetlerin sürdürüldüğü alanları niteler ve bir zaman diliminde yaşar. Bu anlamda mekânı zamandan ayırmak mümkün olmadığı gibi tarihsel süreçte bağımsız düşünemeyiz. Toprağa bağlı üretimlerin kapalı ekonomisinde kendine yeterlilik toplumun hiyerarşik yapısı, değişimin yavaşlığı üretim biçimiyle açıklanabilir. Ancak bu dönem yaşamın anomoliliğinden dolayı adetler ve geleneklerin toplumun kurumlaşmasını engellemediği dönem; Hiyerarşik bir temele oturan bu kurumların, zamanla üretimin gelişiminin ve yeni bir biçim almasının en büyük engeli durumuna gelmesi önlenemez. Toplumsal gelişme yeni biçimine uygun yapıyı oluşturmak için eskiyi parçalar. Bu toplumsal gelişimin en büyük teminatıdır. Böylece yeni toplumsal şekillenmeyle birlikte yeni mekan da ortaya çıkar. Günümüzde antik çağın kentlerini, toprağa bağlı dönemin kentlerini ve çağımız kentlerinin hepsini bir arada görmek mümkündür. Bugün o eski tarihsel dönemlerin toplumsal ilişkilerini açıklayan tek belge de günümüze kadar kalan mekânlardır.

"18.yüzyılda toplumsal gelişmeye paralel olarak mekânın da geliştiğini görüyoruz. Mekân yavaş yavaş özgünleşmiş ve işlevselleşmişti" [13]. Formalizmin yerini fonksiyonalizm ve rasyonalizm alıyor. Cephecilik yerine mekânın düzenlenmesi ve işlev ağırlık kazanıyordu. Pazar için üretim yaşamı biçimlendirirken, mekâna yansımaları da kaçınılmazdı. Oysa artık ne yapılar ne de kentler ortaçağın kolayca kavranabilir kentleri değildir. Sürekli yaygınlaşan ve yenilenen kentlerle karşışışıyoruz. Ne geçmişin ustaları gibi esinmelerden ve bilek gücünden yarar umabiliriz, ne de planlamanın montaj bandında bir tasarım vidasını sıkarak yaptığı için bütünü kavramıyan bir aydın olmakla yetinebiliriz. Hep birlikte ve tek

tek kent olsun konut olsun mekânsal tasarımın içine oturduğu bütünü kavramakla yükümlüyüz. [14]. Mekanın bütünsel kavramı ise özünde yaşamın felsefi içerik kazanarak çevresiyle bütünleşip anlamlı bir bütünlük kazanmasıdır. Yaşamı durağan düşünmek nasıl hayatı sona erdirmekse, mekanı da yaşıyan bir nesne olarak düşünmemek onun ölümüne neden olur.

Mekân, durağan hareketsiz eylemlerin içinde geçtiği bir yer değil tam tersine eylemle bütünleşen ve onunla değişim süreci yaşıyan canlı bir olgudur. Şüphesiz mekânı zamandan bağımsız ele almayışımız onun dengede varlığının yaşamın devingen konumuna ters düşeceğini bildiğimiz içindir.

2.2. Toplum Ve Mekân

Toplumlar örgütlü insan topluluklarıdır. Bu topluluklar hiçbir zaman bir yığın değildir. Bireyler arasında her zaman çok sayıda ilişkiler zinciri vardır. Onları bir arada bir topluluk olarak tutan da bu ilişkilerdir. Bu ilişkilerin biçimi toplulukları tanımlar. Toprağa bağlı feodal toplum dendiğinde toprağa bağlı üretimle birlikte ortaçağ geleneksel yaşam biçimi anlaşılır. O dönem toplumlarıyla oluşturdıkları mekânlar üretim, üleşim, sosyal ilişkiler, hukuksal ve idari mekanizma, kültürel bütünlük ve toplumsal hiyerarşi vb. gibi alt ve üst yapı kurumları toplumların tarihsel derinlik içindeki görünümleridir. Kurdukları kentlerde uygarlıklarının bir aynası olarak günümüze kadar yaşamıştır. Antik çağ uygarlıklarını antik toplumlarıyla birlikte düşünmede mekanla toplum beraberliği açısından gereklidir. Yarı tarımsal güce sahip olan firavunlarla pramitleri birbirinden ayırmak mümkün olmadığı gibi şehir devletlerinde kente hakim olan toplulukları idari yönetimin tanrısal gücünden ayrı tutamayız. Yine ilkel topluluklardaki mimaride sembolizm

günümüze gelinceye kadar farklı görümlerde azalan etkisini sürdürmüştür. Başka bir deyişle toplumlar ilkel üretim ve ilkel tapınmadan günümüzdeki teknolojik üretim modern toplumsal ilişki zincirine kadar, toplumsal görünümle birlikte farklı mekanları da yaratarak günümüze kadar gelmişlerdir. Bu sürecin adına tarih diyoruz. Bu süreç devam etmektedir.

Endüstriyel devrimle açılan dönemde kentsel mekanın yeni bir görünüm kazandığı bilinmektedir. Birçok kişi daha makinalaşmanın başında tepkisini göstererek toplumsal ilişkileri yeni bir sisteme bağlayan bu dönemi kabullenmek bir yana sisteme karşı çıkarak eskiye özlem duymuşlardır. Ancak kentlerde yaratılan tüm mekanlar bir toplumsal yanılgı değil tam tersine toplumsal örgütlenmenin ve bu örgütlenmedeki gelişmelerin doğal sonucudur. Başka bir deyişle kent toplumun aynasıdır. Öyle bir aynaki sadece güzellikleri ve olması gerekeni göstermez, aksine bütün gelişmeleri çıplak bir biçimde sergiler. Geçmişte tarih olmuş toplumsal ilişkileri günümüze kadar kalmayı başarmış ayna kırıklarından okumaya çalışmamız toplum ve mekan arasındaki doğrudan ilişkiyi bize açık şekilde ifade etmez mi?. Tarihi daha geniş bir açıdan zamanın akışı içerisinde insanoğluna ait faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan dinamik bir süreç diye tanımlamak amacımıza çok daha uygun düşmektedir' [15]. Mekanın toplumdan ayrı ele alınmayışını kavramakla kalmayıp, toplumların dinamik bir süreç içinde akıp giden zamanla birlikte her dönem hareketlerine uygun mekanları yarattıklarını kavramalıyız. Yalnızca sanat tarihi açısından değil günümüzde yaşanan sürecin geleceği açısından da toplum mekan ilişkisi önem taşır. Kent mekanının oluşumu insanlık tarihinin en önemli devrimlerinden biridir. Toplumla mekan ilişkilerini çok genel anlamda ele almakla birlikte, toplumların uygarlık savaşında ilk adımlarını oluşturan kentleşme hareketi toplum için ayrı bir anlam taşır.

Kent çok genel bir deyişle uygarlığın beşiğidir denilebilir. Gordon Childe, M.Ö. 3000 yılında Mısır Mezopotamya ve İndüs Vadisinde ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri kentsel devrim olarak adlandırmaktadır. Child'a göre bu bölgelerde bu tarihlerde ortaya çıkanlar artık basit çifliklerden oluşan topluluklar değil, çeşitli meslek ve sınıfları içeren devletlerdir [16]. O dönemlerde bile kentler, kırsal alanlardan sadece nüfus yoğunluğu, mekandaki merkezilik ve toplumsal aktiviteye sahip olmakla ayrılmıyor, toplumsal işbölümü, bürokratik örgütlenmeyi de bünyesinde taşıyordu, diğer yandan savunma, din, ticaret gibi toplumsal konuların kurumlaşması ve etkinleşmesi de bu döneme rastlar. Onun için tapınak, saray, anıtsal mezar, atölye gibi yapılar ilk bu dönemde ön plana çıkmaktadır. Kentler artık önceki kültürlerden çok farklı bir politik ve dinsel düzeydedir. Yani uygarlığın merkezidir." İnsanlık kentsel devrimle ilkelikten uygarlığa yani devletsiz toplumdan devletli topluma geçmektedir" [17].

Mimarinin, sınıflı toplumların devlet mekanizmalarının sürdürülmesinde ve despotizme dayanan yönetimlerin gücünü hissettirmelerinde büyük olanaklar sağladığı bilinmektedir. "Mimarinin iktidarlarla yüzyıllarca sürece beraberliği bu kentlerde başlamıştır" [18].

2.3. Cinsiyet Farkının Mekana Yansıması

Kentleşme süreci bir diğer yönüyle toplumdaki kadın erkek kavgasının da noktalandığı, bölünmez ana ailesinden ata erkil aileye geçişin ve erkek hakimiyetinin hem aile hem de devlet düzeyinde sağlandığı dönemleri oluşturuyor. Hatta mimarideki biçimsel farklılaşmaları kadın-erkek ikileminin toplumsal konumuna bağlıyanlar bile bulunmaktadır. Dik açı erkek hakimiyetinin biçimsel simgesi olarak görülürken büyük ana ailesi dönemindeki eğrisel formlar kadınların yumuşaklığı ile açıklanmaktadır [19].

Mimarideki mekanı yansıtan biçimlerin değişimini sadece kadın erkek mücadelesindeki erkek hakimiyetine bağlamak doğru olmaz. Ancak o döneme kadar esas olarak toplayıcı olan topluluklarda tek üretici doğurgan ana olduğu için kutsanmış ve aile yönetiminin tek sözcüsü olmuştur. Nitekim üretim faaliyetleriyle hayvanları ehlileştirip, çoğaltma toprağı işleyip ürün elde etme, bunlarla ilgili alet üretme gibi faaliyetlerde erkeklerin ön plana çıkması toplumsal değişimin ilk tohumlarıdır. Kaldıki üretimin eskiye oranla çok yükseldiğı zanaatın geliştiğı, ticaretin başladığı bu dönemde etkinliğı sürdüren kesimlerin öne çıkması doğaldı. Erkek hakimiyeti üretimdeki öncülükle birlikte ele alınmışsa mekandaki büyüme yaygınlaşma ve giderek artan gereksinimlerin karşılanması, mekansal biçimlerde pratiklik olgusunu gündeme getirmiş olabilir. Erkek hakimiyeti en büyük organizasyon olan devletin her kesiminde ve her aşamasında rol oynadı. Savunma, kültür ve inanç dünyasının erkek egemenliğine göre biçimlenmesi kuşkusuz günümüze kadar gelen bütün çağların kültürlerinin esas öğelerinden birini oluşturur. Her çağda toplum kültürünü yaşamını etkileyen cinsiyet farkının mekana yansımaması olanaksızdır.

2.4. Mekanın Oluşumunda Zaman Boyutu

Mekanı zamansız düşünmek mümkün değildir. Burada zamanın boyutsal kavramıyla mekandaki yerinden bahsedilmektedir. Toplumlara çocukluk, olgunluk ve yaşlılık dönemleri gibi mekanların da oluşum süreçlerinde devreler vardır. Mekanın bir zaman boyutu içinde oluşum süreci vardır. Mekan, bu süreç içinde onu yaratan toplumdan ayılamayacağı gibi kendi zaman içeriğinden de ayrılamaz. Başka bir deyişle zaman mekanın oluşum sürecinde akıp giden bir fon değil mekan da bir toplumun oluşumuna damgasını vuran bir olgudur. Onu bir ölçü birimi yani tarihlendirme ile ölçmemize karşın o kendisini mekanının oluşumundaki varlığıyla belli eder.

İdeal bir mekan yaratılmak istendiğinde mekan, zaman kavramının süreçteki etkinliğinden yoksun kalırsa başarıya ulaşılması zorlaşır. 1950'lerde Güney Amerika'da günümüzde Ortadoğu ülkelerinde teknolojik yetkinlikle başarıları ön plana çıkarılan mimari uygulamalar, kentsel çevre içinde zaman boyutunu kazanamamış ve kendi çevresel doğasıyla zıtlamış oluşumlardır.

"Zaman içinde değişme çevrenin evrimidir. Doğanın evrimi yanında toplumun evrimi de çevreye yansır" [20]. Bugün yüzeysel olarak tanımladığımız birçok mekan da elbette tarihin bu zaman süzgeçinden geçerken yeniden ve gerçekçi bir elemeden geçerek kimliğine kavuşacaktır. Kentsel çevre ya da mekan: yaşam dolayısıyla kullanıcı ile boyutlanan toplumsal bir üründür. Bu, tarihsel süreçle oluşur. İnsan faaliyetiyle örneğin tarımsal, sanatsal, endüstriyel eylemlerle değişikliğe uğrar. Kültürel, siyasal yapıyla da bağlantılı olarak, çalışma ve iş bölümüyle bütünleşir [21].

Zamanın bir ölçü birimi olması yanında yaşamın bir parçası olarak tüm oluşumların varlığının ayrılmaz bir ögesi olduğu bilinen bir gerçek. Fakat bu oluşumlarda oynadığı roller üzerinde her zaman yeteri kadar durulduğunu söyleyemeyiz. Evrenin, dünyamızın, canlı ve insan hayatlarının bir zaman birikimiyle ortaya çıktığı bilinmektedir. Kültürel birikimin de üretimden toplumsal yaşamdan ayrı düşünölemeyeceğini bilmekteyiz. Fakat bunun yanında örneğin gecekonduları önliyelemek için insanları onlar için yaptığımız apartmanlara yerleştirmeyi çok rahat düşünüp bir çözüm olarak sunmaktayız. Bu sadece zaman boyutunu kavramamak değil, aynı zamanda sosyal yaşamı toplumsal birikimi, kültürün yaşamdaki önemini vb. hiçbirini kavramadığımızı gösterir. Kaldı ki bazan bunu neden yaptığımızı bilmeden doğru ve iyi kavramlarını objektif verilerden soyutlayarak kendimizle özdeşleştirip antidemokratik bir şekilde her şeyi biçimlendirmeye

kalkabilmekteyiz.

İletişimin bu kadar geliştiği günümüz toplumlarında sorunların üstesinden planlı bir kalkınmayla gelmek istemekle birlikte, herşeyi teknolojik birikimle acele bir şekilde çözmeye kalkmaktayız. Daha doğrusu teknolojik yeniliklerle başımız dönmekte her sorunu bu sihirli deyneklerle aşmaya çalışmaktayız. Teknoloji sorunların üstesinden gelmede önemli bir veridir. Ancak özellikle sosyal olaylar zaman ve mekana gereksinim duyarlar. Teknolojik verilerle günümüzde birçok soruna çözüm bulunurken bir o kadar da yeni sorun gündeme gelmektedir ki buda işin ayrı bir yanıdır. Zaman faktörü toplumsal kalkınmada sadece bir ölçü birimi olarak kavranırsa çözümden çok çözümsüzlük te üretilebilir. Örneğin henüz toprağa bağlı üretim ve feodal kültürün bir parçası olan köylü, iş aramak için kente gelmek zorunda kalmışsa biz bu yeni kentliyi apartman dairelerinde iskan etmeye zorlamışsak bu barınma problemine çözüm değil, çözümsüzlüktür. Zorlama çok özel durumlarda nadiren gündeme gelmesine karşın genelde baş vurulacak bir çözüm değildir. "Acaba kentsel çevre ya da kentsel mekanı kullanan, oluşturan ya da oluşumu yönlendiren kimdir? Kim hangi mekansal görümünden sorumludur? Kentsel mekan kendini geçmişi-geleceği topluma anlatamaz mı?. Durmadan yeniden üretilen dönüştürülen kentsel mekanın yansıttığı bu birikim nedir? Bu öğeler algılama araçları ve kültürleriyle insana ve topluma ne ifade eder?" diye soran Prof.Dr. Mehmet Çubuk şöyle devam eder. "Kentsel mekan zaman içinde oluşmuş toplumsal yaşamın kentsel yaşamı doğuracak kültürel birikimin var olmasıyla ortaya çıkmıştır ". Bu yaşam hiçbir zaman sadece yüzeysel bir süreçte görünen biyolojik ve fizyolojik gereksinimlerin karşılandığı bir süreç değildir. Bu sosyal, siyasi, ekonomik, dinsel ve kültürel tüm sosyal birikimlerin kendinden önceki yaşam süreçlerinde var olan ve geçmişten geleceği sarkan, günümüzde de yaşanan, gelecekte gelişerek yaşanacak olan bir süreçler bütünüdür.

Biz onun bütünlüğünü kavrayarak sadece bir kesitini yaşıyoruz. Ve yaşanmış olandan söz açıp yaşanacak olan hakkında fikir yürütüyoruz.

Zaman yaşamın sürekliliği içinde mekanla bir bütün olarak ele alınabilirse onu boyutsal yerine oturtabiliriz. Kentsel mekan ya da kentsel çevre onu oluşturan tek tek öğelerin toplamından daha fazla ve daha farklı bir içeriğe sahiptir. Elbette sonuçta da daha farklı bir etki yaratmaktadır. Yani mekansal biçim, bütünün parçalarının toplam etkisinden öte, onların birikiminden eklenmelerinden bir araya geliş nedenleri ve süreçlerinden oluşan zengin bir anlama sahiptir." "Toplumu oluşturan öğelerin toplamı toplumu yaratmadığı gibi toplumsal örgütlenme ve onun tarihsel evrimi tanınmadan bilinmeden toplumu tanımak ta olanaksızdır" [22].

Şu rahatlıkla söylenebilir ki; toplumsal yaşamın zamanla oluşturduğu değişim, gelişim süreçlerini değişen strüktürlerini ve bu süreçler içinde kendini yeniden yaratan aşamalarını, üretim süreçleriyle birlikte kavramadan toplumun mekansal etkinliklerini kavramak ta güçleşir. Bununla da kalmayıp toplumun yaşam içindeki kültürel varlığını unutarak, onu biyolojik ve fizyolojik gereksinmelerinin karşılandığı mekanik bir ögeye indirgeriz. Sonra da onunla ilgili çözümleri daha işin başında çözümsüzlüğe mahkum edebiliriz. Başka bir anlamda toplumun kendisi yaşayan değişen çözüm üreten hatalar yapan fakat hatalarından dersler çıkararak tekrar daha üst seviyede çözümler geliştiren sürekli oluşum sürecini yaşar.

2.5. Kaynak Mekan Doğa

Doğal mekanlar ilk esas mekanlardır. Doğa her şeyin kaynağı olduğu gibi mekanında kaynağını oluşturur. Yapay mekanlardan önce doğal mekanlar vardı. Doğal mekanlar insan ve diğer canlılardan önce de vardı. Dağlar, vadiler, deniz ve göller yüzey çıkıntılarıyla sonsuz mekan parçalarını sergiler canlı dünyası mekana ayrı bir derinlik kazandırır. Bilincin ortaya çıkmadığı dönemlerde bile doğa kendi yasalarıyla yaşayan bir amaca yönelmişti. Yüzyılımızda bazı felsefi görüşlerin dünyamızı ancak bilincle kavramlaştırmalarına karşın-bilinç öncesinde de mekansal bütünlüğe sahip olan dünyanın varlığını yatsımak doğru olmaz çünkü bilincin de bu varlığın ürünüdür. Ancak yapay mekanların toplumsal bir ürün olduğu bilinmektedir.

Hayvanların kendileri için işgüdüsel olarak oluşturduğu fiziki ortamları bilinç dışı bir uğraş olarak dışta bırakırsak, esas yapay mekanların insanların doğanın istenmiyen fiziki şartlarından korunmak için insanları tarafından bilinçli bir şekilde yapılan barınaklar olduğunu söyleyebiliriz. Doğal şartların insan fizyolojisine iç psikolojisine uygun olarak filitre edilmesini amaçlıyan bu barınaklar basitliğine karşın aynı zamanda toplumsal eylemlere de cevap veriyordu.

Yaşamı daha kolay daha etkin ve anlamlı kılmak için belli bir amaçla insan eylemlerini barındıracak bir biçimde düzenlenmiş olan çevreye mekan denildiğini biliyoruz. Amaçla birlikte insan eylemlerine hizmet ve bu amaca uygun düzenleme gereklidir. Doğanın istenmeyen verilerini içeri almamalı istenenleri de istenen oranda içeri almalı. Bunlar farklı amaçlı yapılar da değişebilir. Önemli olan amaca uygun fiziksel ortam sağlanmasıdır. Elbetteki mekanlar sadece doğal şartları gözönüne alarak belirli bir fizik ortam sağlamakla kalmaz, toplumsal verilere uygun

gereksinmelerin-de karşılandığı, kullanıcıların kültürel varlığının da yansıdığı yerlerdir. Doğa, insan ve toplum mekanların üç saçayağıdır. Doğa, mekanın maddi temeli ve anakaynağını oluşturuyor. İnsan canlı olarak bilincin evrendeki maddi temelini oluşturuyor. Toplum ise bilincin organizasyonunun olduğu ortam. "Yaşamın örgütlenmesi ve gelişmesinde toplumun vazgeçilmez varlığı inkar edilemez [23]. Üretimin örgütlenmesi sosyal yaşamın gelişimi uygarlıklar vb. hep toplumun ve toplumsal yaşamın doğal sonuçlarıdır. Belki başlangıcında mekanlar insanların ve toplumların basit gereksinimlerini karşılayacak şekilde oluştu. Fakat zaman içinde toplumsal örgütlenmenin gelişimiyle yaşam gelişti. Kültürel birikime sahip oldu. Uygarlıklar kuşan toplumlar kültürlerini mekanlarına yansıttılar. Fakat insan doğanın bir ürünü olmasına karşın yapay mekanlar onu doğasından ayıran esas nedenler oldu. Belki de bilincin doğasında bu vardır. "İnsanın yaradılışında iki tutarsızlık vardır." diyen Kikutake şöyle devam eder. "Bunlardan birisi, insanın doğanın parçası olmasına karşın ondan kopmaya çalışması diğeri ise, tek başına doğup ölmek yazgısına rağmen toplumsal bir varlık oluşudur. İnsanın geliştirdiği araç onu sürekli doğaya bağlayıp ayırır. Sözcük ise aynı görevi insanla toplum arasında görür. İnsanın hayvanlardan farkı varlığını sürdürmek için gerekli dönüşümleri metabolizma dışı araçlarla yapabilmesi ve bunları bir tür toplumsal katılım yolu olan simgelerle topluma yayabilmesidir" [24].

İnsan toplumsal yaşamıyla bir kültür birikimine ve kültürel zenginliğe sahip olmaktadır. Tek başına yaşamın kültürün esas öğelerinden dil, yazı, sanat vb. gibi iletişim ve iletişim araçlarını bile yaratamayacağı bir gerçektir. Kültür, ancak iletişimin yaygınlığı üretim ve sanat faaliyetlerinin etkinliği ve insanın toplumsal yaşam içindeki özgürlüğü korunarak ayakta kalır.

Çeşitli kültürlerin birikimiyle birlikte toplumsal üretim ve ulaşım biçiminin doğal sonucu olarak oluşan sanat, hukuk, kültür ve devlet gibi üst düzey örgütlenmenin bir bütünü olarak uygarlık oluşur. Mekan uygarlığın yansıyan görünümüdür.

"Yaşam biçimi olarak algılanan araçlar sistemi kullanım çeşitliliğine bağlı olarak sürekli kendini yenileyen pragmatik değerlerin, kültür biçimi olarak alınan simgeler saf ve evrensel değerleri oluşturur. Birincisi değişim ikincisi birleşim sürecidir" [25]. Kültür yaşam biçimlerinin zaman sürecinden geçerek bir üst dereceye yükselmiş saf ve evrensel toplum ürünleridir. O istendiği zaman ısmarlama olarak elde edilemeyen daha önceden bütünü detaylarıyla planlanamıyan, fakat en ileri ve en geri (teknolojik açıdan) toplumların bile bir zaman sürecinde sahip olduğu bir üst yapı kurumudur. Toplumların üretim ve tüketim biçimlerinden etkilenir. Ve onları yönetim dahil düşünüşceye kadar hertürlü davranışlarını da etkiler [26]. Bir anlamda insanlar biraz da toplumsal kültürlerin eseridir.

Kentler toplumların kültürlerinin yansıdığı yerlerdir. Bir kentin kimliği ile karakterlerini oluşturan sadece fizik yapısı değil aynı zamanda toplum yapısına ilişkin özellikleridir." Bu bakımdan tarih mirasımızın bin yıllık yapıtlarını ve kültür değerlerimizi koruyup sürdürmek zorundayız. Bu toplumumuza ve ulusumuza ilişkin birikimlerin yanı sıra genellikle kültür açısından gerçek anlamlarını da belirtmek bakımından gereklilik kazanıyor" [27]. En geri insan toplulukları bile insanın temel tutarsızlıklarından kaynaklanan yaşam ve kültür biçimlerine sahiptir [28]. Toplumların kültürleri hiçbir zaman yargılanamaz. Fakat kültürlerin de toplumla birlikte sürekli bir evrim içinde oldukları bilinmektedir. Bu anlamda insanların ve toplumları buna bağlı olarak da-

kültürlerini sabit, durağan değişmez kabul etmek yalnız olur. İnsanlığın olgunluk dönemini yaşadığını söylemek için henüz daha çok erkendir. Uygarlık biçimi (mimarlık sistemi) ise bu ikisi olmadan var olamaz. Ve bunların yayılma mekanizmasından yoksundur". Uygarlık biçimi sadece bir eylem biçimi olan metabolizmaya sahiptir. Ve kendini iki görünümde yapılar ve mimarlık ortaya koyan tutarsızlıklarla yürür " [29] diye yazan Lima Üniversitesi mimarlık fakültesi bildirisi şöyle devam eder. Araçların geliştirildiği yaşam biçimi katobolizmaya yürütür. Birleştirici bir eylem olan uygarlık biçimi ise anaboliktir. Yani, kültür biçimi fiziksel olan üzerinde yoğunlaştığında uygarlık biçimiyle yaşam biçimi birbirlerini geliştirerek toplumsal mekanizmanın iki somut yönünü oluşturmurlar. Her uygarlıkta biçim değiştiren bu metabolizma uygarlık metabolizmasıdır [30].

Dünyamızda birkaç bin yıllık uygarlık birikimleri hala günümüzdeki yaşam biçimlerinde yaşıyor. Uygarlıkların farklılıkları yaşamın çegnisinde kendisini hissettiriyor. Uygarlıklar tarih olmuş fiziki görünüşleri yanında günümüze kadar yaşamın her aşamasını etkilemiş ve etkilemeye devam eden değerlere sahiptir. Dünyamızda eski çağlardan beri genel çizgileriyle kaba anlamda ayırabileceğimiz iki uygarlıktan bahsedilebilir. Doğu ve batı uygarlıkları çeşitli tarihi süreçlerde birbirlerini etkilemiş olmalarına rağmen farklı kültürel birikimleri bünyesinde taşırlar. Her iki coğrafi mekan üzerinde gelişen Roma İmparatorluğu esas olarak eski Yunan kültürünün özümlemesi üzerinde geliştiği için batı kültürel çizgilerini taşıdı. Osmanlı İmparatorluğu Bizansın eğemen olduğu toprakları yurt edip hem doğu hem de batıda genişlemesine karşın esas olarak doğu uygarlıklarının çizgilerini taşıdı. Başka bir deyişle Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Arap, Türk, Acem vb. gibi halklar arasındaki çizgi Balkan uluslarıyla aralarındaki çizgiden farklıydı.

Doğu ve Batı uluslarının kültürel farklarının oluşumunda sayamayacağımız kadar çok faktör olabilir. Fakat sürekli savaşlar istilalarla geçen tarihi süreçlerde büyük imparatorlukların kalıcı izlerin de etkileri olmuştur.

İlk uygarlıkların Hint, Çin ve Mezopotamya yanında, Güney Amerika ve Afrikada Ortaya çıkmış olması yer yüzünün birçok coğrafi bölgesinde uygarlıkları doğuracak toplumsal zeminin uygun olduğunu gösteriyor. Doğuda gelişen uygarlıkların hemen hepsinde doğayı temel alan bir felsefi duyarlılığı gözlüyoruz. Bu temel üstünde gelişen dinsel kültürlerde mistizmi teslimiyetçi yaklaşımı görürken özellikle eski Yunan mitolojisinde tanrıların kendi diyalektiği içinde daha tutarlı bir mücadele yürüttüğü görülmüyor. Yunan mitolojisinde tanrılar evlenir, savaşır, barışır, iyilikler ve kötülükler bu mücadele sonuçlarına göre biçimlenir. Tanrılar hiyerarşik sıralamalarına karşın her birinin tanımlanmış görevleri vardır.

Doğu uygarlıklarındaki inanışlarda çok tanrılı dönemler yaşanmasına rağmen kainatın esas yönlendiricisi ve sahibi tekti. İkincisi, üçüncü ve bu gibi yardımcıları inancın bütünleyici elemanlarıydı. Budizm, hindu geleneklerinde de eski Ön Aşya dinlerinde de bu bütünselliği görmek mümkündür. Belki de bu dinsel kültürün doğal sonucu olarak doğu kültürleri doğayı esas ana tema kabul ederler. Zaten birçok inanışlarda doğanın yüceltilmiş dağ, ırmak ve bazı hayvanları doğal tanrılarıdır. Birçok inançta da herşey doğadan gelir ve ona döner. İnsanlar daha önce belirlenmiş yaşam çizgilerini değiştiremezler. Bu ise kaderciliğe sebep olur. Dünyanın tek tanrı inancının yerleşmeye başladığı dönemde doğuda ortaya çıkıp esas olarak batı uygarlığına biçim veren Hristiyanlık ise aynı mistik çizgileri taşımasına karşın, batıda gelişen kendinden önceki uygarlıkların etkisiyle yeni çehreler kazanarak kendini yenilemeyi bilmiştir. Buna sadece ortaçağ tutucu dönemi katılmıyabilir.

BÖLÜM 3. MEKANDA BÜTÜNLÜK KAVRAMI

İnsan toplum ve doğa üçlüsünün mekanı oluşturan temel öğelerden olduklarını biliyoruz. Doğanın tekliği yanında toplumların bölünmüşlüğü günümüzde önemli bir gelişki olarak görülmektedir. Bu gelişkiyi eski çağlarda da görmek mümkün. Toplumların ister kişisel ister aile, aşiret ve ulusal düzeyde olsun sürekli mücadele içinde olduklarını , bu mücadele ile gelişen bir çizgi izleyerek günümüze ulaştıkları bilinmektedir. Çağımıza gelinceye kadar bu toplumsal kavga dönemine karşın toplumların doğaya verdikleri zarar sınırlıdır. Toplumlar kendi aralarındaki mücadeleyle birlikte doğayı değiştirme mücadelesi vermişler ancak doğayı tahribat sınırlı kalmıştır. Çağımızda ise doğayı paylaşım ve ondan yararlanma çabası yine devam etmekte fakat doğa kendi bütünlüğünü korumakta zorlanmaktadır. Diğer yandan parçalanmış toplumlar topyekün insanlığı ortadan kaldıracabilecek silahlar geliştirdikleri ve aralarındaki düşman ilişkiler devam ettiği için kendi varlıklarını ortadan kaldırma tehlikesini de taşımaktadırlar. Burada insanlık tarihi önemli bir aşamaya gelmiş durumda. Doğanın bütünselliğine karşın toplumun bölünmüşlüğü ve bu bölünmüşlük varlığı tehdit ediyor. Böylece çevre kavramı ortaya çıkıyor. Yani toplumların ve insanların çevrelerine karşı tutumları kendi yaşam biçimlerini ve kendi geleceklerini belirliyor.

3.1. Yaşam Biçimini Kolaylaştıran Araçların Mekandaki Yeri

Mekanı oluşturan önemli öğelerden bir de eylemlerin daha etkin gerçekleşmesinde kullanılan araçlardır. Bu açıdan doğu ve batı kültürel birikimlerine baktığımızda iskemle, masa , karyola gibi eşyaların doğu kültürlerinde genel olarak kullanılmadığını görüyoruz. Bunların yerine sergi esaslı daha alçak oturmaya uygun sofra, sini yüklük vb. gereçler kullanılmıştır. Bunun çok çeşitli sebepleri olabilir yerleşik toplum düzenlerine binlerce yıl önceden geçmelerine karşın yaşam biçimlerinde göçerliğin izlerini daima yaşamış olmaları, çeşitli coğrafi bölgelerde buna uygun iklim kuşaklarının bulunması ve ilk uygarlıkların burarlardan çevreye yayılması çoğu kere doğa ile iç içe bir yaşamın uzun dönemler yaşanması belki hepsinden önemlisi taht kürsü gibi özelleşmiş eşyanın hükümdar sembolü, tanrı sembolü, olarak kullanılması ve kutsanması vb. gibi olabilir". "Geleneksel Japon mimarlığı yaşam tarzı açısından incelendiğinde en belirgin özelliğin iskemle türü eşyanın eksikliği olduğu görülür." [31]

Bu özelliği Japonya dahil genel anlamda tüm doğu kültürlerinin etkin olduğu yerlerde görmekteyiz. "Tarih öncesi devir bulguları bu tür eşyanın salt bir otorite simgesi olarak kullanıldığını kanıtlamıştır ". Otoritelerin merkezileşmesi ile başlayan soylular devrinde ise moya adlı ana mekan ve onu çevreliyen ikinci derecede bir strüktür (Chisusi) den oluşan shinden tipi yapılar yaygınlaştı" [32].

Bir mekan mimarisi olan shinde yapılarının tek işlevi barınak olmaktı. Sabit ve kalıcı elemanların bulunmaması ve yaygın türü eşyanın serilip kaldırılabilir özelliklerinin mekanın oluşumuna yansması bu yapıların karakteristiğidir.

3.2. Doğaya Karşı Tarihsel Yaklaşımın Felsefi Kökenleri

Doğaya karşı insanların bugünkü tavırları tarihsel bir süreçten geçmiştir, ve felsefi kökleri vardır. Toplulukların doğaya bakış açıları onların doğayı değiştirme mücadelesinde önem taşır. Daha öncede değindiğimiz gibi doğu ve batı toplumları bu konuda farklı kültürel birimlere sahiptir. En genel görüntüsü ile Batıda bu insan odaklı bir dünya görüşü olarak benimsenirken, birey doğadan ayrı ele alınarak Plato'nun aözleri ile doğanın ölçütü olmaktadır. Böylece Batı insanı doğayı kullanıp, yönlendirebileceği bir malzeme olarak görürken, doğal çevre de kullandığı ortamda değer kazanmıştır. Oysa Doğuda doğa ile birbütün oluşturduğu varsayılan birey, bireysel açıklamalara gereksinim duymaksızın kişisel deneyimlerinden yola çıkarak doğayı algılar. [33].

Farklı iki bakış açısı günümüzdeki yaşamı da etkilemekte ve kalıcı izler bırakmaktadır. Değişimlerin çok daha az olduğu eski dönemlerde döngüsel bir periyodun yaşandığına inanılırdı. Genellikle Batıda insan doğanın merkeziydi. Bu inanç doğayı insan için değiştirmeyi amaçlıyordu.

Yunan inanışındaki tanrılaşan insanın bu felsefi görüşle paralelliği yadsınamaz. Ancak orta çağda laboratuvar incelenmesine alınan doğa döngüsel bir zaman kavramından doğrusal bir zaman kavramına geçilmesiyle sürekli araştırma kaynağı oldu.

Hint ve Çin dinleri'ni bitmeyen felsefe olarak adlandıran Prohansky doğuluların doğa ve doğa üstü ayrımını yapmadığını söyler. "Tao Tuzu'nun izleyicileri doğanın akışına teslim olmuşlardır " [34]. diye yazar. Nesnelerin, onları izliyerek değil özelliklerini inceliyerek anlaşılacağı, düşünülrse doğanın merkezi kabul edilmeyen

insanın doğu inancında doğayı değiştirmek yerine onu izliyeceği ve doğadaki yerini kabulleneceği kestirilebilir.

[40].

Needham (1969) , Tao'nun tüm düşüncelerini şöyle toplar. Tüm varlıkların uyumlu yaşamları onların bir üst otoritenin düzeninden değil, kozmik ve organik bir doku oluşturan bütünün kademelenme içindeki parçaları olmasından kaynaklanmaktadır. Ve onlar kendi doğalarının iç emirlerine uyarlar. Bu ifadeyle doğu ve batı kültür ve inançlarındaki doğaya karşı tutum net olarak farklı iki kutupta beliriyor. "Dünyanın coğrafyası aynı zamanda insan kültürlerini ikiye bölüyor. Batı kültürü doğu kültürünü her ikiside evrilerek varacakları bugünü ilk çağlardan beri içeriyorlar. Sadece sözü edilen evrimleri geçirmeleri için gerekli tarihi koşulların hazır olması gerekiyor. Bu ayırma göre doğulular kendilerini doğanın bir parçası olarak görürler. Batılılar ise, doğayı kendilerinden ayırırlar", [35]. Uzay mekanında bilinen tek yaşam çevresi olan doğanın bütünlük ve bu bütünlüğe karşın toplumların bakış açılarını özetleyen felsefi yaklaşımlarının onların kültürleri içindeki yerini saptadıktan sonra genelinde çevre kavramına geçebiliriz.

BÖLÜM 4. ÇEVRE KAVRAMI VE TANIMI

Çevreleme, kuşatma, sarma kavramlarından gelen ve Türkçe sözcüklerde muhhit, etraf, ortam dünya [36] anlamında kullanılmaktadır. Etraf, ortam veya çevreleyen maddi ve manevi nesneler çevre kavramının genişletmekle kalmıyor, ona derinlik te kazandırıyor. Örneğin, fiziksel ortamdan bahsedilebileceği gibi sosyal, iklimsel, psikolojik vb. çevreliyecilerden bahsedebilir. Doğal toplumsal ve ekin sel, etmenlerin birlikteki işlemleriyle belirlenmiş bir alan, bir yer bir şeyi kuşatan yakın yerler. Bireyi çevreleyenlerin tümü [37] Bu tanım da, diğer tanımlarda oluşan çevre kavramı insan çevresi olarak anıltılıyor. Gerçekten de çevre kavramının varolabilmesi için bir merkez yani çevreleyen nesne olması gerekir. Çevrelenen nesne birey (biniçli yaratık) değilse çevrenin tanımlanması için insana gereksinim duyulacaktır. İnsandan önce de varolan doğal çevre tanımlanmadığı için sadece doğal ortam olarak kalmıştır. Bir başka deyişle farkına varılmayan çevre ortam olarak tanımlanabilir. Örneğin, karanlıkta yürürken bir taşa takılıp sendelersen, taş çevrenin bir parçasıdır. Eğer taşın orada olduğunu bilmeden geçersen, taş yalnızca ortamın bir parçasıdır. Aydınlıkta ise o taşı görür ve kenarından dolaşırsan bu kez çevrenin bir parçası olarak niteliyebiliriz. [38].

Doğaldır ki, bu ilişki yalnız görmeye dayanmaz, eğer taş yüksek düzeyde radyoaktifse üzerinde doğuracağı fizyolojik etki dolayısıyla yine çevrenin bir parçası olacaktır. [39].

"Buraya kadar ele aldığımız tanımlamaları özetlersek, çevreyi yaşayan bir varlığın yaşamını, gelişimini etkileyen tüm değişebilen dış koşullar ve faktörler olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımlamalarda geçen organizma ve varlık sözcükleri tasarımcılar için insanı belirler" [40].

Çevrenin tanımındaki temel nitelik onun kuşatmasıdır [41]. Bir organizmanın çevresi, değişimi organizmayı, etkileyen değişkenler ve organizmanın davranışı ile değişen değişkenler olarak tanımlanır." O halde çevre yalnız bir insan eylemleri kabı olarak düşünülemez. Aynı zamanda davranış örüntüsünün ayrılmaz bir parçası olarak düşünülebilir" [42]. Çevre insan eylemleri için bir ortam olduğu kadar davranış örüntüsünün de ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi insan-çevre bağlantısının önemini bir kat daha artırır. Çevreyi doğal ve yapay olarak çok genel anlamda iki bölüme ayırmak olanaklıdır.

Doğal çevre insanın farkedemediği çevre anlamında değil, insanlar tarafından değiştirilmemiş çevredir. İnsanlar kendilerini de etkileyen doğal çevreyi değiştirerek yapay çevreyi kurarlar. Coğrafi çevreleri tarımsal ve kentsel çevrelere dönüştürdüler. Toplumsal hayatla gelişen yaşam biçimi çok sayıda davranışsal çevrenin oluşumunu hazırlarken insanın doğayla yaptığı üretim ve yaşam mücadelesi kültürel, fiziksel, sosyal, öznel, nesnel sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik vb. çevrelerin oluşumunda hazırlanmıştır.

4.1. Çevre Ve Birey

Çevre ve insan yada çevre ve toplum, topluluk ve bu gibi birden çok insan ilişkisini incelemek herşeyden önce karşılıklı etkileşim sorunu üzerinde durmak demektir. Kaldıkı yapay çevre ile insan ilişkisine geçmeden doğal çevre ve insan ilişkilerinden söz açmak, insanın önce

doğal olanı değiştirerek elde ettiği mekanlarla etkileşimini kavramak sonra bütünüyle kendisi tarafından biçimlendirilen veya yaşam tarzının doğal sonucu olarak oluşan ve yine yapay olan çevrelerin kişiyle etkileşimine bakmak konuyu kavramak açısından daha yararlı olabilir.

4.1.1. Çevreye Bakışın Tarihi Kökenleri

Doğa'ya bakış açılarının doğu ve batı kültürlerinde farklı felsefi temellere sahip olduğu ve onların inanç dünyalarını etkilediğini daha önce söylemiştik. Bunun çevre ve doğal çevreye bakış için de doğru olacağı söylenebilir. Evrenin merkezinde insanı gören çevre anlayışıyla, doğa/insan ikilemini getiren dünya/görüşü arasında paralellik kurulabilir.

"Gerçekte bir insan/doğa ikilemi varmıdır? Kuşkusuz bu sorunun bugünkü dilimizle formüle edilişi daha genel bir söyleyişle insan merkezci/insan merkezci olmayan dünyaya görüşlerinin egemenliği biçiminde düşünülebilir" [43]. Eski Yunan kent devletlerinde Sokrat öncesi düşünceler insanı daha çok çevrenin bütünlenmiş bir parçası olarak görüyorlardı. Bu daha çok avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde doğa ile iç içe yaşayan ve onun verdikleriyle yetinen, doğada istediğini bulabilmek için onun yasalarına uyan toplumsal dönemler için doğru bir düşünce tarzı idi. Yine eski Yunan uygarlıklarında da açık gözlenebilen insanın çevresine karşı bakışının değişimi sınıflı toplumla birlikte toprağın işlenmesi, insanın doğayı bilinçli bir şekilde değiştirme ve ondan yararlanma çabasıyla gelişti.

İnsan artık kendini merkeze koyarak toplumların köleler ve efendiler olarak ayrılmasında katkıda bulundu. Efendiler için köleler de çevre kavramı içine giriyordu. Yunan kültüründe soylular için çok geniş özgürlükler ilk demokrasi denemesi sanatsal ve kültürel her türlü aktivite söz konusu iken, gerçekte üretim aracı gibi

kullanılan kölelerin biyolojik olarak insan olmalarına karşın hiçbir sosyal hakları yoktu. Bu tarihsel süreç içinde bir üretim tarzıydı. Doğayı ve insanı kendi özgün yapısı dışında kullanarak ürün elde etmek ve eşit olmayan statüde paylaşmak. Bu yöntem günümüze kadar ulaşan içinde gelişki barındıran üretim biçimlerinin ilkiydi. Plato'da insan dünyanın gerçek sahibi doğaya üstün gelen yaratık olarak görülürken, Aristo şöyle der, eğer doğanın yaptığı hiçbir şey eksik yada gereksiz değilse, tüm hayvanlarında insanlar için yaratıldığı çıkarsanabilir (Burada-ki insan köleleri kapsamaz) [44].

4.1.2. Çağımızda Çevreye Bakış Açısı

Bilim ve teknoloji çağı insan ve merkezli düşüncelerin hakim olduğu çağdır. Doğanın bütünlüğüne karşın toplumların uzlaşmaz ilişkili yapıları toprağa bağlı üretim tarzının yaşandığı orta çağdan sonra teknolojinin hızla geliştiği ve sanayi devrimiyle köylülerin sanayi işçisi olduğu üretim tarzına yine bu ilişkilerini taşıyarak girdiği bilinmektedir. Bu ilişkiler, üretimi olağan üstü boyutlara ulaştıran önemli bir itici güç olduğu kadar toplumsal dönüşümlerin de kaynağıdır. Çağımızda da insanı merkez alan dünya görüşü ilkel üretim biçimini yaşayan toplulukların dışında dünyamıza egemendir. Gerçi sanayi öncesi toplumsal sistemlerin bir yelpaze gibi bir arada bulunduğu toplumlara raslamak mümkündür. Ancak dünyada etkin görüş budur. Bilim ve teknoloji çağı doğanın insan gereksinimlerini karşılamaya hazır, insan hizmetinde sınırsız bir hazine olarak algılanması temelinde kurulur. Üstelik doğa bilimsel uğraş alanının nesnesi olunca insan/doğa sorunu da düşünce olarak filozofların tekelinden çıkar. [45]

4.1.3. Doğal Mekanın Yapay Mekana Dönüşümü

Sanayi devrimiyle ortaya çıkan teknoloji çağının belirgin çizgisi doğayı değiştirme ve onu insanlar için kullanma uğraşında yoğun makina kullanımıştır. Ne varki bu değiştirme uğraşı toplumun sadece gereksinimlerini karşılama, yani yeteri kadar isteme şeklinde değil, faydalanma ve elde edileni ihtiyaca dönüştürerek ihtiyaç üretme felsefesi biçiminde devam etmektedir. Burada doğa tükenmez bir veri olarak kabul edilirken ondan faydalananlar onu tahrip ettikleri oranda faydalanmaktadır.

Bir başka deyişle insanların doğal çevreyi değiştirmede dayandıkları tek ilke doyumsuz egolarının tatminini hedefliyor. Bugün bu doyumsuzluk gerçekten doğal dengelerin yapay oluşumlarla bozulmasına sebep olmakla kalma-
yıp; insanın geleceğini tehdit eden yapay bir ortam oluşturuyor. Doğal çevre üzerinde insanın sınırsız egemenliğini savunan dünya görüşü ABD'nin el değmemiş doğal çevresinden günümüz ABD sini yarattı. Kıta'nın yeni sakinlerinin el değmemiş topraklardaki yaşam kavgaları ve yeni kıtada bir cennet yaratma özlemleri doğal kaynakların sömürüsüne sonuna dek göz yummayı gerçekleştirmektedir [46]. Doğu toplumları doğal çevreye karşı tutumlarında batı kültürlerinden daha farklıdır. Doğulular kendilerini doğal çevreyle birlikte gördükleri için doğal çevre ile birlikte değişiyorlardı. Bunu karşın batılılar doğal çevreyi ancak insan değiştirdiği sürece değişebilir olarak algılıyordu [47].

Bu doğulu toplumların doğaya bakış açısını özetliyor Doğulu insanın bu bakış açısını ancak onun yaşam biçimiyle açıklayabiliriz. Fakat bu yaşam biçiminin hangi tarihi, coğrafi ve ekonomik şartlarla oluştuğunu tam sebep-sonuç ilişkisi içinde belirlemek mümkün olmasa gerekir.

Bunun yanında doğulu toplumlarda yaşam biçimlerini önemli ölçüde etkileyen üretim biçimlerindeki değişimlerin daha yumuşak şekilde birinden diğerine dönüştüğünü sınıfsal gelişmelerin daha belirsiz olduğunu, tarihin her sürecinde görmek mümkündür. Örneğin, eski Anadolu medeniyetlerinde sınıfsal farklar bulunmasına karşın Eski Yunan toplumunda olduğu gibi çok keskin çizgilerle ayrılmadığı gözlenebilir. Yine Uzak Doğu ve Hint kültürlerinde uşakların varlığı ve efendilerine hizmetde kusur etmedikleri bilindiği halde yinede kölelerden daha farklı muamele gördükleri bilinmektedir.

4.1.4. Doğu Toplamlarının Kültürel Birikimi

Doğu insanının kültürel birikimi, sanayi devrimiyle dünyayı etkisi altına alan batı dünya görüşünün etkisine karşın hala halkın geleneksel yaşantısında yaşamaktadır. Bunun bir oda büyüklüğündeki bahçesinde her türlü meyva ağacını yetiştiren gecekondu halkında, genç kuşağın bütün ısrarlarına rağmen kat karşılığı eski evini yapıcıya vermiyen yaşlı kullanıcıda veya modern hayatın tüketim esaslı çekiciliğine rağmen yaşamında hala simgesel figürleri kullanan Afrika insanında görmek olanaklıdır.

Bunun modern yaşama karşı bir hareket olarak yerilmesi ni , yoksa yozlaşmaya karşı halktaki bir sağ duyumu olduğu tartışılabilir. "Büyük ölçekli çağdaş sanayi ve dünya çapında geçerli yapı modelleri varlıklarını egemenleştirirken mimari tarzımızı ve kültürel kimliğimizi korumada, en güçlü desteklerimizden biri, süregelen geleneksel ilkel olduğu kadar sofistike olan mimari biçimlerdir. Bu nedenle gelenekseli sürdürmedeki isteklilik ve bilinçli eğilimler ögülmeli ve yüreklendirilmelidir." [48].

Çağımızda, yöresel, geleneksel ve ilkel denilebilecek bir teknikle yapılmasına, toplumun kültürel biçimini ve anonim davranışını yansıtan yeni yapı teknolojisinin yaygınlığına rağmen Mali halkının yaşam biçimini bir ölçüde de olsa yansıtan çevresine saygılı bütün geleneksel yapıların teşviki ilke olarak benimseniyor. Bu bir bakıma toplumların hazır olmadığı bir dönemde dış etkilere karşı benliğini koruması için bir tedbir olsa gerekir.

Bu tedbir toplumun modern dünyaya kapılarını kapamasından daha çok kendi iç dinamizmiyle gelişme isteğini vurgular. Yer yüzünün her parçası bütün parıldayan çam ağaçları bütün kumlarla örtülü sahillere, karanlık ormanların sisi, ışığın bütün biçimleri, bütün böcekler benim halkımın inançlarına göre kutsaldır. Bizim yer yüzünün bir parçası olduğumuz gibi o da bizim bir parçamızdır. Çiçekler bizim kız kardeşimiz karacalar atlar, kartallar ise erkek kardeşimiz, kayalık dağlar, sulak çayırlar midedillilerin vucut ısı ve insanlar hepsi aynı aileden geliyorlar [49]

"Kızıl derili kabile şefi Duwan'ın dünya görüşü yansıtan bu satırlar şöyle devam ediyor."Beyaz insanın bizi anlamadığını biliyoruz. Yeryüzü onun kardeşi değil, düşmanıdır. O annesini, yani yeryüzünü ve kardeşini, yani gök yüzünü satacak, satın alınacak ve yağma edilecek bir şey olarak görüyor. Aklıgı dünyayı yiyip bitirecek ve geriye çölden başka birşey kalmıyacak. Ben bir vahşiyim ve bacası tüten demir atın yaşamın sürdürülmesi amacıyla öldürüldüğü söylenen bir mandadan neden daha önemli olduğunu kavrayamıyorum. Hayvanların bulunmadığı bir dünyada insan nedir? Bütün hayvanların yok olması halinde ruhun büyük tekliği içinde insan da ölecektir [50].

Duwan," yer yüzünün insana değil, insanın yer yüzüne ait olduğunu biliyoruz. İnsan yaşamın dokusunu örmez.

O dokunun sadece bir ilmiğinden ibarettir. Derken Doğu felsefesini çok açık şekilde açıklamakla kalmıyor, modern insan yaşamına bir dış gözlemci olarak katılıyor.

BÖLÜM 5. ENDÜSTRİ TOPLUMLARINDA DÜNYA GÖRÜŞÜ

Endüstri toplumları yeni bakış açısına sahiptir. Dünya'daki kültürel birikimler içinde uygarlıkların birbirinden farklı çizgiler taşıdıkları bilinmektedir. Günümüze gelinceye kadar çok sayıda evreden geçmiş olan uygarlıklar, toplumsal yaşam biçimleri, inanışlar, üretim, tüketim ilişkileri üst yapı oluşumları istilalar güçler doğal etkenler vb. çok sayıda etkinin tesirinde biçimlenmiştir. Bir çok uygarlık, istilalarla yıkılmış fakat bazen istila eden kavimin uygarlığını etkileyerek bazen de korunmaya çekilerek toplumsal yaşam üstündeki etkileriyle günümüze kadar sürüp gelmiştir. Çünkü hala yaşam, sanat, düşünce tarzımızda eski uygarlıklardan gelenekselleşen birçok unsuru taşıyoruz. Kanımca tarihi, geçmişten geleceğe yaşanmış veya yaşanacak olan toplumsal yaşam zincirinin ilk halkaları olarak ele alırsak hayatın sürekliliği içindeki yerini daha iyi anlarız.

Günümüz modern toplumlarının dünya görüşü, evrimsel bir gelişmenin sonucu olmasına karşın mitolojik düşünce tarzının tersidir. Sadece, geneli değil aynı zamanda bütünü kavramak zorunda olan, bütünü kavramadan, hiçbir şeyi açıklayamayan mitolojik düşüncenin; egemen olduğu toptan dünya ile karşısına koyduğu, sorunu, çözebileceği kadar küçük parçalara bölen ve bu zihinde parçalanmış nesnelere adım adım yaklaşan bilimsel düşüncenin egemen olduğu parçalanmış dünya görüşü birbirine zıttır. [51]

Günümüze ulaşıncaya kadar Tarihi sürekliliği yadsıyamayız ancak günümüz toplumlarında ulaşılan bireyselliğe tarihin hiç bir aşamasında rastlanmaz halbuki mitolojik

yaşama tarzında her zaman toplum ön plandadır ve belirleyici unsundur.

"Bu düşünce çevreye bakışta kişisel değil toplumun geneldeki ruhsal bakışıdır " [52]. Bilimsel düşünce sisteminin temelinde doğal bilimlerdeki büyük ilerleme yatar. 18. yüzyıla gelinceye kadar fizik, kimya, matematik, astronomi vb. gibi birçok konuda büyük buluşlar yapılmış birikimler sağlanmıştı. Bilimsel, çalışma yanında sanatsal etkinliklerde rönesansla başlayan hareketlerin ortaya koyduğu somut neticelerde görülmüyordu.

18. yüzyıl ise bütün dünyada uluslaşma çağıdır. uluslaşma sürecini hala yaşıyan çağımız, uluslar arası düzeyde kaynaklarına (ki bu beyin gücünden yeraltı kaynaklarına ve doğa güzelliklerine kadar hertürlü kaynağı içerir) sahip çıkma çağıdır. Aynı zamanda kendi kaynaklarını büyük çapta işleyip yeni bir ürün olarak satarken üretim için örgütlenildiği gibi daha çok tüketim ve yenisinden üretim içinde örgütleniliyor. Toplum çıkar ilişkileri açısından bölünmüş olduğu için toplumun her kesimi haklarını korumak için bir araya geliyor. İletişimin geliştiği, teknolojinin yaşamın her düzeyine yansıdığı, uluslar arası gelişmelerle birlikte ulusal özlemlerin evrensel değerlere dönüştüğü çağımızda toplumsal demokrasi yanında kişisel özgürlüklerin de geliştiği görülmektedir.

Sermaye sahiplerinin özgürlüklerinin sermayenin kutsandığı dönemde daha güçlü olacağı kabul edilmelidir. Kaldık herşeyin alınıp satılabildiği çağımızda eski değerler hızla yok olurken yeni değerler çoğu kere topluma hizmetten daha çok kişi veya grup çıkarına hizmet ederek henüz örgütlenmesini tamamlıyamamış geniş halk yığınlarının bulunduğu toplumlarda çok şey halk çıkarlarının

tersine gelişiyor. Bütün bu olumsuzluklar modernleşme adı altında olurken kişisel özgürlüklerin gelişmesi adına olumsuz bir çevre yaratılıyor. Kişisel özgürlüğün sembolü olan otomobil trafik sorunu can güvenliği, çevre kirlenmesi vb. birçok sorunun da sebebi oluyor.

Birçok tüketim maddesi üretim, sanayi aynı zamanda doğayı zehirli atıklarla yaşanamaz hale getiriyor. Modern yapı teknoloji toplumun artan barınma ve diğer yapısal gereksinmelerini karşılarken kent topraklarının sepekülatif kullanıma açık olmasından dolayı tüm kentliler için betondan bir çevre oluşmasına da hizmet ediyor. Doğal olan herşey yapay çevreyle yer değiştiriyor. Sonuç olarak toplumun gelişiminin kaçınılmaz bir evresi olan endüstrileşme toplum çıkarına karşın kişisel ve grupsal çıkarların önde tutulduğu çağımızda geniş kitleler için sağlıklı bir çevre yaratıyor. Olumsuz gidişi önlemek için evrensel bir toplum ruhundan medet ummak için henüz çok erken denilebilir.

5.1. Toplum Çevrenin Kendisi İçin Önemini Kavrayıp Yeni Bir Görüş Oluşturmakta

Bu gün doğal yaşamın dengelerinin daha açık hissedildiği ırmaklar göller ve iç denizlerde doğal denge tehlike işaretleri verecek kadar bozulmuş bulunuyor. Atmosfer meteorolojik değişikliklere neden olacak kadar kirlenmiştir. Diğer yandan bir çok kent bir avuç doğal düzene yer bırakmayacak ölçüde taşlanmış bulunuyor. Bir anlamda dünya bütünlük fikrinden uzak her yönüyle tüketiliyor [53].

Yüzyıllarca çok az değişikliğe uğrayan ve tek seferde algılanan bütünlük çağımızda parçalanarak bölüşülecek miras gibi görülüyor. Kendisinde hukuksal ve ekonomik haklar gören günümüz toplumları dünyayı

parçalamakta sakınca görmemektedir. Buna karşın toplumlarda bu gidişin sonuçlarını görerek sorunun çözümü için bilimsel çalışmalarla birlikte toplumsal görüş oluşturmakta olan gruplarda varlığı sözkonusudur.

5.1.1. Endüstriyel Çağa Geçişin Yaşamda Yarattığı Önemli Değişimler

Toplumsal iş bölümünün yaygınlaşmadığı dönemlerde tapınaklar ve özel yönetim yapıları dışında genelinde insanlar kendi gereksinimlerini kendileri çözdüler. İş bölümünün yaygınlaştığı ortaçağda ise özellikle kentlerde ihtisaslaşmış tüm yapılar ticaret sınıfına ait evler, dinseñ ve ticari binalar zanaatkarlar tarafından inşaa edildi. Bu süreç daha öncede bahsettiğimiz gibi kentleşmeyle başlayan bir süreçti. Toplumlar artık doğanın verdiğiyle geçinen değil doğayı değiştirip toprağı işleyip gereksinimlerini karşılıyan topluluklardı. Bu dönemde zenginliğin kaynağı toprak, yerleşimin niteliğı ise kırsaldı. Şehirler tarımsal zenginliklerin ticaretin yapıldığı ve daha çok tüccarlarla zanaatkarların yerleştiğı yerlerdi. Kentlilerin büyük çoğunluğunun kırdaki iş yeri ve evleri vardı.

Kentteki evleri kendi üretim özelliklerine göre depolama basit imalat fonksiyonlarına cevap verebilecek şekildeydi. Ortaçağın konut özelliğinde batı ve doğuda farklı çizgiler görmek olanaklı olmasına karşın hepsinde kırsal varlığın ve birimin izlenmesi olanak dahilindedir. Özellikle kır ve kent bağlantısının daha sıkı olduğu doğu toplumlarında kent evlerinde kırsal ürünleri depolama yanında konutların zemin katlarının ve bahçelerinin kırsal ürünlerin değerlendirildiğı yerler olarak biçimlendirilmesi ve gerçek yaşama bölümlerinin bir üst kata alınması çoğu geleneksel yapılarda izlenebilir. Kullanıcının ekonomik gücüne göre kış hazırlığı diyebileceğimiz bu kırsal ürünlerin işleme tabii tutulması,

bazan bu işlere uygun mekanlar gerçekleşmesine karşın kullanıcıların geniş bir kesimi kendi gereksinimlerini bizzat kendileri hazırladığı için konutunun bu gereksinimlerine cevap vermesini istiyordu. Zaten konutunu bir usta yardımıyla kendisi yapıyordu.

5.1.2. Batıda Kentleşmenin Kendi İç Dinamizmi İle Gelişimi

Kırsal yaşam ve uğraşın kentsel uzantısı diyebileceğimiz ortaçağ kent yaşamı batı dünyasında biraz daha farklıydı. Derebeylik döneminde başlayan ve soylu sınıf için üretim faaliyeti angarya çalışmayı da birlikte getiriyordu. Bu üretim Rönesans hareketiyle birlikte daha çok alet ve araç kullanarak organize bir şekilde pazara mal üretmeye başladı. Değişimin hızlanmasıyla daha çok üretim istendi. Henüz makina gücüne bağlanmamış tezgahlarla pazara üretilen mal o kadar çoğalmıştı ki çok sayıda insanı tezgah başına kentlere çekti. Buhar ve makina gücüyle üretim açısından sağlanan endüstriyel devrim siyasi açıdanda tamamlanınca batı kültürleri yeni bir yaşam biçimine girdiler. Bu yaşam biçiminde kır ve kent birbirinden ayrıldı. Çünkü kent artık kendisi üretici bir aşamaya gelmişti. Kırda kendi normlarına göre biçimlendirebilirdi. Kırda makina gücünün girmesiyle büyük çiftlikler kuruldu. Bu durum geniş işsiz yığınları topraksız ve kimsesiz kesimleri geçim için kentlere çekti.

Kente göç etmeyenler de baskılara hedef oldu. Bu süreç içinde büyük oranda kentleşen ülkelerde kırsal yaşam yalnız kırda kentlinin istediği üretim için bulundu. Bugün batı dünyasında klasik kırsal yaşamdan pek bahsedilemez. Nüfusun büyük kesimi kentlerde oturmakta oturmayanlar da bir kentli gibi yaşamakta. Sonuç olarak kentlilik bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkmış olmaktadır.

5.1.3. Endüstriyel Çağda Yoğun Kentleşme Olgusu

Batı dünyasının endüstri çağına çok daha önce ve kendi birikimiyle başladığı bilinmektedir. 16. y.y.'da hidrolik enerjinin çalıştırdığı tezgahlarda çalışan işçiler köylülükten kopmuş birer kentliydi. 19. y.y.'da buhar gücünün tezgahları çalıştırmasıyla büyük fabrikalar doğdu. Dönemin ulaşım aracı trenler, bütün hammadde kaynaklarını kente ulaştırmakla kalmadılar, ulaşımında esas unsurunu oluşturdular. Artık hayvan gücüne dayanan ulaşım ve taşıma süratle terkedildi. Kentler o zamana kadar görülmedik ölçüde yeni gelenlerle doldu. Endüstri çağında kentleşmenin esas sebebinin sanayileşme, kente göçün esas nedenini de daha iyi bir yaşam arayışı oluşturdu diyebiliriz. "19.y.y.'dan itibaren küçük tesislerin yerini alan büyük fabrikalar giderek yeni enerji merkezleri etrafında toplanırken geçen yüzyıllarda olduğundan çok daha hızlı biçimde kente göçen işçi ve işsizler ordusunda fabrikaların etrafında yerleşmeye başladılar" [54]. Kentlerdeki bu yoğunlaşmanın ilk başlığı İngiltere'de bugün büyük kent olarak tanıdığımız Londra, Manchester gibi endüstri kentlerinin o dönemdeki nüfusları çok düşüktü. İngiltere'de 1685'lerde altıbin olan 1801'de 864.845 kişiyi barındıran Londra kırkırl içinde 1.873.676 nüfuslu dev bir kent olmuştur. (Londra'nın nüfusu 1891'de 4.232.118'i bulacaktı) [55].

Endüstri devrimi kent ve kırsal alanlar arasındaki ilişkiyi öncekilerle kıyaslanamayacak biçimde alt üst ediyordu. Bu yoğunlaşma kentin esas unsuru olan sanayileşme için gerekliydi. Ve yeni burjuva sınıfı siyasi güç dahil her türlü yetkiyi kendinde toplamıştı. Kente yoğunlaşma ile birlikte gereksinimler ve olanaklar da artmıştı. Şüphesiz hemen herşey yeni yatırımlarla durmak bilmeyen sanayicinin elindeydi. Sermayeye sahip olanlar sınır tanımaz bir yatırım gücüne kavuşmuştu. Kent şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde burjuvazinin yalnızca

kâr amacıyla el koyduğu bir alana dönmüştü. Karşımızda hiç bir otorite görmek istemeyen özel girişim istediği yeri seçip, istediği biçim de fabrika ve konut kurabilir, insanları isteği gibi çalıştırıp istediği gibi barındırabilirdi. Munford'un değerlendirmesine göre, endüstri kentinin üç temel unsurunu fabrika, demiryolu ve bakımsız kent oluşturunca [56]. Dumanı, kömürü hangarları ve depolarıyla kent merkezine giren demiryolu, kendisini izleyen fabrikalarla kent alanının büyük bir kısmını kaplıyor, havayı ve suyu hızla kirletip, tepeler oluşturan artık maddelerle kenti bir savaş alanına çeviriyordu [57]. Kentleşme ortaçağın tek işlevli kentlerinin mekansal yapısını değiştirmekle, kalmamış, sanai kuruluşlarıyla yeni işçi kentleri de doğmuş ve eski kentler aşırı derecede yoğunlaşmıştır. Batı dünyası 18. y.y'da başlayan endüstri devrimiyle birlikte nüfus artışı, kentleşme ve yoğunlaşma konut sorunu vb. çok sayıda sorunu kavuştuğu büyük mali güç yüksek üretim bilim ve teknolojiye attığı adımlarla küçümsenemeyecek ölçekte çözmüştür. Fakat başta çevre ve toplumsal sorunlar olmak üzere birçok yeni sorunla karşılaşmış, başlangıçta küçümsediği veya mali kaynak ayırmaktan kaçındığı bu yeni sorunlarla günümüzde daha büyük boyutta karşı karşıya kalmıştır.

5.1.4. Kitlelerin Sorunlarına Ütopik Yaklaşımlar

20. asrın başında ve özellikle II. dünya savaşı sonunda kentlerdeki sefalet yuvalarını kaldırmak, kitlelerin konut sorununa cevap vermek için büyük çabalar sarfedilmiş nicelik olarak ta problem çözülmüş sayılır. Halbuki daha 18. y.y'da işçi sınıfının barınma problemi siyasi polemik konusu olurken, bu sorunların çözümüyle sadece ütopistler uğraşıyordu. Ütopist düşüncülerin bir kısmı sanayici kökenden geliyordu. "Fransa'da Fourier Cobet, İngiltere'de Owen, William Moris gibi düşünürler

çoğu zaman çok farklı düşüncelerde doğmakta olan endüstri kentinin insana düşman ve düzeltilmesi gereken bir yapıda olduğunda aynı düşüncedeydiler " [58].

Tarihin bu vazgeçilmez çarkı, karşısında özellikle halkın konut sorununa ve sefaletine çözüm bulma arayışları devam etmiş olmasına karşın özellikle kitlelere insani doğalarına uygun mekan yaratılması için verilen çabada yeterli gelişmeler olmamış, ancak bu uğraş düşünce dünyasını etkilemiştir. Daha 1849'da Lille'deki işçilerin hayat şartları üzerinde bir rapor hazırlayan Blangui (Adolphe-Jorome) şöyle yazıyordu. "Bu korkunç evlerde sağ kalabilen zavallı çocuklarsa çok güçsüzler " [59].

Kapitalizmin doludizgin geliştiği 18. y.y'Avrupasında sömürü çarkının içinde blunan geniş halk kitlerinin perişan durumu ütöplast düşünceinin doğmasının nedenini oluşturur. Bir çoğu sanayici kökenden gelen ütöplastlar, o dönemde gün ışığına çıkarılan Güney Amerika'daki İnkay uygarlığının humanist görüşlerinden etkilenmişlerdi. Özürlü kişilerin bile örgütlenerek topluma kazanıldığı bu uygarlıkta kalkınma toplumsal bir bütün olarak kavranıyordu. Gerçi Avrupalıyı bu derece etkileyen humanist düşünceler Doğu toplumlarının yardımlaşma ve toplumsal örgütlenmelerinin her aşamasında görülebilirdi. Ütöplast düşüncelerin 18. yüzyıl Avrupasında doğmasına sefalet ortamıyla birlikte daha birçok bilimsel ve kültürel gelişim çizgileri neden olmuştur.

Ancak ütöplastlar nesnelerin doğasını incelemeyen hisleriyle hareket ettiklerinden sık sık yanılmaya mahkumdular "Nitekim İnkalar'da görülen birçok kuruma More'un ütopyasında yerverilmiş, nüfusun aritmetik bölünmesi, ekonomik devletçilik gösterişten uzaklık gibi veriler More tarafından da işlenmişti" [60].

Ütopik düşüncenin humanizmadan gelen iyi niyetine karşın toplumların yaşıyan gelişen ve değişen esas yapısını kavramamış olmaları, toplumsal istekler yanında kişisel özlemlerin de kişiye özgü yönlerinin önem taşıdığıнын hissedilmemiş olması en talihsiz yanını oluşturuyor. Kaldıkı ütopizim sadece endüstriyel çağdaki çaresiz kitlelerin kurtarılması ümidini taşıyanlarda değil toplum tarihinin eski dönemlerinde de görülmüştür.

Hiçbir dönemde yaşamın genel akışını etkileyememiş, toplum için üretilen iyi düşünceler olmasına karşın toplumun desteğini de bulamamıştır. Sonuç olarak geniş köylü kesimini toprak köleliğinden kurtarıp, emeğini isteği gibi serbestçe satabilen işçi kesimine dönüştüren endüstri devrimi, kente yığılan bu insanlara yüzyıllarca acı çektirmesine karşın üretimin büyük çapta artmasıyla bilimsel ve teknik devrimi gerçekleştirerek sorunlar karşısında daha güçlü olanaklar yaratmıştır. Ayrıca kişisel özgürlükler gelişmiş iletişimin gelişmesiyle dünya insanlığı daha çok birbirine yaklaşıarak yeni bir dayanışmanın eşiğine gelmiştir.

5.1.5. Sovyet Sisteminde Ütopik Düşüncelerin Yeri

Ütopik düşüncenin, yeni bir toplumsal sisteme geçen Sovyetler Birliği'nde, özellikle ev kadınlarının özgürleştirilmesi ve evde geçen iş zamanının kısaltılması amacıyla komün evlerini önermesi çeşitli nedenlerle olumsuz olmuştur. Hem aile ve kişi özgürlüğüne kaba yaklaşımı hem de lüks ve pahalı yatırıma yönelmesine karşın toplumsal kalkınmada yeni bir güç oluşturmaması düşüncenin terk edilmesine sebep olmuştur. Larin, ütopistlerin çizdiği dünyanın yeni bir şey getirmediğini, hemen hepsinin çok pahalı biçimde düşünmüş ağır ve sağlam malzeden yapılmış saraylar döşediklerini söylemektedir [61]. Savaştan ve iç mücadeleden yeni çıkmış olan sovyetler Birliği'nde toplumsal örgütlenme ve ülke kalkınması

birinci planda iken, toplumsal temele oturmayan düşünceler ölmeye mahkumdu. Sanayileşme hamlesini henüz tamamlamadan yeni bir sisteme geçen Sovyetler'de merkezileşme ve yoğunlaşma gündemdeyken bazı şehirci ve mimarlardan oluşan grupların kentlerden uzaklaşmayı savunmaları endüstrileşme aşamasına giren dünyanın geleceğinde habersiz olduklarını gösterir. Sovyet sistemi ütopyizmi yenerek yoluna devam etti aile temelinde kişi özgürlüğünün yeni toplumsal bir sentezini yaparak günümüze kadar geldi.

BÖLÜM 6. MODERN MİMARİ GÜNÜMÜZ MİMARİSİ

Modern mimarinin eskiye bir tepki ile başladığı biliniyor. Her yeni akım gibi modern mimari de endüstri çağının verdiği olanaklarla eski mimari anlayışa kesin karşı çıkışla birlikte Yeni toplumsal gereksinimleri karşılamak için fabrika, baraj, demir yolları, metro vb. büyük imar yapılarını da bina yapımıyla birlikte sürdürdü. Toplumsal gereksinimler açısından işlevsel olmaya zorunluydu. Eskiye tepkisi "süsleme cinayettir" diyecek kadar ileri bir noktaya varmıştı. Her şeyde yeni bakış açıları geliştiriliyor eski kent dokuları eski mahalleler ve sokakların hiç birini korumayı düşünmüyorlardı. Otomobil kullanımıyla giderek özgürleşen insana yeni mekanlar yaratmayı düşünüyorlardı [62]. Modern mimari zaman içinde aşırı düşüncelerin bir çoğundan vazgeçerek kendi evrimi içinde yeni görüşlerini eskiyle daha uyumlu hale getirdi. Hatta eskiyi korumayı ve yaşatmayı ilkeleri arasına almakta geçikmedi. Ancak yeni sistem eski kentlerdeki yoğun yapılanmaya devam ettiği için Eski kentler yeni birikimle ortaya çıktı. Bu yeni kent yapısında ayakta duran eski binalar ancak özel çabayla korunabildi.

Modern mimarlar o dönemlerde çeşitli kongreler toplayarak yeni dönemin mimari sorumluluğunu yüklendiklerini açıklıyor, kongrelerde bağlayıcı kararlar alıyorlardı. Gerçi daha çok batı dünyasını ilgilendiren bir yapıları vardı. Ancak endüstri çağının bütün dünyayı etkileyen ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal etkilerinden dolayı bütün dünyada etkili oldular.

Kongrelerde aldıkları kararlar bu akımın dönemiyle nasıl bütünleştiğini gösterir. Modern mimarinin kurucuları kısaca;

- Kendilerini topluma karşı sorumlu hissediyorlar.
- İnşaa etmeyi yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak görüyorlar.
- Mimarlığın yönelimlerini içeren bir dil, kendi zamanıyla özdeş, geçmiş toplumları yansıtan araçları kullanmama,
- Yaşamın gereksinimlerinin karşılanması,
- Makinalaşmadan doğan toplumsal karışıklığın farkında, ekonomik düzenin ve toplumsal yaşamın dönüşümüne paralel mimaride de bir dönüşümün gerekliliğini savunuyorlar [63]. Bu ana ilkeleri o günün ügeleri arasında bulunmasını istedikleri uyumluluğu göz önüne alarak mimarlığa kendi gerçek tutkusunu verme ekonomik ve toplumsal olanı kendi gerçek yerine oturtma isteğinde birleşiyorlar. Ve akademisyenlerin kısırlaştırıcı etkisinden mimarlığı kurtamayı düşünüyorlardı.

Modern mimarinin gelişme evrelerinden daha çok hangi şartların ürünü olduğu ve günümüzdeki etkileri bizim için daha büyük önem taşıyor. Modern mimariyle mimarlık gelenekten kopuk bilimsel dünyanın hizmetine giriyor. Daha 18.y.y'da başlayan makinalı üretim el sanatları ve ustalığı dışlamaya başlamıştı. Gelenekler yıkılıyor, gereksinimler değişiyor eskiye nazaran daha hızlı daha gündelik ve yeni dönemde itibarı sermaye belirlediği için maddi değerlere daha çok önem veren bir yaşam biçimi geliyordu. Modern mimari akımın kurucuları haklı olarak kendi dışında gelişen ve kendilerini de kapsıyan yeni endüstri çağının eleştirisinden daha çok ihtiyaçların karşılanması, döneme ait mimarinin yaratılması ve gerekirse yeni mekan anlayışıyla insanlara yer yüzünde bir cennet

kurulması çalışmasına girişiyorlardı. Burada iki şeyin altı çizilmelidir. Birincisi, modern mimari akım yeni endüstri çağının zorunlu bir ürünü idi. Öncü mimarlar bu akımı başlattı. İkincisi her son yeni düşünce gibi eskiye karşı geleceği kendisinde gören, içinde hümanizmi barındıran bir akımdı. Zaman yeryüzü cennetinin yakında kurulamayacağını onlara gösterecekti.

6.1. Ütopik Değerlere Yönelme Nedenleri

Rasyonalizasyon ve Standardizasyon tüketiciden toplumsal yaşamın yeni koşullarına uymasını ve gereksinimlerini buna göre düzenlenmesini istiyecektir [64].

Veraset, spekülasyon ve satış sonucu klasik bir parçalanışa uğrayan kent toprağı yöntemli ve kollektif bir arazi ekonomisi ile düzenlenmelidir. "Kent düzenlemesinin kaçınılmaz temeli olan bu toprağın yeniden dağıtımı ortak yararı olan çalışmalar sonucu elde edilen artı değerlerin kârının toplum ve mülk sahipleri arasında eşit olarak üleşilmesini içermelidir " [65]. Görülüyor ki modern mimari akım dönemini kavramış görünmesine karşın duygusal ve eşitlikçi ilkeler taşımakta, kent toprağının bir meta olarak değerlendirildiği kentleşmeden spekülâtif kazançlar beklendiği bir dönemde kent toprağının tekrar edil ve mimari yapılanmaya uygun bir dağılımı istenmektedir.

Rakâbet ortamında dengesiz gelişimini sürdüren kapitalizmin her şeyi metalaştırdığı bir dönemde düşüncede yaratılan bu kentleşme ütopik kalmaya mahkumdu. Öncü mimarlardan Le Corbusier konutu bir makina-ya benzeterек sadece ihtiyaçların giderildiği bir kap olarak değerlendirecekti. Bu tarihsel birikimle bağları kararlı bir şekilde kesmek isteyen öncü ekibin simgeseliğe karşı açmış olduğu bir savaştı. Fonksiyonalizmi bu derece ileri götürmek insanla konutu arasındaki bağları bir çark dişlileri arasındaki ilişkiye indirgemek yeni bir akımın eskiyle hesaplaşmasında sapma çizgisindeki görünümleri olarak kabul edilebilir. Öncü mimarlar

içinde (Gropius, Wright, Mies Vander, Rohe, Le Corbusier en popüleri olan La Corbusier'in bu görüşleri ancak döneminde yükselen bu düşünce sisteminin yeni teknolojik verilerin ışığında heyecanla bulunmuş fakat zaman süzgecinden geçmemiş görüşleri olarak değerlendirilebilir. Veya kitle zemininde yükselmeyen dar çevrelerde kalan görüşlerin ütopyizme açık olması şeklinde kabul edilebilir. Modern akım yeni toplumsal yaşama uygun kenti yaratmak isterken gereksinimleri de kendisi belirlemeye başladı. Birçok kere kendi öz eleştirisini de yapan Le Corbusier güneşsiz ve havasız konutların tüberkuloz yuvası olduğunu belirtiyor. Ve insanlar yalnız tüberkülozdan korunarak yaşayabilir mi diyor ve kendisi cevaplıyor. "Kentteki insanları düşünüyorum, Vosfes meydanından Bourse'a uzanan yürekler acısı biçimde aptalca ve istiflenmiş mahallelerden geçiyorum. Paris'in en pis mahalleleri sokaklarda iplik gibi ince kaldırımlarla birbiri ardına dizilmiş insanlar kent topluluğunun mucizesi herşeye rağmen orada gülünüyor, gösteriş yapıyor hayat devam ediyor. [66].

6.2. Günümüz Mimarisi Ve Toplumsal Kalkınma

Modern mimari akım toplumsal kalkınmanın bir parçası olup, yeni sorunlarla karşı karşıyadır. Ancak bilimsel devremlerin üst üste yaşandığı çağımızda uzayın keşfinde büyük mesafeler alınmıştır. Teknolojinin ve iletişim olanaklarının olağan üstü boyutlara ulaştığı çağımızda açlığın ve sefaletin yanında ilkel yaşamla birlikte modern yaşamın getirdiği çevre kirlenmesi, insanın doğaya ve topluma yabancılaşması vb. gibi birçok sorun da aynı anda yaşanıyor. Mekan tek, fakat uluslar toplumlar ve insanlar arası dengesiz gelişti. "had safha da böyle" bir dönemde ortak duyguları aydınlatan ışık henüz yeterince aydınlatamıyor. Modern mimari artık böyle bir ortamda kalkınma hamlelerinin bir parçası olmak zorundadır. kentleşme de subjektif ve öznel teorilerle değil toplumsal

kalkınmayla birlikte düşünölmelidir. Yaratıcı işlevinden dolayı bireysel ve özgün yanları hepten dışlanmıyacağına göre mimarlık bireysel yaratıcılığını toplumsal sorunların çözümünde göstermelidir. Bunu çağımızın özel koşulları istemektedir.

Dünya bugün 1900'lerden çok farklı bir aşamada bulunuyor. O yıllarda gelişen batı ve sömürgeleştirilen doğu varken bugün gelişmiş batı gelişmekte olan doğu ulusları bulunuyor. Ayrıca refah içindeki batı toplumları. oluşurken, sömürge olmaktan kurtulan onurunu kazanan doğu toplumları bütün yoksulluklarına ve olanaksızlıklarına rağmen kalkınma hamlesi içinde bulunuyorlar. Kendi toplumları dışındaki toplumlara karşı ilgisizlikten kurtulan batı toplumları doğunun sorunlarıyla daha çok ilgileniyor. İletişimin ulaştığı boyutla depolitize edilmiş kitleler çevreye doğaya ve tüm insanlığa karşı sorumluluk bilinciyle daha da bütünleşiyor. "Batıda kentlerden kaçış gündeme gelirken doğuda kentlere hücum yaşanıyor. Bu ortamda bir bütün olarak düşünölmesi gereken çağdaş kentleşmede planlar kentlerin ve kentleri çevreleyen bölgelerin canlı birliğini olduğu gibi çeşitli mahallelerle merkez kesimler arasındaki temel işlevsel ilişkileri de gözötlemelidir [67].

Gelişme, belirli alanlara yönlendirmeye birlikte istenen niteliklere kavuşturulmak isteniyorsa, planlama teknikleri ve yöntemleri mahalle, kent, başkent, bölge ve ülke gibi özellik gerektiren tüm yerleşim aşamalarında uygulanmalıdır. Kentleşme olayının bütün dünyada doğal ve insansal kaynakların daha etkili kullanımını zorunlu hale getirdiğini vurguluyan Lima Üniversitesi Mimarlık Fakölteşi Bildirgesi genel olarak planlamayı da ekonomik, kentsel ve mimari işleri belirli bir program içinde yürütme eylemi olarak tanımlıyor.

"Böylece bir planlama anlayışında proje yapımcıları kullanıcılar, yöneticiler ve politikacılar arasında sürekli ve sistemli bir karşılıklı etkileşme sürecini zorunlu kılmaktadır." [68] Günümüzde kentleşme olgusu sanayileşme çabasından ayrı düşünülemediği gibi kırdaki çözümlenin ülke genelinde ve kentlerde yarattığı etkide ayrı düşünülemez. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kırdan kente akın ne sadece bir göç olayı, ne sadece bir finansman olayı nede sadece bir sosya-kültürel ve sosyo-ekonomik toplumsal olaydır. Bunların toplamının da üstünde ve hepsini kapsıyan bir kabuk değiştirme, başkalaşma yeni ve üst bir toplumsal örgütlenme düzeyine yükselme olayıdır. Büyük kentleri mantar gibi çoğalarak sardığını gördüğümüz yoğun kır göçü daha çok hertürlü alt yapı donanımından ve kamu hizmetinden yoksun olan kenar semtleri doldurmaktadır. Bu kentsel planlamanın alışılmış araçları ve normal teknikleriyle olumlu bir çözüme ulaştırılamıyacağı gibi denetim altına da alınamaz. Söz konusu teknikler kenar semtleri kentlerin doğal organizmasıyla bütünleştirme çabasıdadır. [69]

kentsel işlevlerin bölünmesi fikri de ilk defa modern mimari akımla ortaya çıktı. O günden günümüze tüm eğitim kurumları ve pratik yaşamı derinden etkileyen modern mimari kenti; oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşma eylemlerinden oluşan dört fonksiyona ayırıyor. Yine otomobili çağın özgün ulaşım aracı olarak belirliyen modern mimarlık akımı toplumsal öğelerden çok bireysel öğeleri ön plana çıkararak insanların hem topluma hem de çevresine yabancılaştığı günümüz ortamının hazırlanmasına katkıda bulunmuş oluyor. "Kentsel gelişme kentlerin ayrı işlevsel kesimlere bölünmesine yol açmamalı tam tersine çok işlevli ve bağışık bir bütünleşmeyi sağlamalıdır. [70]. Zaten gelişmekte olan ülkelerde bu ayırım hiç bir zaman sağlanamamış, ulaşım sorunu kitleleri çalışma bölgelerine

yakın yerleşime zorlanmıştır. Kentin karmaşık yapısı ancak kitle ulaşım sisteminin esas alınarak diğer yaşam bölgelerinin işlevsel yakınlıkları düşünülerek iletişimle ilişkilendirilmesiyle çözülebilir. Atina antlaşması da bu konuya değinmesine karşın otomobile bağımlılığı esas almıştır. "Ulaşım sorununun çözümü ancak ve ancak bireysel ulaşım araçlarını kamusal kitle ulaşım araçlarına göre alta sıralıyarak olanak kazanabilir" [71].

Günümüzde mimari bireysel düşünce tarzından toplumsal düşünce tarzına doğru giderken, doğaya karşı saygılı insan ilişkilerinde mekanik olmaktan daha çok sıcak ilişkilerin kurulduğu, iletişimin geliştiği ve birbirlerinin sorunlarına karşı daha duyarlı bireyleri bağrında toplayan toplumlar için mekan yaratma gereksinimini hissedecektir. Makina çağının bütün ileri ve vazgeçilmez nimetlerine karşın insanları endüstri devrimi öncesine göre çok daha bireysel birbirine karşı duyarsız doğaya karşı ilgisiz kısaca çevresine karşı tutumunda sadece kendi merkezli düşünen bireyler yapmıştır.

Toprakları spekülatif amaçla bölüşülüp satılan kent-sel mekanı sadece alınıp satılan bir meta olarak ele alamayız. Çünkü bu ele alma tarzı insanın doğal ve toplumsal gereksinimlerinden daha çok piyasa değeri açısından mekan üretimini gündeme getirir. Piyasa ise her şeyin metalaştığı gereksinimlerin reklam ve tüketim kültürüyle suni olarak oluşturulduğu toplum gereksinimlerinden daha çok bireyin sürekli olmayan gereksinimlerine eğrilik veren bir ortam oluşturur. Mimar bu ortamda genellikle toplum için mekan üreten ve onun geleceği üzerinde fikir oluşturan biri değil metalaşan mekanın satımında sadece tanıtım ve reklam aracı olur. Halk, konutlarını basit birer tüketim ürünü olarak değil, son derece güçlü toplumsal değişim araçları olarak görmek ister. "Konut yada toplu konut projelerinin toplumsal canlılığa denk düşen bir esneklikte olmaları ve böylece buralarda

oturacak olanların yaratıcı katkılarını kolaylaştırma-
ları zorunludur [72]. Günümüz mimarisi salt teknolojik
olanakları ve kişisel yaratıcılığını kullanarak mekan
yaratma yerine kitlelerin yaratıcı katkılarını onlarla
birlikte yarattığı çevre oluşumunda kullanmalıdır. 1920
lerde başlıyan modern mimari, kitleler için en iyi çev-
reyi onlara rağmen oluşturmayı hedeflemiştir. Daha açık
bir deyişle sermayeye sahip olan kesimin isteklerini ge-
niş kitlelerin olumsuz bir çevrede yaşama mahkum edilme-
si pahasına da olsa yerine getirmiştir.

Tarihsel bir döneme damgasını vuran modern mimari
eski kalıpları yırtarak sermaye düzenine uygun yeni ya-
pıyı yaratmıştır. Ancak insanlık, bugün geniş kitlele-
rin istekleriyle zıtlaşan ve onlar için olumsuz bir çev-
re oluşturan mimari anlayışı kitlesel katılımı yeni bir
aşamaya yükseltecek potansiyele sahip görünüyor. Nite-
kim modern mimariye zamanı da içeren mekan kavramını
getiren Frank Lloyd Wright kentin insanı yutan çevreli-
yen oluşumu karşısında şöyle der. "Sürüğüdüsünün utku-
sumudur kent? Yoksa insan soyunun emekleme çabalarının
bir kalıntısı mıdır? yada insanlığın gelişimi ile birlik-
te ortadan kalkmaya yargılı geçici bir gereksinim mi?"
[73] Mimarlarla rağmen gelişen kentsel sistemi bazen top-
lumun da isteyip istemediği tartışma götürür. Bu bir
toplumsal demokrosi sorunu olmakla birlikte toplumsal
gelişme sorunlarına sahip çıkma anlayışıdır. Daha olumlu
bir çevreyi toplum, mimarlarıyla birlikte kuracaktır.
Günümüz mimarisi toplumsal kimlik arayışı içindedir.
"Yeni şehircilik anlayışı bir yapı sürekliliği istiyor,"
Bu anlayış ise sürekliliği oluşturan bir ögenin öteki ö-
gelerle diyalog halinde bulunması demektir [74].
Kaldığı kentsel yapılaşmada süreklilik yeni bir kavram
değildir. Endüstri öncesi kentler gelenekselin doğal
akışı içinde yöresellik, iklim koşullarının kültürel
çeşitliliğin motifsel zenginlikle birlikte genelinde
tarihsel bir sürekliliğe sahipti. Kentsel süreklilik

çağımızda geleneklerinden koparılmış toplumlara hizmet ettiği için salt görsel çizgide kavranmaya başladı. Ama bugün bu kavram salt görsel olmaktan çok özellikle toplumsal içerik taşıyan bir ilkeyi dile getirmekte son on yılların sanat deneyimi de gösteriyor ki sanata "bitmiş" "süreksiz" "kesik" nesneler üretmiyor. Yaratım sürecinin belli bir yerinde durmaya zorluyor. Kendini ve böylece seyirciyi, sanat yapıtının edilgin bir izleyicisi olmaktan çıkarıp etkin bir parçası haline getirmeyi amaçlıyor. Yapım alanında yapıdan yararlananların katkısı, sanat alanında olduğundan önemli ve daha somuttur. "Bunun anlamı şudur. İnsanlar mimarın gelişmesini bütünleştirebilmesini sağlamak üzere proje yapım sürecinin her aşamasına etkin ve yaratıcı bir şekilde katılmalıdır" [75].

BÖLÜM 7. MİMARİDE KATILIM SORUNU

Katılım özünde kişinin kendini ilgilendiren kararlara katılması anlamına gelir. Bu karar yaşamın her aşamasında olabilir. Önemli olan demokratik bir yaşama sürecinin etkinleştirilmesi olarak sorunun kavranmasıdır. Katılım fiziksel mekanın oluşması yanında pekçok alanda gündem de olan bir konu. Dolayısıyla önce katılım kavramını açmakta yarar var. Genellikle kabul edilen tanım ile katılım kişilerin kendilerini ilgilendiren kararların alınmasında etkin rol oynamasıdır diyebiliriz.

"Burada vurgulanması gereken nokta, toplumdaki farklı sınıfların kendi idolojik söylemleri içine bu tanımı nasıl yerleştirdikleridir. Yani, farklı sınıflar için ortak olabilen bir tanım onların değişik beklentilerine dönük olabilir [76]. Çevre oluşumunda katılımın son yıllarda ortaya çıkmış olmasını özellikle endüstri devrimiyile ortaya çıkan yabancılaşıma kavramına karşı

bir tepki olarak savunmalar var. Katılımın gelişmiş batı dünyasında gündeme gelmesi bu görüşü doğruluyor. Katılımın yabancılaşıma-yabancılaşmayı ister geçmişe ister geleceğe dönük kavrayalım bir tepki veya çözüm olarak ortaya çıktığı ve yabancılaşımanın doğuracağı tepkileri yumuşatmak amacıyla egemen güçlerce desteklendiği de söylenebilir; toplum ilişkilerini daha sağlıklı bir biçimde yeniden üretmeye dönük bir demokrasi anlayışı olduğu da. [77].

Katılımın toplumsal kalkınmanın bir parçası olarak kitlelerin barınak problemlerini çözmede halkın kendi kitlesel güçlerini ortaya koyma çabası olarak görülmediği sürece, özellikle gelişmekte olan ülkelerde fantaziden

öteye hiç bir değeri olmayabilir. Bu açıdan kitlelerin kendilerini ilgilendiren kararlar derken bu kararların çok geniş bir açıdan yorumunu yaparak kalkınma ve barınak sorununun çözümünde pasifize edilmeyip, tam tersine sorunu yüklenecek esas unsur olarak görülmesi ve uzmanlığın bu mücadele içinde, teknolojinin bu çabayı güçlü kılması şeklinde algılanması gerekir. Elbetteki sorunlara günöbirlik ve dar açıdan yaklaşıldığında konu köklü toplumsal değışiklik sonrasına ertelenebilir ancak geniş kitlelerin çıkarlarının, demokrasi mücadelesiyle birlikte kalkınma hamleleriyle paralel doğrultuya oturtulduğunda çoğulcu demokrasi anlayışının ancak toplumun kalkınma ve modernleşme çabasına aktif katılımı ile yerleşeceği kavranabilir. Bu açıdan katılım sorununun gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde farklı içerikte olacağını kavramakta geç kalınmamalıdır.

7.1. Gelişmiş Ölkelerde Katılım Sorunu

Gelişmiş ölkeler ikiyüz yıla yakın bir zamandır endüstriyel üretim sürecinin belirli bir aşamasında kısmî refah toplumunu oluşturmuş görünöyorlar. Bu sorunların bittiğı anlamına gelmiyor. Aksine yeni aşamada yeni sorunlarla yüzyüzeler. İnsanın çevresine yabancılaşması, çevre kirlenmesi, her şeyin ihtisaslaşıp uzmanlaştığı çağda bireyin pasif duruma düşmesi ve bununla bağlantılı çok sayıda psikolojik, toplumsal, sosyal problemler. Dikkat edilirse sorunların kaynağında kendi çevresinde yaratıldığı halde kendisine en az baş vurulan toplumun kararlara etkin katılım isteğı katılımcı teorilerin ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bunda çevre kirlenmesine karşı etkin mücadeleye girişen kitlelerin örgütlü gücünün payını unutmamak gerekir. Diğer yandan standartlaşma endüstri çağının kaçınılmaz sonucudur ve toplumun her kesimine yayılmış durumdadır. Toplumsal Refahı arttırdığı sürece daha da gelişecektir. Buna karşı çıkmak bilimin yaşamı etkinleştirmesine karşı çıkmaktır. Ancak

standardizasyonun en az girdiği saha yine de yapım sahasıdır. İnsanlar genelinde standartlaşmaya karşı bir tepki göstermemelerine karşın konut alanında tepki gösteriyorlar. Daha doğrusu bugün beslenme giysi ve tüm dayanıklı tüketim maddeleri alanında standardize edilmiş pek az eşya var. Ancak bu eşyaların tümü belirli bir süre zarfında yaşamdaki değişime (bu değişim yapısal olduğu gibi, sadece beğeni vb. gibi olabilir) paralel olarak değişmektedir. Tüketim ekonomisinin bir parçası olarak bu değişim zaten körüklenmektedir. Konutta kişinin yaşam süreci içinde bu anlamda bir değişim zorluklarla karşılanır. Eğer konut değişim hedeflenerek alınmamış, barınak olarak kullanılmak üzere edinilmişse ve bir müddet sonra aile veya kişinin gereksinimlerine hiç cevap vermez duruma gelmişse onu bir yenisiyle hemen değiştirmek kurallar açısından ekonomik sisteme uygun olmasına karşın kullanıcı açısından olanaklı değildir.

Kullanıcı kiracı ise hukuki sorunlar, değilse ekonomik durumunun getirdiği bir çok etken konutun diğer tüketim araçları gibi kolay değişimine olanak vermez. Ayrıca konutun taşınma sorunu toprağa bağlı olması çevresiyle belirli bir zaman kesitinde bütünleşmesi ve eskilikle birlikte gelişen anılaşma vb. gibi bir çok neden konutun çok rahat değiştirilebilir bir tüketim aracı olmasını önler. Diğer yandan yaşam çok sayıdaki gereksinimin değişimiyle oluşan seviyenin bir aşamasında değişir.

Devir espirisini yaratan sosyal sistemle değişen yaşam değişikliği bu gelişimin zirvesini oluşturur ki çevre değişimini de birlikte getirir. Toplumda sistem değişikliğine sebep olmayan fakat bu süreçte küçümselemeyecek aşamaları oluşturan değişimler zaten konutun değişimiyle karşılanmaktadır.

Endüstriyel tüketim toplumu metalaştırdığı maddelerin yapımında halkın katılımından çok ona çok sayada ve çeşitte ürün sunarak seçim olanağını vermiştir. Halkın veya kullanıcının bu işin yapımında düşüncesini almak bir yana işçiler bile yaptığı işin bütünü kavramakta bir makinanın dişlisi gibi görevli olduğu eylemle sınırlı kalmaktadır.

Konut konusunda işe piyasaya bol çeşit sunmak mümkün olmadığı gibi taşıma, depolama ve değişimin önemli organizasyon gerektirmesinden dolayı piyasada yaygın değişimi sorun çıkarır. Bugün piyasada yapı malzemesi, dışında kısmi standartlaşmış yapı parçaları üreten yapı süreci yaşanmaktadır. Bu süreç geleneksel yöntemle kısmen endüstriyel yöntemi de içinde taşır. Bu yöntemlerde kullanıcıların yaşam biçimini denetlemeye yönelik eğilimlere karşın katılım batı toplumlarında belkide salt bir tepki olarak ortaya çıkıyor denebilir. Katılımın doğal bir demokratik yaşam hakkı olarak ele alınmasında sayısız yararlar vardır.

7.1.1. Demokratik Yaşama Biçiminin Bir Parçası Olarak Katılım

Toplumların yönetim pratiği demokrasinin hiçte sanıldığı gibi sabit uygulanan sorunsuz bir yönetim olmadığını göstermiştir. İnsanın özünde kendini yönetme isteği doğuşundan beri olmasına rağmen binlerce yıllık insanlık tarihinde hep başkaları tarafından yönetilmiş, kendisi zaman zaman üretim aracı seviyesine bile düşmüştür. Ancak bugüne kadar verdiği çabayla günümüzdeki demokratik toplum düzenine ulaşmıştır. Bu düzen bazılarına göre mutlu sonken bazılarına göre demokratik aşamada bir başlangıçtır. Konunun bu kısmı bir tarafa insanlar kendi yaşamlarını düzenlemek yönetmek ve geleceğe hazırlamakta demokrasi silahından hiç vazgeçme niyetinde

değillerdir. Batı dünyası daha dün denilebilecek kadar kısa zaman önce ikinci dünya savaşı şartlarındaki özgürlüklerin ortadan kaldırıldığı günleri yaşamış, bütün dünyayı da karanlıklara boğmuştur. Katılımsa hayatın her aşamasında söz konusu olmasına karşın demokratik bir çabayla kazanılan bir ürün olduğu için ancak batı dünyasında yakın geçmişte gündeme gelmiş, ve en az standartlaşmış fiziksel çevre düzeninde demokratik bir katılım hakkı olarak doğmuştur. "A.B.D'de yirmili yıllarda şehir sakinleri, kentlerin şekillendirilmesinde söz sahibi olmak istediler. Giderek tüm ülkeye yayılan ve kimi yerlerde somutlaşan bu istek sonucu mimarlar da neyi, kimin için yaptıkları sorusunu sormaya başladılar". [78] A.B.D'nin büyük kentlerinden birinde, yaklaşık on yıl önce, düşük gelirli yüzyirmi aileyi barındıracak bir toplu konut sitesi inşaa edildi. Yapımı devlet tarafından gerçekleştirilen sitenin projesi pek öyle olağanüstü nitelikler taşımıyordu. Onu benzerlerinden ayırt eden tek bir özelliği vardı. O da çocuklar ve yaşlılar da dahil tüm müstakbel site sakinlerinin projenin tasarımına bizzat katılımıydı. [79]. Kullanıcı aileler bütçelerinin kısıtlılığını belirtip, konutlarında en iyi teknolojinin kullanılmasını isterlerken, her evde tam donanımlı mutfak, çamaşırhane ve garaj istiyorlardı. Ancak aileler taşarımcılara "bize modern yapılar vermeyin" diyorlardı. Binaların değişik olmasını istemiyor, tam tersine yeni yapıların alışageldikleri ortama uyum sağlamasını arzuluyorlardı. Bu kişilerin günlük yaşamlarının bir parçası çevreye karşı bakışları çok açıktı. Modern yapılar onları kendilerini kuşatan şehirden ayıracaktı. Binalar mimari açıdan ne kadar mükemmel olursa olsunlar, içinde yaşayanlar da birbirinden koparıp ayıracaktı [80]. Burada halk "modern" yapı istememekle çevreye ve yaşam geleneklerine yabancılaşıma endişelerini dile getiriyordu. Mimarlara örf adet ve geleneklerini; çiçek yetiştirmekten sokak oyunlarına kadar anlatmakla kalmadılar; sokak

boyutundan kullanacakları evin biçim, renk ve uyumu-
na kadar yaşamı ilgilendiren herşeyden bahseden kulla-
nıcılar sonuçta ortaya eğik çatılı, ahşap ve tuğla ka-
rışımı koyu kırmızı, mavi ve yeşil renklerin hakim ol-
duğu bahçeli ve gölgesinde dinlenilebilecek ağaçlı ve
verandalı evleriyle bir konut sitesinin ortaya çıkması-
na katkıda bulundular [81]. Okul pazaryeri gibi kamu-
sal düzenlemeleri de içerir bu site katılım açısından
bu ülkedeki ilk ve olumlu bir örnektir. Bu örnekte
kent sakinleri bir çevre bütünü içinde nasıl yaşamak
istediklerini duyurmayı başardılar [82]. Bu istekler
kullanıcılara rağmen oluşturulan çevrelerin sanıldığı
gibi sadece bilimsel verileri içermediğini, aksine çe-
lişkili toplum yapısında kişi ve grup çıkarına hizmet
ettiğini de gözler önüne serdi. Bu proje; kitlelerin
çevresel sorunlara ilgisini de çoğalttı.

1950'lerin A.B.D'sinde federal ve yerel hükümetle-
rin şehirlerin yoksul ve bakımsız mahallerini ele ala-
rak , modern mimarinin gereklerine uygun olarak yeniden
inşa etme girişimi, ülkenin hemen hemen bütün kentle-
rinde binlerce metre karelik alanın toplu konutla kap-
lanmasına neden olmuştu. [83] Değişik kültürlerden ge-
len farklı gelenek görenekleri olan milyonlarca Amerika'
lı, milimetrik hesaplarla planlanıp eşit uzaklıklar da ser-
piştirilmiş bloklarda, kurallara uygun olarak belirlen-
miş otomobil parkları ve oyun sahalarının arasında yaşa-
maya başlamışlardı. Ait olmadıkları yapay bir ortamda
artık yaşamıyacaklarını hisseden bu insanlar, zamanla
yaşadıkları çevreyi kendilerinin de şekillendirebilece-
ği gerçeğini fark etmeye başladılar. Bu güçlü arzu is-
tekten kaynaklanan çabalar şehirlere biçim veren profes-
yonelleri de her şeyi yeniden gözden geçirmeye itti.
Modern mimari anlayışın insanları kendi biçimlendirdiği
çevrelere yerleştirmesi ve bu çevrelerde yaşayan insan-
ların toplumsal yaşamın gerektirdiği davranışların die
şında çevreyi oluşturanların isteklerine uygun yaşamaya

zorlanması kullanıcıları bunaltan bir olgudur. Modern mimari bu anlayışı daha 1920'lerde eskiye ilke olarak karşı çıkmayla kazandı. Süslemeye karşı çıkarak sadeliği savunmak olağan bir davranıştır. Ayrıca sokakların çağın gereklerine uygun olarak genişletilmeside olumluydu. Ancak binlerce yıllık toplumsal süreçle ulaşılmış komşuluk üniteleri sokak anlayışını bir çırpıda silerek blok düzeninde yeni bir komşuluk ilişkisi ve çevre düzenini tartışılamıyacak bir doğru olarak benimsemek olumlu bir yaklaşım olmasa gerekir. Ne varki modern mimarinin ilk yıllarında gerek yapı teknolojisinde gerek malzeme teknolojisindeki atılım mimarların hayal gücünü büyük çapta etkilemiş, kitlelerin artan gereksinimlerini karşılamak için kitlelere rağmen çevreler oluşturulması gündeme gelmiş, apartmanlaşmanın yararları halka anlatılmaya çalışılmıştı. Bütün bireyleri otomobiliyle düşünüp eviyle kişinin ilişkisine yeni bir anlayış getirilmişti. Bu kişinin bireyselleşmesiyle birlikte çevresine yabancılaşmasını da birlikte getirdi. Gerçi yabancılaşma endüstriyel dönemin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Ancak oluşturulan çevre bu etkiyi ortadan kaldıracak yönde değil aksine artırıcı etkideydi.

İnsanların kentsel çevrenin oluşumuna katkıda bulunma isteğini kendileri için yapılan toplu konutlarda geçirdikleri yaşam deneyleri ve demokratikleşmede aldıkları mesafe derinden etkiledi. Gerçektende toplu konut girişimleri toplumun bireylerine yaşayacakları değil sadece sahip olacakları bir ev sağlamayı modern mimarinin olanaklarıyla, halk adına karar veren politikacıların isteğiyle gündeme getirdi. Konuta olan taleple konutun piyasada oynadığı meta değeri konuyu öne aldı. Mimarlar ve kent plancıları da bu konunun ögesi olmuşlardı. Ancak mimarlar ve şehir plancıları neyi nasıl yapacaklarının yanı sıra, neyi kimin için yaptıkları sorununun da sormaya başladılar. Her şeyden önce onlar da o

şehrin birer hemşehrisiydiler ve o şehir halkı için yaptıkları konut, okul, işyeri gibi yapılarda yaşayacak insanların isteklerini de göz önüne almak zorundaydılar. "Gelişen bu tavır sonucu artık A.B.D.'de her şehirde hemşeriler seslerini daha çok duyuruyorlar, şehirlerin, o merkezlerde yaşayan kişilere ait olduğunu ve onların yaşam biçimini ifade etmesi gerektiğini açık yüreklilikle söylüyorlar "[83] .

Kitlelerin çevrenin biçimlenmesinde etkin rol oynamalarının bilinç düzeyleriyle ilgili olduğunu söylemek ne kadar yanlış değilse, onların ortak çıkarlar doğrultusunda güçlerini göstermeleri için örgütlü bir birliğe gereksinimleri olduğuda o kadar doğrudur. "Katılım sonunda ortaya çıkacak ürünün, bir toplumsal ürün olduğu unutulmamalı" [84]. Bilinç düzeyinin önemi- ne rağmen katılım isteğinin mimarlardan önce halktan geldiğini batı dünyasında gözlemek mümkün. Yazarın endişeleri daha çok ülkemiz ve doğu ulusları için söz konusudur. Kaldıki gelişmekte olan ülkelerde katılımı başka bir özde düşünmek gerekir. Örgütsel özgürlükleri tatmıyan kitlelerin ne isteklerini nede yaratıcılıklarını göstermesi zor olsa gerekir. Kitleler yaşam deneylerini teorik olmaktan daha çok hala pratik olarak öğreniyorlar. Bu teorik eğitimin gereksizliği anlamında değil tam tersine teorik birikimlerin pratikte yaşamın her alanında özümsemesi gerekiyor. A.B.D'de toplum 1950'lerde yoğun bir şekilde yaşanan toplu konut uygulamasının kendi yaşam şartlarından çıkmadığı gibi yaşam şartlarına da hizmet etmediğini kısa denebilecek bir süreçte kavramayı başardı. Diğer batı toplumları da çeşitli deneysel birikimlerle bu sonucu gördüler.

7.1.2. Toplu Konut Uygulamaları

Toplu konut deneyimi apartman yaşamından sonra apartmanların belirli bir yerde topluca inşa deneyine dönüşmesinden başka bir şey değil. Evlerin toplu bir şekilde inşası belli bir yaşam deneyimiyle ortaya çıkmış bir olgudan daha çok kentlerde arsanın değer kazanmasıyla birlikte, ekonomik endişeleri de gözönüne alarak kentte yaşamak isteyenlere uygun bir konut sağlama amacıyla yapılmış mekanlardır. Üzünde ekonomik ve kentsel endişeleri, kenti oluşturan politik ve onunla bütünleşen modern mimari anlayışın mekanı kavrayış açılarını gösteren toplu konut deneyimi, batı dünyasında önemli izler bırakarak yerini katılımcı mimari anlayışa bırakmaya başladı. "Sosyal konut denen ve gerçekten üst üste yerleştirilmiş " steril sardalya kutularını andıran konut tipi artık bahçeli ev hayal eden batı insanı için yaşanmaz bir yer haline gelirken, herhalde gecekondularda yaşayanlar için bir düş olmayı sürdürmektedir. [85]. Batılı insanın toplu konut deneyimini neticelendirdiğini yatsıma gerekirken gecekondulunun bir yaşam çevresi olarak (bir meta olarak değil) apartman daire-sini özlediğini söylemek kolay değildir. Aksine halk alt yapıya kavuşturulmuş çevrede bahçeli ev özlemi içindedir. Toplu konut deneyimi kitleler için biçimlenmiş bir çevrenin kitlelere rağmen yöneticiler, teknik ele-manlar ve finas çevrelerince biçimlenmiş kullanıcının dışındaki herkesin arzusuna uygun düşen çevredir. Bazı şartlarda kullanıcılar tarafından da istenmiş olabilir. Fakat bu kullanıcılara uygun ve onların katılımıyla gerçekleştirildiğini göstermez. Nitekim bir çok toplu konut deneyimi olumsuzlukla neticelenmiş, insanlar kendilerine rağmen oluşturulmuş, çevreye yabancılaşmış onu benimsememiştir.

1954'te A.B.D'de elli yedi hektarlık bir alana kurulmuş olan, kırkbeş adet onbir katlı apartmandan

oluşmuş olan Pruittigog toplu konutlarında onikibin kişi yaşıyordu [86]. 1960'larda burada yapılan araştırmalar çevresel saldırganlık, hırsızlık, ailelerin çözülmesi gibi bir çok sosyal problemin arttığını gösterdi. Netice üzerindeki araştırmalar alçak katlı yaşamdan çok katlı yaşama geçişi sorunun sebebi olarak belirlendi [87]. 1972'ye gelindiğinde 43 apartmandan ancak 16'sı kullanılıyordu. Sonunda Federal hükümet apartmanlardan bir kısmını dinamitleyerek yıktı [88].

"Venezuela hükümetinin 1954-58 lerde 180.000 gecekonduluyu yerleştirdiği 97 tane 15 katlı apartmanın oluşturduğu fiziki çevre hakkında Corlson (1959-1960) bu çevrede yaptığı çalışmalarda yüksek konutlara taşınan kişilerin böyle bir fiziki çevreye uygun davranış modelleri geliştiremediklerini ve sosyal bütünleşmenin oluşmadığını göstermiştir. Bunların dışında büyük ölçekte toplu konut uygulamasına girişmiş diğer ülkelerde de genellikle başarısız sonuçlar alınmıştır. Puerto Rico'da (Hollingsthead ve Ragler, 1963), Singapur'da (Walter, 1978), Yugoslavya'da (Bjelajac, 1978), İsrail'de (Chureman) ve İsrail'de (Churcman ve Ginsberg, 1978) yapılan toplu konutlarda da başarısız sonuçlar elde edilmiştir. Bunda yoğunlukla yüksek katlı olmanın ve katı planlamanın getirdiği sosyal ilişkilerde azalma ve yabancılaşma ile beraber sosyal alt yapı çevresel denetim ve çevresel tanım eksiklikleri rol oynamıştır [89]. Buna karşın Honkong'daki toplu konut uygulamasının başarılarından söz edilmektedir. Başarının yöresel ve toplumsal nedenlerden mi yoksa genelinde çözülmüş ilkelerden mi kaynaklandığı ağığa çıkarılmalıdır. Nitekim apartmanlaşmada gereksinimlerin tam karşılanması ve bu tür toplu yaşamın idealize edildiği birçevre yaratmak amacıyla Brezilya'daki deneme ilginç sonuçlar vermiştir. 76 m. yüksekliğinde ve 160 m. genişliğindeki evin 23 katı 899 dairesi ve 1300 kapalıotoparkı var. 440 döşenmiş oda, otele ait 1-3 odalı konutlar boş olarak kiralanıyor. 23. katta yüzme havuzu, sauna ve suni

güneşlenme olanağı var. Ayrıca evin içinde 2 lokanta, 2 bar, 23 dükkan, 2 klinik, 1 müzik stüdyosu, avukatlar, doktorlar, seyahat acentası vs. bulunuyor. 1800 kişinin yaşadığı Arabella'nın Yöneticisi "teorik olarak kimse bu evi terketme ihtiyacı duymaz, çünkü burada aradığı herşeyi bulur" diyor. Derginin Arabella'da oturan kiracılarla yaptığı konuşmalarda bu mekanın yalın anlatımı için çok önemli "alışkanlıklarımdan kurtulmak değişik bir çevre ve yeni insanlar tanımak için buraya taşındım. Seviyeli kültürlü bir toplulukla sürekliliği olan doyurucu ilişkiler arıyordum". Doğal olanı hissetmek ve yaşamak amacıyla idim. Fakat insanlar genellikle yüzeyselliği tercih ettiklerinden kendimi geri çektim ve yaşamımı edebiyatla doldurmayı denedim" [90]. Diğer sakinlikti de derginin yaptığı konuşmalar hemen hemen aynı noktada toplanıyor. Kolaylaştırılmış bir yaşam olmasına rağmen birbirine karşı yüzeysel ve çıkar ilişkisi içinde bulunan toplumsal bir birlik böylece kitlesel bir yığını andıran bir topluluk oluşuyor zaman ve mekanla toplumsal şekillenmeyi burada göremiyoruz.

7.1.3. Toplu Konutlarla Oluşturulmuş Çevrelerin Düzeltilmesi

Toplu konut uygulamaları İkinci dünya savaşı sonrası konut açığının büyük boyutlara ulaştığı dönemde ortaya çıktı o dönemde kullanıcıların gereksinimlerinden daha çok onlar için idalize edilen konutların oluşumu politik ve ekonomik şartlardan dolayı gündemdeydi.

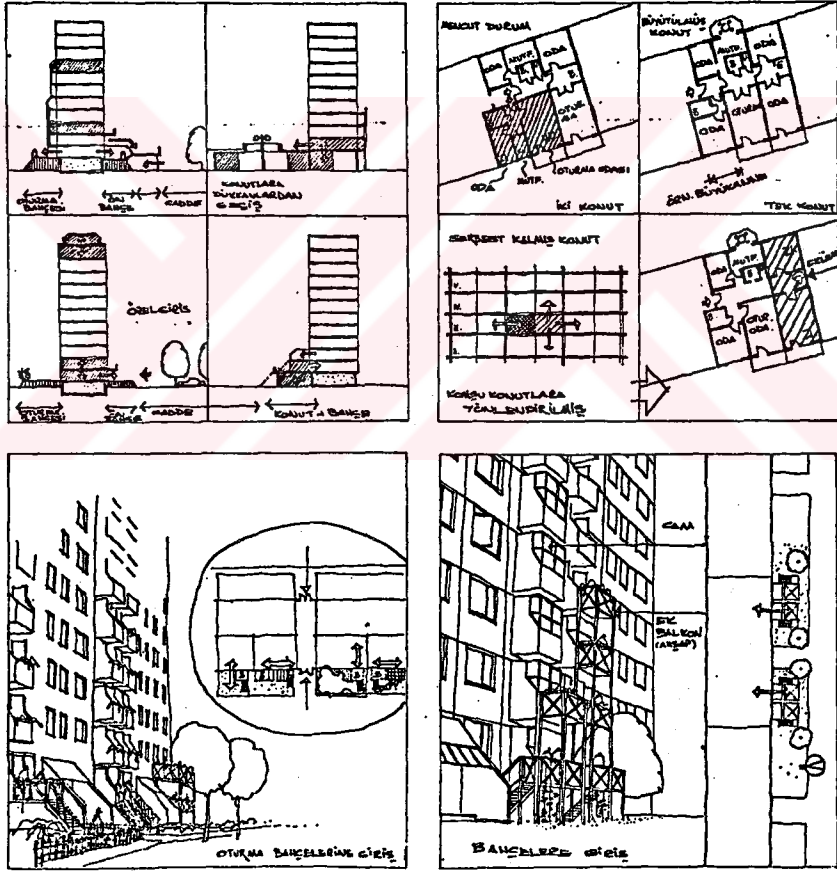
Dünyanın bir çok yerinde geçen yirmi yılda çok sayıda çok katlı bina üretimi gerçekleşti. Doğu avrupa ülkelerinde de bu dönemde yoğun konut üretimi gerçekleşti. Macaristan'da bu ülkelerden biridir. Budapeşte'de 10-11 ve 4-5 katlı olmak üzere yanyana sıralanmış çeşitli yerleşimler inşa edildi. Bu yerleşimlerin kentsel bağlantıları ulaşım olarak sağlanmasına karşın mekan

boyutu açısından kentten ayrıydı. Geleneksel sokak ve meydan fikrinden uzaklaşarak inşa edilen bu çevreler gündüzleri boş duran geniş otoparklara sahipti. Konut açığı nicel olarak kapatılmıştı. Ancak 1960-70'li yıllarda yapılan bu çevreler düzeltilerek günümüz şartlarına daha uygun hale getirilmeliydi. "1980 yıllarda Belçika, doğu ve Batı Almanya'daki bazı yerleşimlerin düzeltilmesi düşünülmeye başlandı [91], Bu çevrelerin ekonomik ömürleri dolmadan düzeltilmeye gereksinim duyulmasının nedenleri;

- Geleneksel birikimi yoksayarak yeni bir denemeye girişilmesi.
- Gereksinimlere nitel olmaktan daha çok nicel olarak cevap verilmesi,
- Toplumun değişen strüktürüne uygun esneklikte olmaması,
- Bir yuva olmaktan daha çok piyasa değerinin ön plana çıkması,

Diğer yandan yeşile duyulan gereksinim giderek artarken kent bu tür yapılanmayla daha da çok taşlaşmaktadır. Bir çok kişi halkın geniş konut ihtiyacına karşın bir çoğunun 45-65 metrekare olarak inşa edilmiş olan bu konutların yıkılması yerine düzeltilmesini istemektedir. Plan-cılar politikacılar ve konuyla ilgili halk için şehirlerdeki yeşilin önemi vurgulanmalı ve tek evlerin çevrelerinde olduğu gibi, çok katlı konut yönetim, okul, hastahane, endüstri binalarının çevreleri yeşillendirilmeli ağaçlandırılmalıdır. İçinde yaşayan insanların doğaya, hatta yaprak hırşırtılarına bile özlem duymaları böylece kısmen engellenebilir. Konutun düzeltilmesi kuruluşu adlı bir örgüt sosyal ve sosyal pedagojik konularda önerilerde bulunmaktadır. "Kuruluş ayrıca heryaş ve her meslekten olan sakinleri aktif hale getirmeye çalışmakta ve halkın problemlerini yine kendi yardımları ve işbirliği çerçevesinde çözmesine çalışmaktadır." [92].

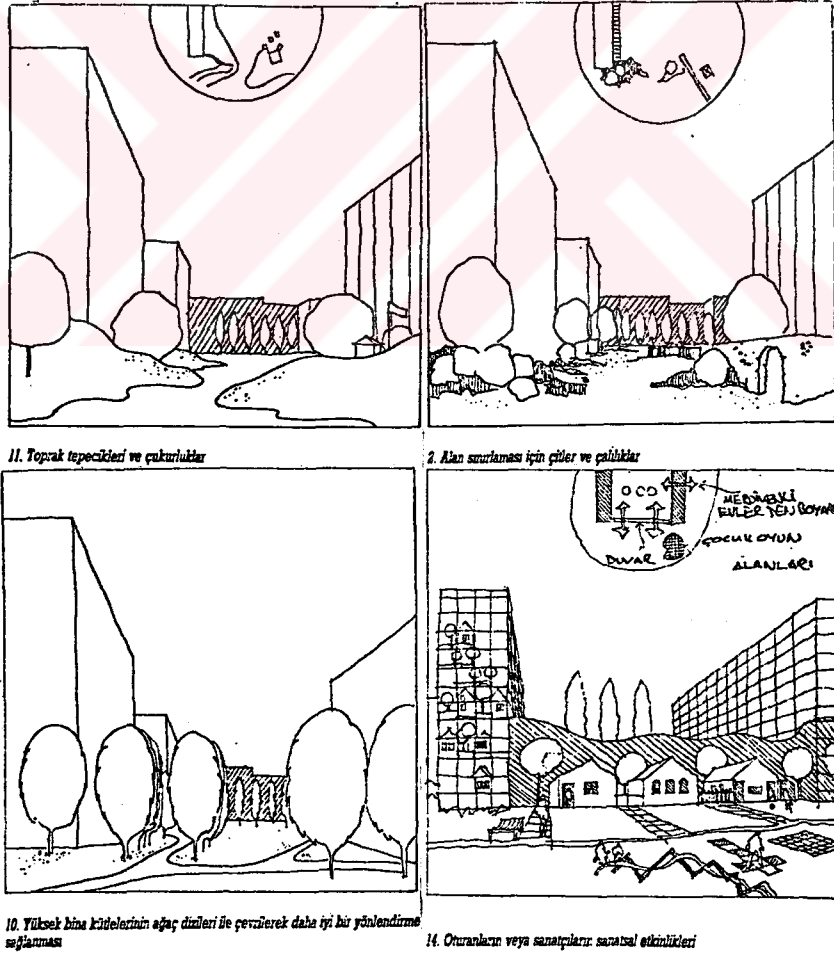
Urbanes Wohnen kuruluşu ise Münih' te şehirlerin bozulmasına karşın kendini halkın inisiyatifli olarak görmektedir. Amacı devlet plancılarının veya özel plancıların kulak vermedikleri halkın isteklerini dile getirebilmektir. Kuruluştaki her yaş ve meslek grubundan oluşan kent sakinleri, Kiracı, ev sahipleri yer almaktadır. Bu kişilere göre amaç, kentsel yaşam koşullarının düzeltilmesi içinde en demokratik yöntem olarak katılımcı mimari anlayış benimsenmiştir. Bu değişikliklerden amaçlananlar çok çeşitli olmasına karşın konut birimlerinin düzeltilmesi sokaktan mutfağa kadar yaygın bir alanı kapsar. Şekil 1.

ŞEKİL: 1. Konut Birimlerinin Büyütülmesi İçin Farklı Çözümler - Macaristan

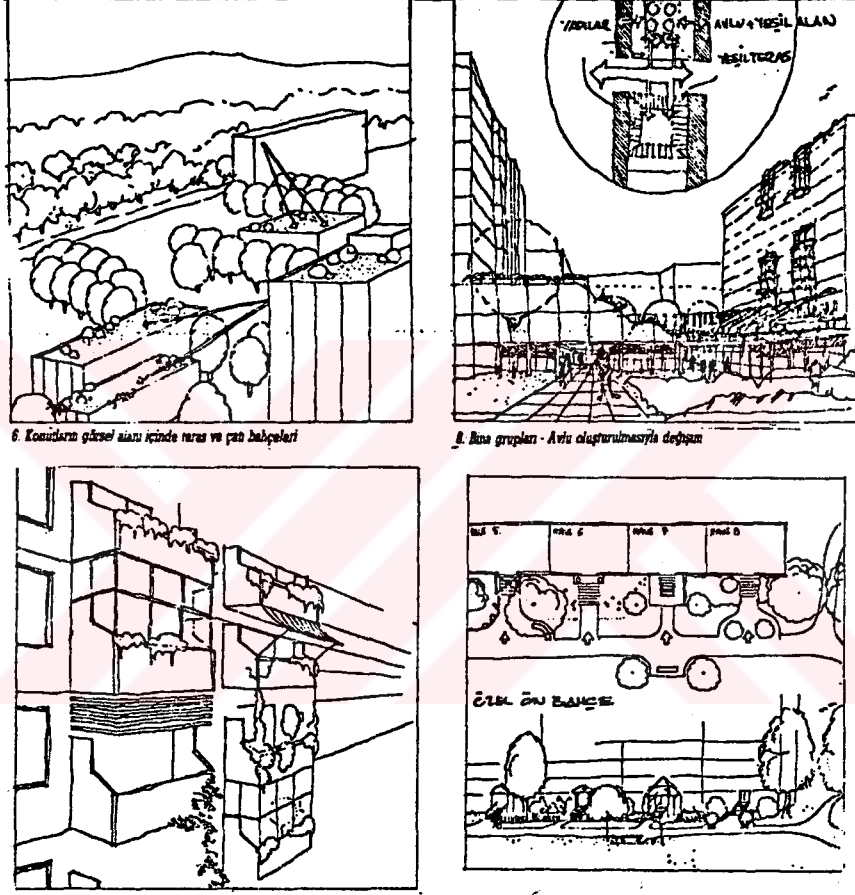
Konutlarda mutfak ve oturma birimlerinin bağlantısından, şeffaf çıkmalar üzerindeki mutfaklara kadar değişiklikler yapılmaktadır.

Konutların büyütilmesi ise; öne eklenen teraslar konut bahçe ve konut sonkat ve çatı bağlantıları; yatay ve düşey komşu birimlerle bağlantılar, yanlara ve önlere yapılan eklerdir. Çevrede ise trafik düzeni, mevcut yollarla konutların çapraz bağlantıları, açık alanlardaki etkinliklerin yönlendirilmesi gibi düzenlemelerdir. Ayrıca ortak mekanlar, oyun alanları, küçükbahçeler yaşlılar ve çocuklar için sesiz bölgeler vb. mekanların düzenlenmesiyle birlikte fundalar, çitler ve tepe ve çukurlarla yeşillendirilen sokaklarda yeni mekanlar yaratılmıştır. Şekil 2.

ŞEKİL: 2. Konut Birimlerinin Büyütülmesi İçin Farklı Çözümler - Macaristan

Konutların önbahçe düzenleriyle girişlerin ve cep-
helerin yeniden ele alınışı kiralanabilir bahçeler ve ö-
zel oturma bahçeleri gibi düzenlemeler mevcut doğal alan-
ların korunmasıyla birlikte ele alınır. Açık alan, ti-
yatro, tören vb. gibi sanatsal ve törensel mekan düzen-
lemeleri dikkati çeken çalışmalardır. Şekil 3. [93]

ŞEKİL: 3. Konut Birimlerinin Büyütülmesi İçin Farklı
Çözümler- Macaristan.

Daha birçok alanda değişiklik önerisi sunuluyor.
Merdivenlerin özelleştirilmesi 1 ve 2 katla bahçe ilişkisi,
açık alanlarda hafif hareketli yapılar, kullanıcı ile bir-
likte konut biriminin düzeltilmesi vb. gibi kullanıcı a-
çısından çok sayıda istek ve gereksinimi kapsıyor. Bu
değişiklikler halkın katılım için örgütlenmesi yanında

yönetimsel teknik ve planlama açısından trafikten bina strüktürüne kadar çok sayıda değişikliği içerirken, kullanıcı açısından gereksinimlerine cevap veren konutlarla birlikte genel kentsel dokuda mahalle sokak ve komşuluk birimi ölçeğinde daha kullanışlı daha doğal ve kullanıcıların katılımı ile gerçekleşen daha sıcak bir mekanın kurulması hedefleniyor. Çözümün ilkelerde ve bu şekilde olması plancıya ait bir görüş açısı olmasına ve eleştirilebileceği gerçeğine karşın sosyal konut uygulamalarıyla oluşan çevrelerin sosyal yaşam çevrelerini olumsuz etkilediği gerçeğini yadsımaz. Tam tersine A.B.D.'rinde dinamikliyerek yıkım bir çözüm biçimi olarak ne kadar doğru ise iyileştirme de bir çözüm olarak varlığını sürdürecektir. Elbette gerçek çözüm başlangıçta planlamayla bu tip mekanların oluşumunu önlemektir. Toplu konut mekanlarının iyileştirilmesine farklı bir yaklaşım olarak İsveç örneğindende bahsetmekte de yarar vardır.

Vinkel bu modeliyle, sanayileşmiş ve ekolojik inşa vakfı "Landskrona grubunun" çalışmaları grubu gelecek yıllarda bizde de güncel olacak gruplaşmalarında şu iki soruya cevap aradılar. Birincisi savaş yıllarından sonra meydana gelen taşıtlara uygun, çevrelerde 3 veya 4 katlı evlerin mantar gibi ortaya çıktığı yeşil alanlarla dolu geniş banliyöleri kentsel bir yaşama nasıl döndürebiliriz. Ve ikincisi yüzyıl başında % 60 oranında bir nüfus yoğunluğunu barındıracak olan bu evleri sanayileşme sonrasında bir toplumun yeni ihtiyaçlarına göre nasıl düzenliyebiliriz [94]. Vinkelköy-modeli şu sorulara cevap vermek istemektedir. Var olan yapılar nasıl yoğunlaştırılabilir ve tamamlanabilir. Çeşitli sınıflardan insanlar ve yaş grupları nasıl harmanlanabilir. Bu sorulara model somut olarak bir yandan iç mekanın yeniden düzenlenmesini öte yandan da ek yapıların inşasını öngörüyor. Bu önlemlerle iyi para kazanan kesimlerin kırsal alanlara değil de banliyölere yerleşmesini

sağlamak istemektedir. Bu nedenle tek ailelik ön bahçeli evler inşa edilmektedir. Sosyal harmanlama sadece ekinşaatlarla sağlanmak durumunda değildir. Var olan binaların giriş ve ilk katlarını da müstakil duruma getirip bahçeler ilave edilecektir [95]. Bu ilaveler içinde sosyal aktiviteler, ticari ve kültürel aktivitelere cevap veren binaların aralarında oluşturduğu sokalar ortak kullanıma uygun düzenlenecek, böylece meydana gelen boşluklar, cam bir örtü ile kaplanarak (Esiöu'deki" geleceğin semti" gibi) ısıtılabilir. Ve çok amaçlı kullanılabilir. Bu tür yapısal önlemler sayesinde 30-50 kişilik gruplar meydana getirilmektedir. Bu gruplar değişik yaş karakter ve cinsiyetten oluşmaktadır. İster yeni gereksinimlere uygun mekân, isterse refah toplumlarının gelecek strüktürlerine uygun mekân için yapılmış düzenlemeler olsun hepsi de toplu konutların olumsuzluklarını ortadan kaldırmayı amaçlıyan uygulamalardır.

7.1.4. Katılımın Ülkemiz Ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Anlamı

Gelişmekte olan ülke kavramı pratikte maddi yetersizlik gibi yansımalarına karşın, aslında maddi yetersizlik bu kavramın sebebi değil sonucudur. Gelişmekte olan ülke kavramı toplumsal olduğu kadar, dünya toplum tarihinin de bir parçasıdır denebilir. Bu açıdan gelişmekte olan ülkeler için geri bıraktırılmış ülke kavramını kullananlarda var. Üçüncü dünya kavramı ise bu ülkelerin ortak sorunlarını siyasi bir birlikteliğe yükselten ve çözüm arayışlarında dayanışmayı gündeme getiren kavramdır. Gelişmekte olan ülke kavramını, kavrama isim babalığı yapan gelişme kavramıyla ele alıp açıklamak yerinde olur. Gelişme, kavramı genelde büyüme ilerleme, yenilenme, güçlenme, kabuk değiştirme vb. anlamlara gelir. Günümüzde toplumların gelişmesi ise sanayileşme ile eş anlamlı ele alınmaktadır. Çünkü sanayileşme yukardaki anlamların hepsini içinde taşır. Yani sanayileşen ülke,

yenilenir toplumsal açıdan kabuk değiştirir ve her açıdan büyür.

Gelişmekte olan Ülke kavramı ise bu süreçteki bir aşamayı gösterir. Yani Ülkenin maddi zenginliklerinin sanayileşme için kullanılarak sanayinin Ülkenin maddi değerlerinin yaratılmasında esas unsur halin de getirilmesi aşaması. Bu maddi zenginliklere yer altı yerüstü değerlerden insanın emek ve fikir gücüne kadar tüm veriler girer. Yaratılan maddi değerlere ise tüketime giren her şeyle birlikte teknolojik ve bilimsel birikim, sanatsal ve fiziki çevre gibi korunan ve yaratılan tüm değerler dahildir. Kalkınmışlık ta yaratılan bu değerlerin yeteri miktarda sanayileşmiş bir düzenle elde edilmesi anlamına gelir. Gelişme yolunda olmayı bu çerçevede ele alırsak, geliştirmekte olan ülkelerin kendi kaynaklarını etkin kullanımlarının dünya toplumsal kalkınma zincirinde bir yer edinmeyle birlikte, bir mücadele aşamalarında gösterdiği açıkça görülür. Bu açıdan da bir kalkınma yarışının varlığından söz etmek yanlış olmaz.

Gelişmekte olan ülkeler, finansman , teknoloji , eğitilmiş insan gücü, enerji tüketim alışkanlıkları vb. olanakları sınırlı fakat işlenmemiş maddi potansiyeli istihdam açısından genç insan gücü, doyuma ulaşmamış üretim ve tüketim potansiyeliyle dikkat çeker. Toplumun örgütlü gücüyle olanaklarını maddi güç haline dönüştürmek, geliştirmekte olan ülkelerin geleceklerini kurlmaları için zorunludur.

Ülkemizde olduğu gibi tüm üçüncü dünya ülkelerinde konut sorunu genel kalkınma ve sanayileşme sorunundan ayrı ele alınamaz. Yine bu ülkelerde eğitim, savunma ve beslenme harcamaları aksamadan yürütölmek zorundadır. Ayrıca sanayileşme için tarım kesiminden artı ürün elde edilmesi, ithal girdileri için gereklidir. Yoksa Ülke gerekli teknoloji, ithali için ağır bedel ödiyebilir.

Konut konusunda ise diğer teknoloji isteyen (sanayi savunma vb.) dallardan daha farklı bir durum vardır. Çünkü konut en az sanayileşmenin olduğu bir sahadır. Halkın yapı teknolojisi (geleneksel yapı teknolojisi) açısından belirli bir birikime sahip olduğu bilinmektedir. Yüzyıllardır halk kendi evini kendisi yapmaktadır. Bundan dolayı eskidenberi halk konut üretim sahasında bir güç kaynağını oluşturmuş, doğal verileri (doğal yapı malzemesini) maddi bir değere (konut'a) dönüştürmüştür. "İnşa etmek bir güç ortaya koymak, bir çevreyi değiştirmek demektir. Konutun oluşumu üstüne çalışmalar, bu değişikliğe güç çevrelerinin neden olduğu anlayışını ortaya çıkarmıştır. Gücün ortaya konusu üç özellik göstermektedir. Verleşme alanının genişlemesi yönünde bir eğilim, emeğin ekonomizasyonu yönünde bir eğilim ve gücün arzulanı niteliğe varma eğilimi" [96]. Kullanıcının konutu üstündeki rolünün evrimi konutun oluşumunu bir süreç olarak değerlendiren görüşün temelidir. Esasen kullanıcı bir güç olarak tanınmalı ve kavranmalıdır. Ancak kullanıcılar fiziksel çevreyi doğrudan etkileyerek ve denetliyerek güçlerini ortaya koymaya başladıktan sonradır ki, sağlıklı yaşayan ve sürekli gelişen çevrelere sahip olabilirler. Bugün hümanistlerin ve çevrebilimcilerin başlıca kaygıları olan dengeli çevre ve yaşam koşulları, artıkların yeniden kullanımı, insan katılımı uygun yaşam biçimleri, özgün yerel teknoloji ve benzerlerini inceleyecek olursak, üçüncü dünya insanların bu kaygılara karşı gerekli çözümleri çok önceden bulduklarını görürüz. "Polenezya adalarından Akdeniz köylerine ve Bangladeş'in balta girmemiş ormanlarına kadar her yerde binlerce yıldan beri olağanüstü barınaklar yapılmıştır. Aslında, üçüncü dünyanın en şaşılacak yönü, konut sıkıntısı çekilmemesidir. Eksik olan şey, bu değerli çözümlerin geçerli olabildiği kentsel ortamdır." Üçüncü dünya ülkelerinde halkın yüzlerce yıllık birikimini konut üretim gücünü yok kabul ederek kentsel üretiminde bu gücünden faydalanmayıp kitleleri salt tüketimin bir

parçası olarak ele almak, endüstrileşme süreci yaşıyan ülkelerde sadece konut açığı yaratmakla kalmaz, aynı zamanda kullanıcıların kendilerine uygun olmayan mekanlar da kalmalarına sebep olunur. Çünkü yoğun bir şekilde kentleşen bu ülkelerde kente göçenlerin kırsal kökenli olduğu, toprağa bağlı üretim tarzından gelmelerinden dolayı geleneksel yaşam ve kültür etkilerini taşıdıkları bilinmektedir. Kente gelen bu insanların uygun fiziki ortamda barınmaları sadece onların barınak problemleri açısından değil kentleşme ve sanayileşmenin olumlu gelişimi açısından da önem taşır.

BÖLÜM 8. SANAYİLEŞME - KENTLEŞME İKİLEMİ

Sanayileşme yarattığı maddi değere paralel olarak bir çekim odağı oluşturur. Bu odak gerek işsizlere sağladığı iş sahası açısından, gerekse kente getirdiği aktiviteye paralel olarak ortaya çıkardığı fırsatlar açısından önemlidir. Kente göçeden yoksul köylülerin göç nedenleri incelendiğinde yüzde yüze yakın bir bölümünün yeni bir iş olanağı için kentleri tercih ettiği anlaşılmıştır. Yani kentlere esas akının özü iş bulma umudu taşıyan fakat kırsal kesimde güç yaşam koşullarında bulunan halktır. Kentlerde iş olanaklarının sınırlı olması, kentleşme olgusunun genel nüfus artışlarının iki katına yakın bir hızla devam etmesi sanayileşme çabasında ki bu ülkelerde yeni problemler ortaya koymaktadır. Besleme, eğitim ve barınma sorunlarından beslenme dahada büyük önem taşımaktadır. Kalacak bir yerleri olmayan halk hiçbir güvencesi, tatminkar ücreti ve sürekli iş garantisi olmasa da bir iş bulmak veya gelir getirecek bir aktivite yaratmak için büyük çaba sarfeder. Örneğin kent dışında doğal malzemeleri kullanarak basit kulübeler yapabilen Hintli, kent merkezindeki gündelik iş arama çabasına yakın olabilmek için iklimin de uygunluğunu göz önüne alarak sokaklarda yatmayı tercih eder ve modernleşme çabalarını görsel anlamda da tamamlamak isteyen yönetimler her türlü çabaya rağmen bu insanları barınak edindikleri sokaklardan ayıramaz. "Konut sorununun böyle bir çözümü varken, neden bu kadar çok insan yaşamlarını kentlerin kaldırımlarında sürdürmektedirler? Bunun iki ana nedeni vardır. İlki istemin ölçüsünün zorlamasıyla, değerli ve öncelikli kent arazisinin başka kullanımlar için ayrılması sonucunda, kendi başına konut üretme çabalarının büyük

çoğunluğunun kentin sınırlarındaki istenmiyen araziye itilmiş olmasıdır. [97] Belli başlı ulaşım hatlarından ve öteki kentsel alt yapıdan uzak kalan ve toplu taşıma araçlarına ulaşamayan yoksulların devingenliği ve iş seçme olanakları olmadığı gibi çoğu kere hiçbir işleri de yoktur. Bir çok kentteki gecekondu sakinleri onları kentin ana altyapısından uzaktaki yerleşim bölgelerine taşıyacak her türlü iyi niyetli çabaya bu nedenle karşı koyarlar. Bu yerleşim bölgeleri, genellikle yerel iş adamlarının denetimindeki ucuz işgücü sağlayan gettolara dönüşür. [98] Hindistan'da kent merkeziyle bağları kopma endişesinden dolayı ucuz bir konut yapabileceği kent sınırları yerine kentin merkezindeki kaldırımları tercih eden çok sayıda Hintli'yi buralardan çıkarmak zorlayıcı tetbirlere rağmen olanak dışı. Ancak iş bulma çabasının bu kadar önem taşımaya karşın sürekli iş olanağı kente gelen bu kadar insanın çok azına nasip oluyor. Ortaya sanayileşme kentleşme dengesizliği çıkıyor. Sanayinin sadece ucuz işgücü elde etme uğruna toplumun örgütsüz bir yoksullar yığınınına dönüştürülüp, kentleşmenin kontrollu gelişmeden çok bir yığılma şeklinde oluşmasına yol açmak ülke planlamasından daha çok dar düşünce kalıplarının sonucudur. Günümüzde artık 18. yüzyıl Avrupasını'da aramak olanaksız. Dünyanın bugünkü koşullarında hammadde ve ucuz iş gücü için ne sömürgeleştirilebilecek köşe ne de insan onuru düşünülmeden geliştirilecek köleler vardır. Kalkınma ve sanayileşme çabası geniş halk kitlelerinin katılımıyla demokratik bir ortamda sağlanabilir. Halkı baskı altında tutarak girişilen kalkınma çabalarını, gelişme olmaktan daha çok yönetimi elde tutan sınıfların zenginleşmesi olarak tanımlamak daha doğru olur. Çünkü kalkınma üretimin makinalaşmasıyla birlikte geniş kitlelerin toprak köleliliğinden kurtulup özgür kentli olma savaşıdır. Bu mücadele demokratik bir ortamda gelişmelidir. Bu demokratik aşama için toplumun her kesimi insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde örgütlenmelidir. Konut sorununun çözümünde de gelişmekte olan

Ülkelerde her türlü baskıya rağmen halk kendi çözümünü ortaya koymuş, bu çözümle sadece barınma problemine değil aynı zamanda ülke kalkınmasına da büyük katkıda bulunmuştur.

8.1. Gecekondulaşma

Gecekondulaşma geliştirmekte olan ülkelerin endüstrileşme döneminde yaşadıkları bir olgudur. Belirli bölgesel ulusal farklılıklara karşın bütün üçüncü dünya ülkelerinde yoğun olarak yaşanmaktadır. Gecekondulaşma hareketini Afrika, Latin Amerika, Asya kıtasının çeşitli ülkelerinde farklı kılan onların kültür, iklim ve yerel farklılıkları yanında ülkelerinin sanayileşmedeki konumları, toplumsal yaşam tarzları ve toplumsal üretimle birlikte gelir bölüşümündeki farklılıklardır. Bu etkenler yaşamın kendisini etkilediği gibi doğal olarak gecekondulaşma hareketini de etkiler. Çünkü gecekondulaşma, kentleri sadece biçimsel olarak etkileyen bir olay değil, tüm kenti bütün yaşam fonksiyonları ile etkileyen bir olgudur. Batı sermaye ve teknolojisiyle birlikte iletişimin çok geliştiği dünyamızda, batının özgürlükcü düşüncesinde dünyaya yayılması kapitalizmin 1850'deki gelişme biçimiyle üçüncü dünya ülkelerinde var olamayacağı bir gerçektir.

Bu ülkeler yeterli sermaye birikimi, kalifiye işgücü gerekli teknolojik birikim olmadan kalkınma sorunlarının altından kalkmak zorundaydılar. Kaldıkları kendi pazarları da gelişmiş ülke mallarına açıktı. Bundan dolayı köylere giren makinalı tarımın ortaya çıkardığı işgücü kentlere yığılırken, diğer yandan geleneksel üretimin devam ettiği yerlerde düşük üretimin besleyemediği artan nüfus da çareyi kentlere göç etmekte buldu.

Topraktan kopan kesim sanayi işçisi olarak kentte yer alamayınca kendisi için iş yaratmak mecburiyetinde kaldı ve endüstriyel üretim dışında kalan dağıtım

ağında yeni iş olanakları yarattılar. Gecici inşaat işleri, işportacılık vb. marjinal sektör dediğimiz iş sahası doğdu. Kırdan kaçış çok hızlı yaşandığı için kentlerde düzenli işçiliği veya bir kent yaşıntısı için gerekli maddi değeri yaratacak bir çalışma alanı bulamamış olsa bile kitleler kente gelmeye devam ettiler. Kentle bağları akraba veya hemşehrileri tarafından kurulduğu zaman kent onlar için bilinmiyen bir yer olmaktan çıktığında bu göç daha da hızlandı.

Toprağın parçalanmasından dolayı büyüyen ailesini geçindiremeyen köylünün kente göçü de kentleşmeyi hızlandırdı. Kısaca gelişmekte olan ülkelerde kentleşme kısa zamanda çok yoğun olarak yaşanan bir süreç oldu denebilir. Bu yoğunluk o kadar yüksekti ki binsekizyüzerde batı dünyasındaki kentleşmeyle kıyaslanamayacak kadar büyük boyutlara ulaştı. Kaldığı batının o günkü kapitalist birikim ve sanayileşme için kullandığı kaynaklar üçüncü dünya ülkelerine göre daha yüksekti. Kentin bu derece yoğun yeni üyeye ne iş nede konut verecek gücü vardı. Aynı tarihsel dönemleri yaşamış üçüncü dünya ülkelerinde birbirine yakın mekanların oluşması bu açıdan şaşılacak bir durum sayılmaz. Bu yönüyle gecekondulaşma dünya sermaye hareketinin de bir sonucu sayılabilir. Sonuç olarak kısa zaman süresince yoğun göç ve bu göçü dengeli bir sanayileşme ile özümleyemiyen kent.

8.1.1. Ülkemizde Gecekondulaşma

Ülkemizde gecekondulaşma tarihi olarak genellikle 1950 yılı kabul edilir. Dah öncede tek tek gecekondulaşmaya rastlansa da gerçekte Türkiye'de gecekondulaşma 1950'de ekonominin dışa açılmasıyla başlar. Dünya sermaye hareketiyle ülke ekonomisinin yoğun ilişkiye geçtiği 1950'ler gecekondulaşma ile birlikte toprakta yoğun makina kullanımı ve kentlere göçün yoğunlaşmasını başlatmıştır. 1960-1970 yılları arasında çok yoğun göç

hareketiyle birlikte göç alan kentlerin de nüfuslarının milyonu geçtiği görülmüş ve bu kentlerin nüfusunun yarısından fazlasının gecekondulu olduğu anlaşılmıştır. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa gibi kentler büyük gecekondulu alanlarıyla çevrelmiştir. Bu kentler kendi çevresinden aldığı göçten daha çok ülkenin diğer iç kesimlerinden de göç almıştır. Sonra ülkenin diğer sanayileşen büyük kentleri de kendi yakın çevresinden aldığı göçlerle büyümüş ve gecekondulu alanlarıyla çevrilmeye başlanmıştır. Son otuzbeş yıllık dönemde kentsel nüfus, Türkiye'de beş katına çıkmış, ülke nüfusunun yarısına ulaşmıştır. Yüzyılımızın sonunda toplam nüfusumuzun dörtte üçü, yaklaşık elli milyon insan kentlerde yaşıyacaktır [99]. Yalnızca kentleşmenin önümüzdeki yirmi yıllık dönemde doğuraçağı yeni konut gereksinimi sekiz milyon dolaylarında olacaktır. Bu da bugünkü kentsel konut varlığımızın iki katına eşittir [100]. Son otuzyıllık kentleşme olgusunun kentsel konut gereksinimi açısından ne kadar büyük bir boyut taşıdığını kavramak gecekondulaşmanın kaçınılmazlığıyla birlikte ele alınırsa sorun daha açık kavranabilir.

8.2. Ülkedeki Konut Açığının Boyutu

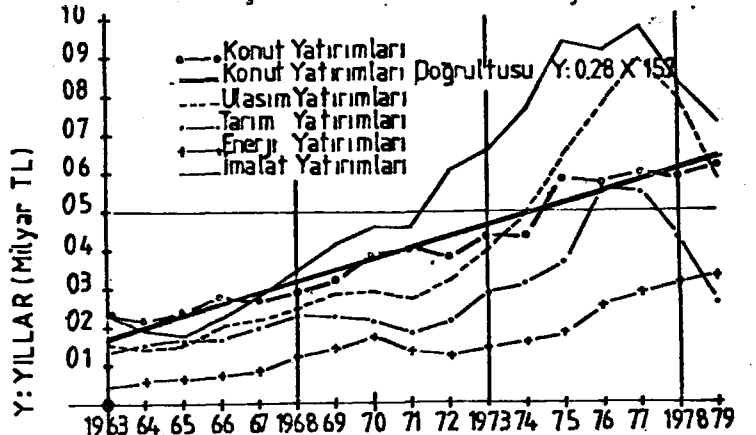
Konut açığının boyutunu önce nicelik açısından ele almak daha sonra açığı kapatmak için üretilen konutun kalitesi üzerinde durmak daha doğru olur. Yani önce üretilen konutun sadece resmi makamlar tarafından ruhsat verilmiş konut olmasına rağmen bunların yeterliymiş gibi istatistiklere girdiği kabul ediliyor. Türkiye'nin nüfusu her yıl % 2.4 oranında artmaktadır. Bu artış bugünkü nüfusumuzda yılda takriben 1.200.000 yeni nüfus ve müteakiben 250-300 bin yeni ev ihtiyacı demektir. 35 yıl gibi bir süre içinde nüfusumuz 21 milyondan 51 milyona artarken nüfusun köylerde yaşayan bölümü % 70-80'lerden % 45'ler seviyesine inmiş. Şehirlerimizde yaşayan nüfusumuz da 21-22 milyon mertebesinde artış meydana gelmiştir [101].

Sadece nüfus artışının meydana getirdiği konut gereksinimini karşılamak için dahi yılda 300.000 konut üretmek gerekiyor. Bu açık yenilemeden ve yaşam standartlarına uygun olmayan konutlar da dahil edilirse konut açığının çok büyük boyutlara ulaşacağı söylenebilir. "Konut açığımız yılda 300.000 - 400.000 arasındadır. Yaklaşık 2.5 milyon konut açığımız vardır. Yılda yaklaşık 30.000 konut üretebilmekteyiz [102]. Üretilen bu konutların sadece % 1.3'nün prefabrik metodla üretildiğini belirten Prof.Dr. Ilgaz bu oranın düşüklüğünü vurguluyor ve konut açığına karşı konut üretim kapasitesinin bu açığının ancak endüstriyel ağırlıklı üretim metodlarıyla kapatılabileceğini savunuyor.

8.2.1. Konut Açığının Karşılanmasında Kaynak Arayışı

Günümüzde yoğun devlet desteğine karşı konut üretimi 135.000 civarındadır ki bu tüm özel sektör, şahıslar, kooperatifler ve devletin ürettiği ruhsatlı konut miktarıdır ve talebin yarısını bile yaklaşımamaktadır. Kalkınma planları içinde konut yatırımlarının genel toplam yatırımların ortalama % 19'u olması, alt yapı ve imalat yatırımlarına büyük gereksinimi bulunan ülkenin konuta ayırdığı kaynağın küçümsenemeyeceği kolayca görülür. Bu kaynağı ne kadar zorlasak ta büyük boyutlara çıkarmak olanaklı değildir. Çünkü konut yatırımlarının olağan üstü boyutlara çıkarılması bir bakıma öbür sektörlerle yatırımların kısılması anlamını taşır". Önemli boyutlara ulaşan konut gereksinmesine göre yetersiz olan konut yatırımlarının artırılması gerekmele birlikte diğer yatırım kesimlerinde de görülen kaynak yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda konut yatırımı toplam yatırım oranının % 20 yi geçemeyeceği sonucuna varılmaktadır [103]. Finans olanaklarının büyük çapta arttırılması ise ülkenin sanayileşmesi genelinde üretimin verimliliştirilmesi ve gelişen toplam gelirle birlikte konut yatırımlarının da

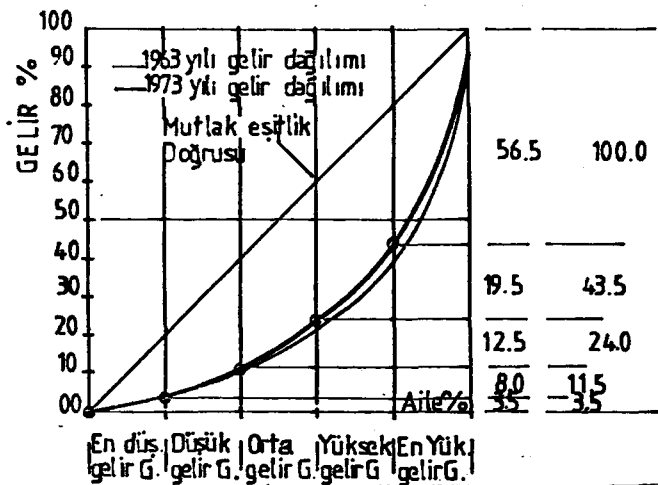
arttırılması her zaman olanaklıdır. Ancak sorunlarında böylece sanayileşme süreciyle uzun bir zaman. periyodu içinde gözölme olanağı her zaman vardır. Kaldıki bugün- kü konut açığı zaten bu sınırlar içindeki finanslamayla iki katına çıkarılrsa bile yirmi yılda gözöllebilmektedir. Yani yılda 300.000 konut üretsek dahi yirmi yılda konut açığı ancak kapatılabilecektir ki yıllık üretimi bu seviyeye çıkarmak diğer yatırımları gerekli düzeyin çok altına düşürecektir. Şekil 4'de konut yatırımlarının imalat yatırımlarının hemen altında gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Olanakların -iki kat zorlanması ve problemin 20 yıllık bir süreçte bu zorlamayla devam ettirilmesi mümkün görülüyor. Diğer yandan konut politikasının hedefe ulaşp ulaşmaması sadece ülkenin sanayileşme çizgisine bağılı olarak üretim kapasitesine bağılı değil, aynı zamanda milli gelir, kişi başına düşen milli gelir ve istihdam politikalarının başarıya ulaşmasına da bağılıdır. Bunların hemen hepsi de sanayileşmeyle birlikte toplumsal kalkınmayı zorunlu kılar. Endüstriyel üretimle milli gelir artırılmış olsa bile ülkede sosyal açıdan toplumsal bir kalkınma hedeflenmemiş ve toplumdaki gelir dağılım farkı büyük boyutlara çıkmışsa konut probleminin çözümü olanaklı olamayacağı gibi toplum sürekli huzursuzluğa açık bir hale geleceğı için iç güvenlik yatırımları büyüyecektir. Yatırımlar arasındaki denge bile özel bir öneme gereksinim duyarken konut yatırımlarının bu dengeyi hiçe sayarak sürekli çok farklı bir seyir izlemesi olanak dışıdır.

ŞEKİL: 4. Türkiye'de Planlı Dönemde Yapılan Yatırımlar ve Konut Yatırımlarında Gelişmeler.

8.2.2. Gelir Dağılımı Ve konut Açığının Kapatılması

"Sosyal konut yarıtımlarının hızlandırılması için sosyal refah devleti ülkelerinde kullanılan konut üretimine özel örgütlenme finanslama, kredi, arsa üretimi, vergilendirme alınlarında destekleyici politikaların oldukça sınırlı kaldığı Türkiye'de gelir dağılımı, konut üretimini etkileyen en önemli faktör olmaktadır." [104]. Gelir dağılımındaki dengeli politikanın yani gelirler arası farkların azaltılmasının çoğu zaman devletin aktif müdahalesi ile gerçekleştiği, vergilendirme ve as'ari ücret politikalarıyla sosyal adaleti sağlayıcı düzenlemelerle sağlandığı görülmekle birlikte, bu konudaki halk kazanımlarının demokratik bir mücadele sonucu olduğu bilinmektedir. Demokratik hak ve özgürlüklerin yeteri kadar gelişmediği üçüncü dünya ülkelerinde gelir dağılımının dengesizliği de dikkat çeker. Ülkemizde gelir dağılımı açısından gelir dağılımı en dengesiz ülkeler arasında bulunmaktadır. Özellikle kentleşmenin en yoğun yaşandığı 1963-1973 yılları arasında yapılan gelir dağılımı araştırmalarının on yıllık dönem aralığında pek değişmediğini göstermektedir. Şekil 5 iki gelir dağılımı çalışmasına göre hane halklarının % 40'ını oluşturan en düşük gelir gruplarının ulusal gelirdeki toplum payları sıra ile % 10.6 ve 11.5 oranındadır. [105].

ŞEKİL: 5. Türkiye'de 1963 ve 1973 Yıllarında Gelir Dağılımı.

Gelir dağılımı hareketlerinin uzun bir zaman aralığında bile çok küçük oranlarda gelişmesi önemli politik değişiklikler olmadığı müddetçe bu değişimin her zaman sınırlı kalacağı olgusu konut sorununu derinden etkiler. Çünkü bizim gibi ülkelerde zaten çok düşük olan milli gelir bir de dengesiz dağılımla iyice buzulursa konuta esas gereksinimi olan orta ve alt gelir gruplarının konut sahibi olması iyice güçleşir, hatta imkansız hâle gelir. Eğer devletin kiralık konut üretme politikası da yoksa arz-talep dengesinde bu kadar büyük farkın bulunduğu ülkemizde bu şartlarda kentli halkın sokaklarda kalması kaçınılmaz olurdu. Bu gibi gelişmeleri gözönüne alan bir çok kişi devlete düşen görevleri sürekli vurgularlar. Her Türk vatandaşının sağlıklı çağdaş konutlarda yaşaması gerekir. Bu bir anayasa buyruğudur. Ve bunun gereği için gerekli önlemleri devlet alır. Yıllardır bu işi devlet yapmalıdır, dememizin tek nedeni de budur. Kuşkusuz bu görevin devlet tarafından yapılmasının çeşitli yöntemleri, modelleri vardır. Parasal kaynak bulmak, ucuz arsa üretmek, konut üretimiyle ilgili organizasyonları kendi bünyesinde veya dışında kurmak veya kurulmasına yardımcı olmak, vatandaş mülk sahibi etmek veya vatandaşa kiralık konut üretmek gibi devletin konut sağlama konusunda bir dizi modelleri geliştirmesi zorunludur [106]. Üçüncü dünya ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi ülkemizde de görülen gelir dağılımındaki dengesizlik devletin alacağı etkin tetbirlerle belirli ölçüde azaltılabilir ve bu azalma konut sorunun çözümüne hissedilir bir katkıda bulunabilir. Ancak devletin etkin politikası için halkın bilinçli ve örgütlü bir mücadelesine gereksinim duyulduğu kabul edilmelidir. Diğer yandan gelir seviyesinin düzeltilmesi de sorunu kökten çözecek sihirli yöntem değildir. konut meselesinin çözümü yalnız konut edindirmekten geçmez. Olayın çok boyutlu olduğunu görmek gerekir. Konut sorunun endüstrileşme çabasıyla birlikte çözümü sadece konut yatırımları için gerekli finansmanın karşılanması açısından değil,

demografik değişimler, kültürel değişimler ve toplumun yeniden biçimlenişinin olağan seviyelerde seyri de bu aşamada şekillenecektir. Bu açıdan zaman da önemli bir veri oluşturmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin konut sorununun temel özelliği, bu ülkelerin hem sanayileşmesini, hemde şehirleşmesini bir arada çözebilmenin zorluğundan doğmaktadır. Bu ülkelerde geri kalmışlıktan kurtulmak için gerekli olan sanayileşme ve aynı nedenle gerekli olan kentleşme çok büyük kapital yatırımları gerektirir. Oysa bu ülkelerde gerekli miktarda kapital birikimi gerçekleşmemiştir. Bu durumda kapitalin sanayi mi, yoksa kentleşme mi, dolayısıyla konut için mi ayrılacağı temel sorundur [107]. Gelişmekte olan ülkelerdeki yatırım politikası büyümeyi hiç bir zaman gözardı edemez. Dahadoğrusu kaynak sınırlı ve kaynağın arttırımı da belirli sınırlar içindeyse, kaynak dağılımında büyümeyi esas alarak sağlanan sanayileşmeye ayrılan pay her zaman diğer sektörlere ayrılan paya göre ayrıcalık taşır çünkü üretici büyümeyi sağlıyan sanayi sektörü diğer sektörlerinde güvencesi sayılır. Bu sorunun çözümü, sanayileşmeden vazgeilemiyeceğine göre, kentleşmenin ucuzlatılmasından geçer.

BÖLÜM 9. BİR ÇÖZÜM YOLU: GECEKONDULAŞMA

Gecekondulaşma geliştirmekte olan ülkeler için gerekli olmaktan daha çok zorunlu olan bir çözüm şeklidir. Çözüm olarak savunulan, ve pratikte betonlaşma şeklinde gelişen yapılanmaya göre belki de daha gerçekçi bir çözüm yolu olarak düşünülebilir. Bir kere ucuz, bol ve yeteri kadar kullanılmayan insan emeğini aile işletmesi olarak kullanmakta, uzun vadeli yapımı hedefleyerek, etap etap yapımı gündeme getirmekte, ve hepsinde önemli gelişime açık esnek bir yapı olmasından dolayı toplumsal değişime uygun olması vb. açılarından daha olumlu bir çözüm sayılabilir. "Bu durumda ortaya çıkan kentlerin yapısı ikili bir görünüm arzeder. Bir yanda çok yüksek yoğunluktaki apartmanlardan oluşan ve çok pahalıya inşa edilmiş kent parçaları, diğer yanda kentin çevresini bir kuşak gibi saran gecekondu bulundur. [108]. Gecekonduların varlığı, yaşanmakta olan kapitalistleşme süreci için iki yönden çözümdür. Bir yanda kentleşmeye ayrılan kaynakları ve bunun gerektirdiği alt yapı masraflarını en aza indirerek şehirleşme için ayrılacak fonların miktarını arttırır diğer yanda ise oluşturduğu yaşam çevresiyle emeğin yeniden üretimi için gerekli olan miktarı, dolayısıyla emeğin ücretini düşürerek kapitalin kârlılığını yükseltir. İkinci çözüm yolu ise daha hakça bir gelir dağılımına ve planlı bir ele alışa dayanarak kent yüzeyinde dikili yapılar ortaya çıkarmadan daha düşük kentsel standartlara razı olan bir kentleşmedir. "Bugün uygulanan konut politikasına birinci türden bir analiz çerçevesinde yaklaştığımız zaman gerçekte konut sorunun çözümsüz bırakılmasının bir çözüm olduğunu görürüz [109].

9.1. Gecekondu Bir Çözüm mü?

20. yüzyılda her türlü sorunun çözümünde mutlaka bilimsel veriler teknoloji ve uzmanlık çabaları rol oynar. Bu durum yüzyılın özelliğidir. Sorunlara bilimsel bir mantıkla yaklaşım bir bakıma zorunluluk sayılır. Diğer yandan bilimsel çalışmaların üretim aşamasında ortaya çıkan ve üretimi hızlandırmakla kalmayıp yaşamı ko-laştırıp etkinleştiren teknoloji de sorunların pratik ola-rak çözümü de kaçınılmazdır ve günümüzde teknolojisiz hayat düşünülemez. Sanayileşme süreci içindeki ülkemiz-de teknoloji ve bilimsel veriler konut probleminin çözü-mü için de kullanılmaktadır. Geleneksel teknoloji yerine yeni teknolojiler bir çok konuda kullanılmaktadır. Ko-nut, geleneksel teknoloji ve yerel malzeme kullanımından yeni modern yapı teknolojileri ve endüstriyel yapı mal-zemesi kullanmaya yönelmiştir. Gecekondu yapılarında ise halkın yüzyıllardır öğrendiği geleneksel teknoloji ve u-cuza bulabildiği her türlü malzeme kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde köylüler henüz geleneksel yapı teknolojisini uygulamaya devam ettikleri için yapı konu-sunda bildikleri teknolojiyi yeni geldikleri kentlerde uygulamaları kadar doğal bir şey olamaz. Gecekondu-lu sadece geleneksel yapı teknolojisini uygulamakla kalmaz bulabildiği doğal malzemeyi de yapıda kullanır. Doğal malzeme kullanıma Afrika ve Asyanın birçok ülkesinde da-ha yoğun kullanılırken Latin Amerika'da teneke, kutu, plastik gibi sanayi atıkları ve endüstriyel yeni malzeme-leride kullanılmaktadır. Ülkemizde ise piyasada üretilen yapı malzemeleri yanında çeşitli bölgelerde toprak ve taş kullanılmakta, veya halkın kendi ürettiği briket gibi en-düstriyel yapı malzemelerine göre enerji girdisi daha az olan malzemeler kullanılmaktadır [110]. Halk kendi ge-leneksel birikimleriyle yeni ortamda ucuza bulabildiği malzemeyi işleyerek yapı üretmektedir. Birçok soru ülkemizde yapılan gecekondu yapılarının genelde alt yapı-dan yoksun yapılmasına rağmen çok kötü olmadığı konusunda

birleşmektedir. Genellikle alt yapı olarak çok beklemeyen yol, elektrik ve su getirilmekte kanalizasyon ise daha uzun zaman almaktadır. Park, yeşil saha ve rekreasyon alanları zaten kentlerin genelinde yetersiz olduğu için buralarada pek gelememekte okul sorunu daha öncelikle çözülmeye çalışılmaktadır. Ulaşım ve ticari işletmeler yine halk tarafından çözülmektedir. Tüm gecekondu bir halk çözümü olarak yönetimlerin yardımı (Teknik mali veya teknolojik bilgi) bir yana engellemelerine (Yıkım, tehtit, rüşvet vb.) rağmen ülkede bu aşamada hiç bir zaman kapatılamıyacak konut açığının kapatmış eksiklerine rağmen konut sorununu kendi yöntemiyle çözmüştür. Biz asıl gecekondu ucuz, atıl emeği kullanması devletin ve sistemin yapamadığını yaparak konut açığını kapatmasından daha çok sorunun çözümünde alacağı rol açısından değerlendirilmesinden yanayız. Gerekli yardım sağlanırsa sorunun etkin çözümünün olanak dahilinde olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle halkın bulduğu çözüme çağdaşlığı yansıtacak teknoloji, finans olanakları ve kullanıcıların çevre için örgütlenme etkenini katmalıyız. Böylece gecekondu çevreleri esas eleştirilen dermeçatmalık düzensizlik ve yetersizlik gibi zayıf yönlerinden kurtulacaktır. Böylece gecekondu bölgeleri halkın en etkin şekilde ve çok yönlü olarak oluşumuna katıldığı çağın verilerini taşıyan ve kullanıcıların değişimiyle birlikte değişip gelişecek olan yaşıyan çevreler olacaktır. Bugün bu haliyle bile gecekondu çevreleri taşlanmış sözüm ona modern çözüm olarak sunulan ancak düzendeki tüm çarpıklıkları yansıtan, soruna toplum çıkarlarından daha çok topluma rağmen özel çıkarları önplana çıkaran çözümlerden daha üstün değerler taşımaktadır.

1950'lerden 1960'lara kadar kentleşme sürecinde imarlı imarsız ikilemenin, günümüze kadar henüz imar planları hazırlanmamış büyük kentlerimizin bulunmasına rağmen sürdüğü, bilinmektedir. İkili kentsel yapıyı anlamazdan gelerek bu olguyu bir yasaklar sistemi ile çözmeye

çalışmak, sürecin ilk on yılının belirgin özelliğidir. Bu süreçte vatandaşın barınma gereksinimini karşılamada "gecekonduların en değerli bir rehber olarak kabul edilmeleri" 1960 yılı başlarında mimarlar odasınınca bir bildiri ile kamuoyuna duyurulmuştur. Kentleşmede sorun gibi görünen gecekondulaşmanın bir sorun olmadığını savunan ve bir meslek kuruluşunca ortaya atılan ilk görüş budur. [111]. Ülkenin konuyla birinci dereceden ilişkili bir meslek kuruluşunun bu saptaması 1966'lara kadar göz ardı edilmiş, 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı yasayla ilk kez gecekondu sözcüğü kullanılmış ve gecekondu önleme bölgelerini gündeme getirmiştir. Özünde gecekonduyu yasaklarla önleyip yasal çerçevede oluşturulan apartman türü yapılanmayı teşvikle gecekondulaşmayı önlemeye çalışan bir uygulamadır denilebilir. Yasanın getirdiği sınırlamalara karşın, kentleşmenin bir sonucu olan gecekondulaşma, bir başka deyişle kente göç edenlerin konut gereksinimi karşılanmaya yönelik bu büyük potansiyel, varlığını sürdürür [112]. Zorunlu olarak yönetimlerin yasaları daha yumuşak bir şekilde uygulaması gecekonduya karşı daha meşru kabul edilen yasal yapılanma çalışmalarının teşvik edilmesi toplu konut uygulamalarına geçilmesi gecekonduya rağmen gereksinimlerin karşılanması çabasıdır. Gecekondu, toplumun saptadığı normlar yada standartlar içinde konut sorununu çözemiyen düşük gelirli grupların olup bittilerle oluşturduğu, konut gereksinimini karşılama yoludur [113].

9.1.1. Gecekondularda Yasal Sorunlar

Gecekondu yasalara uygun olmayan bir yapılanmadır. Yasalar imar yönetmelikleri kentsel arazinin kullanımını belirleyerek, yapılanmanın biçimi hakkında karar verir. Gecekondu ise, ne arazi kullanımı ne de binanın yapılanmasında yasalara uyar. Zaten gecekonduların büyük kısmı kendi arsası üzerinde değil hazine veya

başkalarının arsası üzerindedir. Bir kısmı da hisseli parseller üzerine yapılan imara uygun olmayan yapılar-
dır.

- İmar mevzuatına ve genel hükümlere bağlı olmamak
- Kendi arsa veya arazisi üzerinde yapılmış olmamak

Koşullarının belirlediği gecekondu ile türlü nedenlerle imar mevzuatına uyulmadan yapılan yapılar sürekli olarak yasallaştırılmak istenmiş, yasallaştırma işlemleri ile birlikte tekrar yeniden yasaklar yürürlüğe konmuştur. Ancak ne yasallaştırma süreci, tamamlanmış, ne de yasal olmayan yapılaşma durmuştur. [114]. Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sürecinde çok sayıda yasal olmayan durumla karşılaşılır. Örneğin kişilerin maddi çıkar sağlayabilecekleri kentsel bölgelerde imar yasalarına uymayan yapılar ve ilave inşaatlar yaptıkları sık görülen olaylardandır. Çeşitli defalar af yasalarıyla yasallaşan bu yapılanma yeni uygulamalara örnek olmaktadır. Gecekondulaşma ise genellikle piyasa açısından değer kazanmamış kent dışındaki kamu ve özel arazilerde gerçekleştirilmesine, genellikle konutsuz kişilerin kendi olanaklarıyla yaptıkları yapılar olmasına karşın bu güne kadar önlenmeye çalışılmıştır. Hükümetler düzen dışı kısmın varlığını kabul etmek istememektedirler ama bilmezden gelmek daha tehlikelidir. Konut üretiminde çoğunluğu düzen dışı yapım oluşturduğu sürece, üretim ve planlama alanındaki yasal sayılar gerçeği yansıtamaz. Kentsel büyümeye, gelişmeye, malzeme dağılımına ve gerçekçi bir ekonomi politikasına uygun planlama, düzensiz kesim dikkate alınmadan olanaksızdı. [115]. Gecekondu yerleşimi sadece gasbedilmiş arsa üzerinde yapılanma şeklinde salt bir hukuki sorun olarak ortaya konulmamalıdır. Çünkü sorun sadece kendine ait olmayan arsanın kullanımı değildir. Kendi imkanlarıyla oluşturduğu mekanı ekonomik koşullarına uygun arsada gerçekleştirmek olayıdır. Bu arsa çoğu kere kamuya ait arazi parçası olurken bazende

Özel şahıslara ait olan kentsel planlama için alınmamış arazilerdir. Kaldıkları daha önce belirttiğimiz gibi kullanıcılar bu arsaları üret karşılığı elde etmektedirler. Gelişen ülkelerde düzen dışı (informal) denilen kesim bütünüyle gelişmemiş arazilerde iş tutmaktadır. Bu kesim yalnızca en yoksulları değil, memurları hemşeheri ve diğer meslek sahiplerinin de içerir. Düzen dışı gelişme çoğunlukla özel kesim spekulatörlerinin hükümet izni olmadan sattıkları arazilerde başlar. "Toprak gasp edilmediği ve genellikle de önceden belirlenmiş düzenlemelere göre satıldığı için bu bir anlamda "yasal" da sayılabilir. Yine de her şey yasalar dışında gerçekleşmekte, herhangi bir hükümet planı yada ilkesine uyulmamaktadır. Düzen dışı kesim yetkililerin hizmetinden yoksundur ama, yapım bir kez başladıktan sonra servislerin sağlanması için er geç hükümeti zorlayacaktır " [115].

TEMİN EDEN KİM	
UYGULAYICILAR	KULLANICILAR
Uygulayıcılar karar verir uygulayıcılar temin eder	Uygulayıcılar karar verir kullanıcılar temin eder
KULLANICILAR	Kullanıcılar karar verir ve kullanıcılar temin eder.

ŞEKİL : 6 - Katılım tablosu (Kaynak Housing by People)

Şekil 6.'da bir gecekondunun doğuşunda kullanan ve sorumluluğu üslenen iki kesim var. Birinci aşamada yani arsanın hazırlanması ve kullanıma hazırlanması olayı, bu aşamada hazine arizisini satan veya çıkar karşılığı kullanıma açan yetkili veya yetkilinin desteğindeki koruyucu kişiler. Bunlar birinci aşamada esas rolü oynuyor. İkinci aşamada ise, kullanıcıda sahnededir. Artık arsa koruyucunun himayesinde kullanıcının hazırlığı vardır. Artık arsa tamamen kullanıcının elinde sayılır ve son aşamada ise karar veren de koruyan da kullanıcıdır. Formülasyonun da gösterdiği gibi gecekondulaşmada sadece kullanıcının başından sonuna kadar rol oynamadığı, bu rolde koruyucu unsurların kefaleti belli aralıklarla üslendiği görülmüyor. Ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterse de geneldeki formülasyon kabul edilebilir. Gecekondulaşma yasadışı bir yapılanma olduğu kadar düzenin

9.1.2. Gecekondü Ekonomik Bir Yapı Üretim sistemi

Yasa dışı olmasına devletten yardım almamasına karşın gecekondü üretimi ucuz bir yapı üretim metodudur. Daha doğrusu gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma uğraşında halkın kendi imkanlarıyla ve kendi deneysel birikimiyle bulduğu, bir çok profesyonelin basit bulacağı fakat hayatın seyriyle uyumlu olan yöntemle üretilmiştir. Üretimi ucuzlatan etkenler ise;

- Olanak dahilindeyse yerel malzeme kullanma
- Geleneksel yapım yöntemiye üretim
- İlk yatırımın sınırlı olması (kullanıcının yetersiz ekonomik gücü düşünülürse)
- Yapımın etap etap gerçekleşmesi, ancak ilk etapta yapılan oda veya odalar kullanıma açılmakta, kullanıcı kullanmakta olduğu konutu uzun bir zamanda tamamlamaktadır. Bu süreç bir ömürden de uzun olabilir. Sürecin uzunluğu kullanıcının toplumsal değişimine paralel gelişir. Kırsal kökenli ve

geleneksel kültür etkisindeki kullanıcı, geldiği kent mekanında farklı bir kültürle ve çevreyle karşılaşır. Ve bu iki kültür uzun müddet aynı mekanda bir arada olmak zorundadır. Bu yapı gecekondulunun yaşam biçimine ve mekanına yansır. Gecekondulunun bu iki farkı yaşam biçimini yansıtan o kadar çok olgu varki, bazen bu iki yaşam uzun müddet bir arada eklektik olarak varlığını sürdürür, ve mekana yansır. Bu yansıma konutun kullanımını biraz zorlar ancak yaşamın doğasında bu vardır.

9.1.3. Değişmeye Ve Gelişmeye Açık Bir Sistem Olarak Gecekondu

Gecekondulu geleneksel yaşam tarzından çağdaş yaşam tarzına geçen bir kullanıcıdır. Ve bu süreç onu her şeyiyle değiştirir. Mekan bu değişime uygun gelişim esnekliğine sahip olmalıdır. Halbuki yasal konut üretimi hiç bir zaman bu değişimin gerekliliğini görmemiş, görse bile bunu statik bir strüktür içinde çözmeye çalışmıştır. Çünkü profesyoneller için mekanın bitmişliği büyük önem taşıırken kullanıcı için gecekondunun gelişmekte olan yapısı önemlidir. Konut yerleşmelerinin tasarımı sırasında konutlarda değişiklikler yapabilme potansiyeli önemli bir faktördür. Son 20 yıldır Avrupa'nın kentsel konut yapılarının büyük bölümü başarısız olmuş, teknik açıdan henüz sağlam durumdayken yıkılmaları gerekmiştir. Bu nedenle belirli fiziksel düzenler içinde kullanım sırasında değiştirmeleri olanaksız olmuştur. Değişen şartlara uyabilme esnekliğinin Avrupa toplumu gibi sistem değişikliğini tamamlamış ve daha küçük değişimlere açık toplumlarda bile bu kadar önemli olması bizim gibi toplumsal yaşam tarzının sürekli değiştiği toplumlar için önemle izlenecek bir konudur. Daha önce konu konut uygulamalarından bahsederken de dile getirdiğimiz bu konuyu gecekondular uygun şekilde çözmektedir.

- Bahçeli tek konut uygulaması,
- konutun az katlı olması,
- Nüve konuttan uzaklaşma,

Kullanıcının gereksinimlerine uygun değişikliklere yatkın değişimi hem kolay hem de zorunlu kılar. Birkere alçak katlı ve bahçeli olması yatay ve düşey gelişmeye açık olmasını sağlar. Kullanıcıya özgünlüğü ise strüktürüyle işleviyle değişime ve kullanıcı katılımıyla gelişmeye açık olduğunu gösterir.

9.1.4. Gecekonmada Mekansal Değişimin İşlevsel İçeriği

Değişimin kullanıcı açısından gerçekleşen fonksiyonlarına mekanın biçimlenmesiyle karşılık verildiği ve uzun dönemde de olsa işlevselci bir planlamanın gerçekleştiğini görüyoruz. Yalnız bu kullanıcıya rağmen bir profesyonelin işlevselci yaklaşımı değil, kullanıcının değişen gereksinimlere karşı biçimlendirdiği çevredir. Bu değişen gereksinimler ise;

— Demografik Değişimler

- Ailede nüfus değişimi
- Ailede büyüyen çocukların yeni gereksinimleri
- Aileye katılacak veya ayrılacak yakın akrabalar

— Ekonomik Değişimler

- İş bulma, geçici işten daha iyi ve sürekli bir işe girme veya gelir düzeyini yükseltecek bir uğraş.
- Ailenin diğer fertlerinin çalışması, büyüyen çocuklar veya evkadınının iş bulup ekonomiye katkısı,
- Köyden veya başka bir yerden ek gelir miras vb.

— Kültürel Değişimler

- Eğitim seviyesinin değişimi, çocukların öğrenim görmesi.
- Kentssel hayatın eğitici etkileri.

- Gelenek ve alışkanlıklarının değişimi,
 - Özendirici, kısıtlayıcı, teşvik, reklamlarla oluşan çevresel etkiler.
 - Ekonomik ve kültürel değişimin doğal sonucu olarak çevreye karşı itibar kazanma farklılığını gösterme vb. gibi.

Bütün bu değişimlerden doğan gereksinimleri ise fizyolojik, antropometrik, psikolojik ve sağlık açısından doğan gereksinimlerin karşılanması yönünde gelişir. Bu değişimler genellikle gereksinimlerin artması yönündedir. Örneğin alışkanlıklardaki değişimler yeni alet eşya ve araç gereksinimini gündeme getirir. Aynı kaptan beraberce yemek yeme adetinin değişimiyle en azından ailede fert sayısı kadar tabak, kaşık, çatal gereksinimini gündeme getirirken çevresel etkiyle veya eğitim düzeyinin değişimiyle yemek masası ve sandalye gereksinimi gündeme gelir. Piyasa oluşumu da bu yönde olduğu için bu değişim hız kazanır. Fakat iki farklı istek ve davranışlar çoğu kez aile içinde yan yana bazen barışık bazen de kavgalı olarak yer alır.

9.1.5. Değişim Süresince İki Farklı Kültürün Etkileri

Ailede endüstri toplumunun kültürü ve endüstri öncesi toplum kültürünün birlikte bulunması ve sürekli birbiriyle çatışması doğal bir olaydır. Bu kesimin geçiş sürecini yaşamış olması da bu çatışmadaki serüvenine bağlıdır. Genellikle bu çatışma konutun genel biçimlenmesine yansıdığı gibi iç mekanı oluşturan eşya, alet ve malzemelerle karşılıklı etkileşir, onları kullanış, seçiş ve beğeniyi oluşturan renkten biçime ve onların mekandaki dağılımına kadar hemen her şeyi etkiler. Gençlerle-yaşlılar, kadınlarla-erkekler, yakın çevreyle-aile ve yakınlarla-aile arasındaki tüm ilişkilerde bu geçişi görmek izlemek olanaklıdır. Büyüme, değişkenlik ve hareketlilik

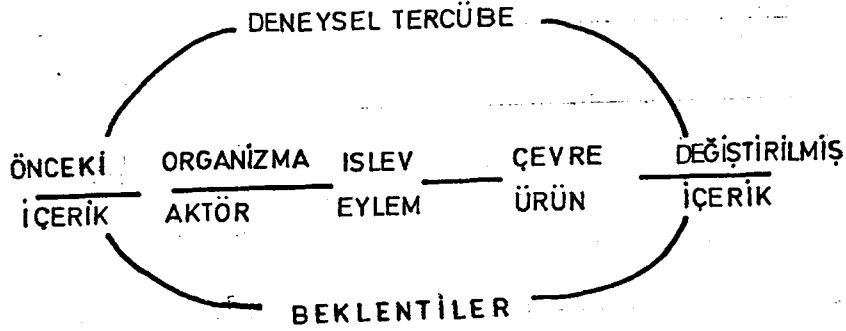
olarak niteliyebileceğimiz "başkalaşma hareketini" kendi doğal ortamının dışında onlar için hazırladığımız statik kalıplar içinde geçmesini istemek ne derece çözüm sayılabileceği düşünülmelidir.

9.1.6. İç Mekanın Belirlenmesinde Kültürel Değişimin Önemi

Doğu toplumlarında özellikle iskemle türü eşyanın kullanımlarının olmadığı bu tür alışkanlıkların ve batıya açılma hareketiyle batıdan geldiğini daha önce söylemiştik. Halkımız bir doğu toplumu olarak doğulu yaşam tarzı içinde olup, tarih boyunca çok çeşitli kültürlerin etkileşimi içinde ki. bir coğrafi bölgede bulunmaktadır. yoğun kültür armonisi içinden özümlediği kendine has kültürel birikimene sahiptir. Batı kültürü karşısında alışkanlıklarından hemen vazgeçip yenilerini kabullenmeye yerine onları bir süreç içinde kendine mal etme çabası içindedir. Elbette bu alışkanlıklar içinde, teknik verilerin ağır bastığı hayatı kolaylaştıran insan sağlığına ve diğer gereksinimlerine daha uygun olanlar daha çabuk benimsenirken, gelenekleri sarsan köklü değişimler daha uzun süreçte özümsemektedir. Diğer yandan bu değişikliklerde ekonomi çok büyük rol oynamaktadır. Mekan, özellikle iç mekanın belirlenmesinde eylemler ve kullandığımız eşyaların ölçüleri çok önemlidir. Mekanın belirlenmesi sadece statik ve dinamik ölçü birimlerine bağlı değil, mekan, kullanıcının sosyo-kültürel yapısıyla birlikte psikolojik ve pisişik davranışları, alışkanlıkları, sürekli değişen zevk ve isteklerinin de boyutsal değerlerine göre biçimlenir. Gecekonduğunun bu değişiminin ne kadar büyük boyutlar taşıyacağı kolayca tahmin edilebilir, Birçok değişimler iç mekan kullanımlarıyla karşılanabilir fakat bu kullanımlarla birlikte mekana yansıyan statik alanlar değişimin yönünü değiştirebilir[116]. Yani kullanıcıyla birlikte değişen mekan değil verilmiş mekana uymaya zorlanan kullanıcıdır. Örneğin afet

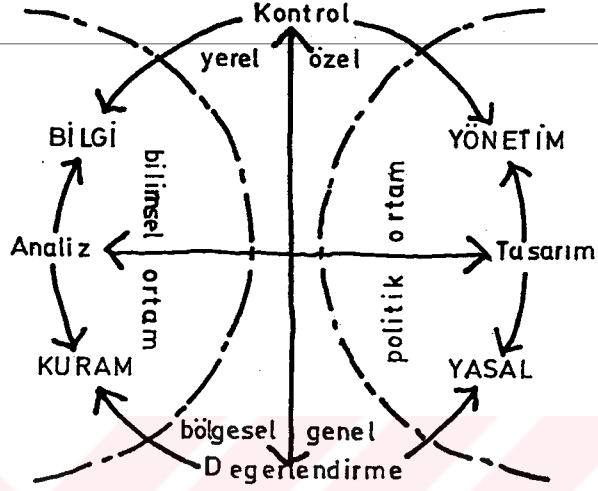
evlerinde gecekondü önleme amciyla yapılan apartmanlarda bunları gözlemek olasıdır. "Çağımızın diğeri bir özelliği de teknolojik gelişmelerin çok süratle günlük yaşama aktarıldığı bir dönem olmasıdır. Bir konut içinde de arzulanan bu yeniliklerin çoğu kez bazı değişikliklere yol açması olağan karşılanmalıdır." [117]. Özellikle ülkemizde karşılaşılan önemli bir sorun, belli bir standardın altında gördüğümüz kalite düşüklüğüdür. Bu kalitede düşüklüğü yapı üretiminden başlayarak beğeni düzeyine kadar gelmektedir? Yani bitmiş bir yapı konfor koşulları hızla bozularak onarım periyoduna girmekte, ucuz diye alınan bir eşya kullanılmaz hale gelmekte, köklü bir kültüre bağlı ve günümüz ileri iletişim olanaklarıyla evrensel bir sanat değerlendirmesine sahip olabilecek kişiler, zevksiz, yoz bir mobilyayı beğenip alabilmektedir [118]. Toplum olarak modern toplumun yaşam tarzını henüz benimsemiş değiliz. Beğeni ve tercihlerimiz çoğu zaman bilimsel verilerden uzak piyasanın tek taraflı ve yoz kültürü içinde, özentiden, yozlaşmış geleneksele kadar farklılıklar taşımaktadır. Gecekondulaşma oturmamış bir yaşam biçiminin gel, gitlerine cevap verecek esnekliğe sahiptir. Bu esneklik oluşmuş mekanların hareketi anlamında değil oluşumun sürekliliği bitmemişliği ve tekrardan söküp yapmaya uygun strüktüründen meydana gelmektedir. İç mekan anlayışı bazende hiç kullanılmıyan eşyalarla döşenen odaların kapatılması ve sadece misafir için kullanılması sonucu doğuyorki bu misafiri ağırlamayla birlikte kullanıcıyı dışarı varlığıyla tanıtmayı amaçlı da güdüyor. Bu durumu sadece gecekondü halkında değil apartmanlarda oturan memur, serbest meslek sahibi gibi orta sınıfta da görüyoruz. Böyle bir ortamda mekanın statikliği hiç bir zaman idealize edilemez. Kaldık bu konuda gecekonduluya kendi oluşturduğu mekana karşı apartmanlarda oluşan statik mekan düzeni hiç önerilemez. Gecekondudaki bu sade biçimleniş elbetteki çağımız verileri açısından çok eksik, özellikle teknik girdiler ve

yasal zorunlulukların uygulanması kentsel organizasyonlarda kaçınılmaz olabilir. Fakat gecekonduda oluşan biçimlenmede gereksinimlerin aracısız mekansal organizasyona dönüştüğünü söylemek yanlış olmaz. (Şekil 7)

ŞEKİL: 7. Geddes and Bertalanffy'e Göre Basitleştirilmiş Bir Konut Süreci.

Diğer yandan yapılanmaya çağın gereksinimlerini bilinçli bir uygulamayla katmak yalnız gerekli değil aynı zamanda zorunludur da Tabii afetlere karşı dayanıksız bir konut üretmek ne kadar yalnızsa sürekli büyük değişiklikler geçiren ve kırsal yaşamdan yeni kopmuş bir insanı toprak özlemine, yasa dışı yapım alışkanlıklarına, tek ve bahçeli ev yaşamına üretici potansiyeline ve köklü değişim süreci yaşamasına rağmen katı düzeyinde oluşmuş hücrelere yerleştirmeyi düşünmek de o kadar yanlıştır, Kentsel yapı üretiminde ise iki büyük etki alanı politik ve bilimsel alan dört etmenin oluşumunu sağlar ki bunlardan bilimsel alanda bilgilenme ve teori politik alanda yönetim ve yasalar yönetmeliklerdir. (Şekil 8)'de görüldüğü gibi bilimsel alandaki etmenlere analiz çalışmaları etkide bulunurken tasarım bilimsel verilerden geçen değerlerin politik ortamda şekillenmesidir. Bu iki alan birbirini etkilemesine rağmen ayrı ayrı çalışır.

ŞEKİL: 8. Elemanların Değişimi

Kaynak Housing By People John T.C. Turner S.190.

BÖLÜM 10. MODERN MİMARİDE KONUT KAVRAMI

Endüstriyel dönemi toplumun her kesimi yeni bir hüviyet kazandığı için herşeyin yeniden biçimlenme kampanyasına barınak sorunu da girdi. Teknolojinin kısa zamanda büyük bir gelişme göstermesi ve hayatın her aşamasında etkin bir rol almasından dolayı, topluma teknolojinin egemen olmasıyla birlikte, halkta teknoloji hayranlığı da gündeme gelmiştir.

Ayrıca toplumda ihtisaslaşma, işbölümü ve uzmanlık sahalarının gelişmesi büyük kesimin yaşamı ilgilendiren her türlü işin bütünü kavramasını önledi. İnsanlar felsefi bütünlükten kopuk daha gündelik yaşamaya başladılar. Yaşamın hızlanması, çeşitlenmesi, ilişkilerin karmaşıklığı insanları bir makina parçası kadar düzenli programlı ve sistemli olmaya zorlamaktadır. Toplum, planlıyan, yöneten, şeylerin neden ve niçinlerini araştıran uzmanlaşmış kadrolarla, sadece kendilerinden yapılması gerekenlerle uğraşmaları istenen geniş halk kesimlerinden oluştu. Üstelik uzmanlar da hepten daralmış sahalarda daha alt uzmanlık dallarına ayrıldılar.

Teknolojinin üstünlüğünü kavrayıp kabul etmiş toplumlar üretim, eğitim, savunma, beslenme konularında olduğu gibi barınma konusunda da halk için en iyi olanı arayıp, üretip ona sunmayı kendilerine görev saydılar. Bu anlayış teknolojinin kesin söz sahibi olduğu ve teknik üstünlüklerle saplanabilecek konularda doğru olabilirdi. Fakat barınma gibi yaşamın bütün karmaşık bütünlüğünü yansıtan konuda ise olaya daha geniş açıdan bakmak zorunludur bir bakıma daha öncede bahsettiğimiz gibi hayatın gününbirlik değişimlerine uygun olarak değiştirilebilecek

bir meta olmayan konutun onu hayat boyunca kullanacak olan kullanıcının istemlerinden bağımsız oluşturulması kolay kabul edilecek ilkelere benzemiyor. Buna karşın endüstriyel çağda konutlar kullanıcılarına rağmen, planlanıp şirketler veya devlet tarafından üretilerek kişiye çok az bir seçim hakkı tanıyan bir yöntemle kullanıma sunuluyor. "İnsanlar ihtiyaçlarını dile getirebilirler fakat bu ihtiyaçlarını karşılayacak imkan ve vasıtaları teklif edemezler [119] "İlk olarak mesken kimin için yapılacaktır? Özel bir fert için mi, yoksa genellikle insan içinmi? Özel müşteri, hayatı boyunca edinmiş olduğu çeşitli manileri, garip alışkanları ile çoğu zaman dengesiz ve budaladır. Bu bakımdan onunla pek ilgilenmem. Genellikle insan, sıradan bir insan içinse, program yaparken çeşitli yönleri göz önünde bulundurmak gerekecektir." [120] Le Corbusier'e bu yönleri nitelik veya sayı problemi, finansman problemi, ve adetler diye saydıktan sonra, Gerçek problem şudur; modern Toplum yerleşmiş değil, göçebe bir toplumdur. Bu kabul edildiği takdirde problemin ne şekilde ortaya atılacağını bilmek gerekecektir. Belli gruplar için mi evler yapılacaktır, yoksa çeşitli grupların özelliklerini birbirine karıştırarak "sosyal demetler" yani çeşitli gruplara uygun gelebilecek meskenler mi hazırlanacaktır," diye soruyor ve insanın 50 yıllık bir devrede bir kaç defa eşyalarla birlikte yer değiştirmesini eşyaya esirlik kabul eden mimar, "mesken daima aynı unsurlardan meydana gelir fakat bu unsurların büyüklüğü veya genişliği çeşitli sınıflara göre değişir." diye yazar, kullanıcıların düşüncelerini almanın gereksizliği, konutun uzmanlarca oluşturulup sunulması gerektiğini savunan mimar bu konuda düşüncelerine baş vurulan insanların büyük bir yüzdeyle apartman yerine bahçeli küçük evler istediklerini söyledikten sonra halkın apartmanı tanımadığı için böyle karar verdiğini açıklıyor. [121].

Bu açıklamaları, modern mimarinin kurucularının

görüşlerini kendi yaşama süreçlerinde değiştirdiklerini bilerek aktarıyoruz. Çünkü endüstriyel çağda bilim, teknoloji ve uzmanlığın toplumsal gereksinimlerin giderilmesinde herşey olduğu, mimarının da bu dili kullanarak konut sorununa çözüm aradığını biliyoruz. Düşüncelerin yenilenmesine rağmen esas ilkelerin değişmediği de bütün süreç boyunca görülebilir. Ayrıca iyiniyetle yola çıkan öncüler topluma rağmen ideal bir çevreyi de düşünüyorlardı.

Aile gereksinmelerine göre ideal konutu oluşturmaya çalışan çağımızın öncü mimarları bu konutun genellikle apartman türü bileşimlerini savunurken ekonomi, kentsel organizasyon, konutlarda istenen komşuluk ve hacimlerin birbirinden tecrit (ses ve görsel açıdan) edilmesini de daha etkin bir şekilde çözeceklerini savundular. Ayrıca bir birinden uzak ve düşey srükasyon esaslı düşünülen, büyük gökdelenlerle çözülen konut sorunuyla kentin her türlü rekreasyona uygun geniş yeşil alanlarla kaplandığını da savunuyorlardı. Wogesck'y, "müstakil bir mesken tipini mi, yoksa apartman tarzında kollektif bir mesken tipini mi tercih edersiniz? Hangi şartlar altında ve niçin, sorusuna verdiği cevapta "Komşuyu görmemek ve işitilmemek, bunun için de 10 hektarlık arazi ile çevrelenmiş müstakil aile meskenleri bir yana bırakılacak olursa, biricik çözüm yolu, hektar başına 50 kişinin düştüğü bir yoğunluğa imkan veren ve binaların, birbirinden 300 m kadar uzaklaşmasını sağlayan 40 m yüksekliğindeki kollektif binalardır. Esasen Le Corbusien'nin teorisi de budur." [122]. Derken toplumsal gerçekler karşısında ne kadar subjektif yargılara varıyordu. Bu subjektif yargı sadece kitlelerin yaşam tarzını ve isteklerini düşünmemek ve onlara en iyi yaşama biçimini öğretme çabasından değil, kentsel mekanı spekülatif kullanıma açık bir toplumsal düzeni yaşadığımızı, konutu biçimlendiren mimarların kentin bütününü kullanıcılar dışında onu alıp-satan yapıp-yıkan kısaca kenti toprağı dahil bir meta olarak gören sermaye gücüne karşın

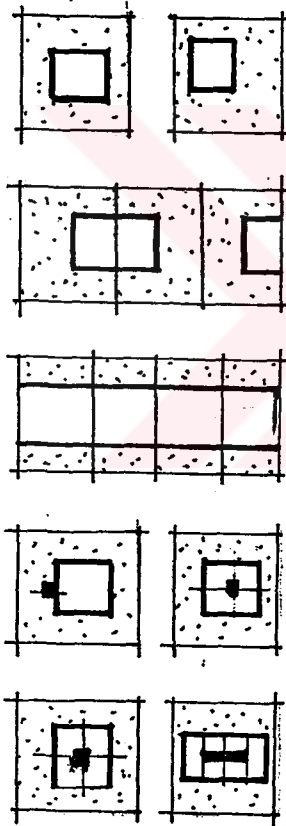
subjektif bir görüşle değerlendiremeyeceklerini zamanla kavrayacaklardı. Sonra, kentsel yoğunluk öyle hektara 50 kişiyle gözülemiycek boyutlar kazanacak; sessiz ve huzurlu bir tek konut içinde on hektarlık arsa gerekmeyecekti. Bu açıklama insanları yüzyıllarca süren yaşama biçiminden hızla koparıp kendilerince oluşturulan standartlaşmış hücrelerde yaşamaya zorlamak için ileri sürülmüştü. Kaldıki tek konut uygulamalarında da çok yüksek yoğunluklara ulaşıılırken, apartmanların çok yoğun uygulamasıyla hektara binikişiyi aşan yoğunluklara ulaşılmıştır. İnsanları bunaltan sorunlardan biri de bu taşlaşmış kent uygulamalarından çıkmış ve onları kent dışına göçe zorlamıştır.

10.1. Yerleşim Ölçeğinde Konut Tipleri

Barınak tiplerinin bir çoğu geleneksel dönemden gelmiştir. Bunlar tek ev bitişik ev ve sıra evleridir. Daha sonra ikiz ev atriyum ev ve teras ev dediğimiz evler de bu tiplerin kombinezonu olarak ortaya çıkmıştır. Tarihte Roma İmparatorluğunda ve bir çok sıcak memlekette atriyum ev tipi zaten uygulanıyordu. Eğimli arazilerdeki teras ev tipleride Anadolu'nun doğu yörelerinde başarılı şekilde çok eski dönemlerden beri uygulanmaktadır. Endüstri devrimiyle sadece apartman türü konut uygulaması gündeme gelmiş, bununla bitişik sistem ve nokta blok uygulamaları şeklindeki konumları kentsel uygulamalara girmiştir. Apartman ve onların toplu uygulamasından oluşan toplu konut uygulamaları kısa zamanda büyük yoğunluklar kazanan kentli nüfusun konut problemi için düşünülmüş olup; her dönemde nicel kaygıların nitel endişelerin üstüne çıktığı zamanlarda tercih edilmiştir. Apartman türü uygulamalar daha betonarme malzemenin ortaya çıkmadığı dönemde profil çelik kullanılarak geleneksel yöntemle de yapılmıştır, ancak bu dönem uygulamalarında komşuluk ilişkilerinin yatayda olduğu gibi düzeyde de üç kata kadar uzaması toplumun geleneksel yaşam türünü köklü şekilde değiştirmemiştir.

Apartmanların, geleneksel yaşam tarzının kalkmasıyla kent düzeyinde ve komşuluk ilişkilerinde kitleleri birbirinden tecrit eden hücresel mekanlarda özgürləştiren uygulamaları yaşam sistemindeki çevreye ve insanların birbirine karşı yabancılaşmasını gündeme getirince kişisel özgürlük adına kentsel yaşamdaki sıcaklığını da ortadan kaldırmıştır. Kentsel konut açığının apartman türü konutlara gereksinimi olmadığını savunmak doğru olmaz ancak apartman türü konutun nerdeyse tek çözüm yolu olarak önerilmesi de doğru olmasa gerekir. Kentin yaşayan dokusunda daha sakin daha sesiz oluşumlar yanında daha hareketli ve yoğun yerler de olacaktır. Hatta geçici ve daha kısa zaman aralıklarında bu tür yaşama bazen özlem bile olabilir. Ancak insanın psiko - sosyal yapısı gereği gerilimden uzak daha dengeli ve kavranabilir mekanlarda geçen yaşamı tercih edilmesi gerektiğini toplum bilimciler ve sosyologlar söylemektedir. Kaldıki bizler bilimsel yaşam çerçevesinden önce toplumun kendisi için özlediği ve kurmak isteği yaşam tarzına uygun mekanlar yaratılmasını kullanıcıyla birlikte yaratmanın daha doğru olacağı fikrindeyiz. Diğer yandan iletişimin ve teknolojinin bu kadar geliştiği çağımızda gereksinimler ve beklentilerde o kadar artmıştır. Ayrıca kitleler tarihsel yaşam süreci içinde ilk defa bu kadar büyük bireysel ve toplumsal özgürlükler elde etmiş ve bilinç düzeyini yükseltmiştir. Buna karşın barınma ve diğer yaşam fonksiyonlarında aksine en az katkısı olmuş ve insan giderek kendisine sunulanlardan sadece olanakları ölçüsünde seçim hakkına sahip olan bir aşamada kendini bulmuştur ki bunun katılımla hiç bir ilgisi yoktur. Kullanıcılar böylece kesin bitmiş apartman dairelerinde sadece eşyalar ve renklerle yaptıkları düzenlemelerle kendine has oluşumlar yaratmak olanağına sahip olsalar bile bu olanaklar da piyasa durumuna ekonomik güce ve insanların beğeni ve seçim olanakları açısından kültür erazyonuna uğratan reklam kampanyalarına bağlıdır. Bu açıdan konuttaki bilimsel toplumsal

ve toplum geleceğinin doğal dengeleri içindeki çevresel bütünlükten hareket eden veriler, toplumsal yaşam tarzının kendi dışındaki etkenler tarafından biçimlendirilmesine verdiği mücadele süreciyle biçimleneceğini söylemek; uzun süreli olsa da gerçekçi bir bakış açısidir. Konut tipleri esas olarak arsayı kullanım biçimine göre şekillendirmiş ve ekonomik ilkeleri ön plana çıkarmıştır.

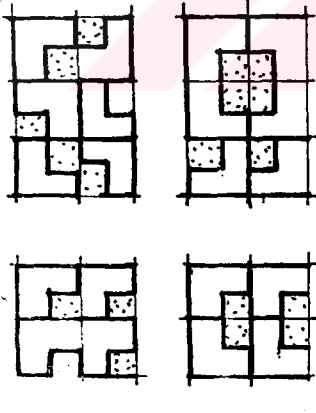

"Bahçeli ev" konuta doğaya açılma bakımından engeniş olanağı sağlarken, arsa kullanımında ekonomik olmayan bir rahatlıkta oluşur. . (Şekil 9) Yön açısından bina olumsuz yönlerle doğru çekilerek bahçe alanının istenen yönde daha geniş kalması sağlanır. Örneğin kuzey yarım kürede güney doğu yönleri istenen yön olduğu için bina kuzey batıya çekilerek güney ve doğu yönebakan ve kuzeyi bina tarafından korunan açık alan elde edilir. Giriş mutfak, garaj gibi kuzeyde olması (bazen de güneyde yer kaplamaması) gereken mekanlar yerleştirilerek konutta doğal aydınlatmaya daha çok gereksinim duyulan oturma odası gibi mekanlar güneye konur yatak odaları içinde doğu uygun düşer. Burada amaç konut aydınlatması değildir. Aksine bahçeli ev tipinden apartmana doğru giden çizgide konutun sadece arsa içindeki yeri değil doğrudan faydalanma işlevdeki zorlanma ve sonuçta yaşamın daha kısıtlanmış mekanda geçmesi meselesidir. İkiz evde üç sıra evde karşıt iki cephe doğayla ilişki halindeyken; Tek

ŞEKİL: 9. Yerleşim Ölçeğinde Konut Tipleri.

daireli apartmanlar tek evin düşeyde yığılması iki daireli olan ikiz evin; dört daireli olan sıra evin, düşeyde yığılması şeklindedir. Aynı koridordan hizmet alan tek cepheli sıralanmış dairelerden oluşan apartmanlar ise doğayla en az teması olan daireleri barındırır. Düşey gelişimle topraktan kopan apartman daireleri yaklaşık beşinci kattan sonra doğal verilerin psikolojik (ağaçların ulaştığı yükseklikte kuşsesi, yaprak hışırtısı vb.) ayrılarak görsel bakımdan çevreye açılabilir yalnızlaşma doğadan soyutlanma gibi endişeleri de beraberinde getirir. Gökdelenlerde ise daha önce örnek verdiğimiz Arebella'da olduğu gibi intihar duygularının fiilize edildiği mekanlar bile olabilir.

Konut tiplerinden atriyum ev tipi ise özünde bahçeli tek tip olmasına karşın bahçenin biçimlenmesi açısından diğerlerinden ayrılır. Apartmanlar da dahil hemen bütün tiplerde bahçe çevreliyen saran bir öge olduğu halde atriyum ev tipinde bahçe çevrelenen bir mekandır. Bahçe-

ŞEKİL:10. Atriyum Ev Yerleşim Tip-
Leri.

nin çevreliş olması bahçenin diğer konut tiplerindekinden daha etkin kullanımına olanak verir. Ayrıca bahçe mekanını mekan hissi bakımından güçlendirmekle kalmaz konut bahçe ilişkisi daha büyük oranda sağlanır. Bahçe ise bahçeli ev uygulamasında olduğu gibi dört parçaya ayrılmaz, tek bir bütün haline gelir ayrıca azla çok şey ifade edilmiş olur. Bu görüntü açısından olduğu kadar işlev açısından da doğrudur. Diğer yandan hem konutun hem de bahçenin yönlendirilmesi rahatlatıcıdır, daha doğrusu konut odaklanmıştır. Şekil 10.

Eylemlerin de odaklaştığını söyleyebilmek için konut ve bahçenin bir bütün olarak kullanılması zorunludur. Çünkü eylemlerin merkezinde bulunan bahçeyi saran kolların yönlendirilmesi de daha rahat olur. İç bahçeli ev tipi sıcak bölgelerde çok sık uygulanmıştır. Bu bölgelerde ilave işlevler de yüklenen iç bahçeli evlere ülkemizde de yaygın olarak rastlanmaktadır. İç bahçe yönlendirme rahatlığı yanında, ölçülü bir bahçe kavramıyla aşırı güneşe karşı gölgeleme olanağını da verir. Sıcak bölgeler gölgeleme hemde hayat uzunca bir mevsim bahçede geçtiği için mekan hissi güçlendirilmiş ve mahremiyeti sağlanmış bahçe, çok sayıda uğraşın yapıldığı yerdir. Geleneksel konutlarımızda konut bahçeyi çevrelememiş olmasına karşın yüksek bahçe duvarlarıyla bahçenin mahremiyeti sapsanmış ve kapı olarak ta her zaman bahçe kapısı kabul edilmiştir. Çünkü bahçe sarnıcı, oturma yerleriyle günlük ve kışlık hazırlıkların yapıldığı yerdir. Bununla birlikte bağımsız sokak kapısı bulunan konutun daha çok açıldığı yerdir. Sokak kapısı daha az kullanılır. Servis girişine yakın sebzebahçesi sekisi, kuyusu ve meyve ağaçlarıyla Türk evlerindeki bahçe, konutu çevreliyen alan değil, çevrelenen bir yer olup, yaşamın büyük kısmı burada geçer. Bu anlamda bahçe konutu çevreleyen bahçe kavramından çıkarak yüksek bahçe duvarlarıyla çevrelenmiş mekana dönüşür. Geleneksel konutlarımızda bahçe konutun yanında veya arkasında yer alır fakat sokakla mutlaka bağımız ilişkisi vardır. Bu ilişki geleneksel yaşamda bahçe kullanımının getirdiği zorunlu bir giriştir. Geleneksel yaşam da bahçe hem üretim hemde depolama yapılan bir alandır. Ayrıca yaşamın geçtiği yer. Geleneksel konutlarımızı bahçesiz düşünmek bu yönden mümkün olmamıştır. Bu gün bile kasabalarımız bahçeli iki katlı evlerin oluşturduğu sokaklardan oluşur.

Bizde bahçe evi tamamlayan bir unsur değil evin on-suz düşünülemediği bir öğedir. Sokağa bakan, bütün

odaları ışık alabilen bir ev, oda içi kadar da olsa bahçeye gereksinim duyar altkatta yer alan eylemler geleneksel kent yaşamımızda bahçeye gereksinim duyar kuyusu, sarnıcı çamaşır yıkamanın, kurutmanın yapıldığı yer olmakla kalmaz bahçede kullanıcının mesleğine göre mutlaka ufak da olsa depolanacak bir şeyleri bulunur. Ayrıca sokağa kafesle açılan evin özgürce açılacağı nefes alabileceği daha az mahrem olan (sokağa göre) bir yere (bahçeye) gereksinimi vardır.

Güney doğu yörelerimizde iç bahçe olayı iklimden mi, mahremiyettenmi, yöresel malzeme, kültürel birikimden mi yoksa tüm bunları kapsayan yaşam örüntüsünün bir sonucu mu; hangi şartta doğmuş olursa olsun halkımızın yaşam kültürüyle yoğrulmuş ve benimsenmiş bir olgudur. Diğer yandan iç bahçe;

- Yüksek yoğunluğa uygun tek ev yerleşimi;
- Bahçe kullanımının merkezi ve verimli olması;
- Bahçenin parçalanmamış olup, bütünlüğünün korunması,
- Bahçenin konutun bütün mekanlarıyla çevrelenmiş olması yanında onunla daha çok bütünleşme olanağının sağlanması;
- Yönlendirme imkanlarının yüksekliği; gibi teknik avantajları yanında;
- İçedönük yaşama için üstün bir mekan organizasyonu vermesi dolayısıyla mahremiyete önem veren kültürlerde benimsenmesi;
- İklimin sıcak olduğu bölgelerde gölgeleme olanakları sağlaması;
- Bahçenin görünüm ve dinlenme dışında özellikle açıkta yapılan işlerde korunmuş bir mekan sunması; gibi üstünlükleri yanında;
- Kentisel dokuya yüksek yoğunluklu fakat ağaçlandırılmış yeşil bir konut dokusu sunması ve bu yeşilin yerel yönetimlerin yetiştirilmesi ve bakımı

için hiç bir yükümlülüğe girmemiş olmasından dolayı kentsel organizasyona halk katkısını getirmesi;

- Günümüzde özellikle taşlaşan kentlerde olumsuz kirletici etkenlere (gürültü, oksijen dengesi, hava kirliliği, vb.) karşı bir önlem olarak da önerilebilecek bir konut dokusudur.

10.2. Geleneksel Yaşamdan Ayrılan Aile İçin Çağımızda Geliştirilen Konut Programı

Çağımız aile strüktürü geleneksel (endüstri devrimi öncesi) aile strüktüründen hem içerik hem biçim yönünden farklıdır. Bu farklılık sadece büyük aile tipindeki bağılılıkların çözülmesi açısından değil, yeni sorumluluklar yüklenen aile fertlerinin aynı zamanda kişisel özgürlüklerini kullanmaları yönünden de farklılaştılar. Çekirdek aile dediğimiz anne, baba ve çocuklardan oluşan çağımız aile tipi, aile içi demokasi anlayışını benimsiyerek her türlü konuda anlaşma ilkesini beraber yaşamının kaynağı kabul eden bir aile hukuku sistemini getirdi. Aileyi karşılıklı anlayışa dayanan özgür fertlerden oluşturdu. Bu açıdan ailede;

1- Ortak yaşam

2- Kişisel yaşam

olmak üzere iki tür yaşam kesitinden bahsedilebilir. Bu iki mekanı hizmetler bölümü tamamlar. Ancak gerek ortak hayat gerekse özel mahremiyet gerektiren hayat bir birine zıttır ve zıtlar kendi zıttını da içinde taşır. Şöyle ki, ortak hayatın içinde geçtiği oturma odası veya salon genel aile özlemlerine ve ortak eylemlere cevap verirken, içinde kişilerin kendine özgü eylemlerine de cevap vermelidir. Örneğin kitap okuyabileceği bir köşesi bulunmalıdır. Yani genel içinde özel yaşamalıdır.

Ortak hayat gündüz saatlerini kapsarken özel hayat daha çok gece saatlerini kapsar.

Mahrem hayatın psikolojik, biyolojik, ve ruhsağılığı, açısından gerekli olduğu kadar kişiliğin özgürce gelişimi için de vazgeçilmez olduğu açıktır. Bu açıdan konut, demokratik bir ortamda;

- Aile bütünlüğünü,
- Aileyi oluşturan kişilerin özgürlüğünü sağlamalı ve geliştirmelidir. . Bunun için konut politikasında ailenin her ferdine özel bir mekan sağlama bütün dünyada benimsenmiştir. Diğer yandan aileyi birleştiren ve onları günün belirli zamanlarında biraraya getiren yani ortak paylaşılan mekanlar da zorunludur. Yoksa konutun, geçici konaklama yerlerinden bir farkı kalmaz.

Jean Four astiele göre insan ömrünün yarısı konutta geçer. Bu açıdan konut insan yaşamının yönelimlerinde büyük rol oynar. Çağımız konut mimarisine öncü mimarların katkıları bu yönde olmuş, gece ve gündüz bölümleri mafsallarla ayrılmış ve kendi içinde bütünleşmiştir. Yani yatak odaları ve banyo, yatak holünde birleştikten sonra giriş holüne veya salona açılır. Halbuki geleneksel evlerimizde kendi içinde yeterli olan odalar doğrudan ortak mekana açılır. Birincisi çekirdek aileye daha uygunken ikincisi geleneksel yaşama daha uygundur.

Çağımız öncü mimarları çekirdek aileye uygun mekanlar yaratırken kadının özgürleşmesi çocukları annebabadan tecrit eden mekanlar ve hizmet mekanlarının genişletilmesi gibi temel ilkeleri tanımlayıp geliştirirken henüz geleneksel yaşamdan çıkmış kullanıcı için ideal konutu yaratmaya çalışıyorlardı. Bu çabada kullanıcıların düşüncelerine gereksinim duymuyorlardı. Kullanıcılar ancak gereksinimlerinin miktarını söyleyebilirlerdi.

Ülkemizde pratik olarak yaşanan da budur. Gerek mimarlarımızın aldığı mesleki eğitim gerekse konut piyasasında yaşanan gerçek konut politikasının bu günkü görünümünü yaratmış bulunuyor. Henüz toplumumuzun büyük kesimi yarı geleneksel ailebağları yaşamını sürdürüyor 1960'lar dan sonra kentlerimizde yoğunlaşan gecekondulaşma daki yaşam, da geleneksel ile modern yaşamın bir arada eklektik olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Otuz yıldır yoğun olarak yaşanan gecekondulaşma özünden bir şey kaybetmeden devam etmekle birlikte biçimsel değişikliklere uğramaktadır. Bu kadar yıldır önlenmeye çalışılan gecekondu aslında çekirdek aileye geçiş aşamasındaki toplumsal değişime mekanlık etmektedir. Gecekondu bu açıdan bir mekan olarak ele alınmalı ve incelenmelidir. Sadece modern yaşam tarzına göre düşünülmüş konutlar gecekondu ailelerinin gereksinimlerine cevap veremez. Çünkü gecekondu halkı kırsal yaşam tarzından kentsel yaşam tarzına; büyük aile yaşamından çekirdek aile yaşamına kırsal kültürden kentsel kültüre geçme sürecini yaşamaktadır. Bu sürecin sanıldığı gibi kısa olduğunu söylemek de zordur. Bu gün ülkemizde bir gecekondu nesli (kentte doğanlar) ortaya çıktığı halde gecekonduya yaşayanlar kendine özgü yapılarını korumaktadırlar. Elbetteki çok şey değişmiştir. Ancak bu değişimler ülkenin kapitalistleşme süreciyle birlikte geliştiği için endüstriyel üretim ve endüstri toplumunun diğer bütün etkileri toplumun büyük kesimini değiştirip endüstri toplumunun bir parçası haline getirmeye kadar bu değişim büyük çapta devam edecek ve gecekonduyunun kırsal alışkanlıkları da bu süreç boyunca giderek azalan bir tempoyla devam edecektir.

Otuz yıla yakın bir zamandır yoğun olarak yaşanan gecekondu olgusu başlangıçta kentleri çevreliyen bir doku oluştururken günümüzde kent çevresinde devam etmesine rağmen eski kondu dokuları kentsel alan içinde kalmıştır ve artık toplu konut alanlarıyla çevrilmiş durumdadır. Diğer yandan alt yapı olanakları açısından çok kötü durumdayken

şimdi yol, su, elektrik hizmetinin hemen tanımını almış; kanalizasyon çalışmaları devam etmektedir. Yani gecekondular olanaklar açısından alt yapıya kavuşmuştur. Ayrıca gecekondular arsaları artık spekülasyona açık değerli kent arazileri sınıfına girmektedir. Daha öncede söylediğimiz gibi konuta sadece bir meta olarak baktığımız zaman gecekondunun sadece arsası değerlendirmeye girecek; bunun dışındaki tüm değerler gözardı edilecektir. Gecekondular bölgelerine çözüm olarak getirilen "apartmanlaşma" formülleri bu düşüncenin ürünüdür.

BÖLÜM 11. ESKİŞEHİR'DE BİR UYGULAMA İNCELEME

Neden Eskişehir?

Bölgenin Eskişehir'de seçilmesi uzun bir ön çalışmayla olmasa da gözlemci bir arayış sonucu gerçekleşti. Önce ülkedeki kentlerin aldıkları göç ve göçedenler üzerindeki gözlemlerimiz ve araştırmalarımız üç farklı göç alan kentlerin varlığını ortaya çıkardı bunlar;

- 1- Ulusal sınırlar dışından, kentlere devlet aracılığıyla iskan edilenler.
- 2- Ülke çapında genel olarak kırsal alanlardan kentlere gelenler.
- 3- Kendi çevresinden genellikle de kendi kasabaları ve kısmen çevre illerden göç alan kentler.

Bu üç kategori daha küçük ayrıntılara inilirse belki biraz daha genişliyebilir. Ancak ülkemizdeki göç alan kentleri bu üç bölümde incelemek mümkündür. Yanlız bunlardan sadece birincisi tek başına etkin olan bir durum değildir ve ülkede gecekondulaşma başlamadan önce de vardır. O yıllar kent sosyal yaşamını daha çok etkiliyorlardı. Ayrıca bu göçün öbürlerinden periyodik olma; yasalar çerçevesinde olma ve devlet yardımı alma gibi üç farklı özelliği de vardır. Ancak Eskişehir, Bursa vb. kentlerimizin Cumhuriyetin ilk yıllarında ve gecekondulaşmanın yoğun başlamadığı 1950'lerde yoğun dış göç aldığı bilinmektedir.

Ülke çapında kırsal göç alan kentlerimiz ise ülke ortalamasına göre endüstrileşme ve modernleşme hamlesinde daha ileridedir. Bu durum onların Cumhuriyet dönemi öncesi

birikimlerinden tarımsal etki alanlarından, dış ilişkilere açık liman kenti olmalarından veya ülke içinde özel statü kazanmış olmalarından ileri gelebilir. Veya burada saymadığımız daha bir çok etken bu kentlerin konumunu özelleştirilebilir. Bu bizde olduğu gibi diğer gelişmekte olan ülkelerde de aynıdır.

Ülkemizde İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa bu konumdaki kentlerimiz arasındadır. Hepsinin nüfusu milyonun üstündedir. Bunlardan İstanbul en üst düzeyde göç alan kentimizdir.

Kendi yakın çevresinden daha çok göç alan kentlerimiz ise ülkenin bütün kentleri bu kapsama girmekle birlikte gözle görülür bir ölçekte göç alanlar, nüfusları bugün yarım milyona ulaşan Konya, Mersin, Eskişehir ve birkaç yüzbin nüfuslu Kayseri, Sivas, Erzurum, Diyarbakır Gaziantep, Urfa, Samsun vb. kentlerimizdir. Bunlar bölgesel, daha çok ta kendi yakın çevresinden göç alan kentlerdir.

Bu şekilde göç alıpta dengeli bir büyümeye sahip olan kentleri diğer kentlerden ayrı ele almak daha olumlu sonuçlara ulaşmak için gereklidir. Çünkü bu kentler konut problemini kendi dinamiği içinde çözme imkanına sahip olabilir. Büyük kentler ise problemlerin karmaşıklığından dolayı devlet sorunu haline gelmiştir. Veya devlet desteği olmadan sorunlarını zor çözerler.

Eskişehir hem ulusal sınırlar ötesinden gelen göçmenlerin yoğun yerleşim alanı olan bir yer; hemde ülke içinden özellikle kendi çevresinden yoğun göç alan bir kenttir. Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli devlet yatırımlarının yapıldığı, İçanadolu kentlerimiz içinde endüstrileşme çizgisi açısından hatırısayılır bir yeri vardır. Sanayi bitkileri üretimin de yapıldığı ve Porsuk çayı ile

sulanan ovanın tarımsal gelirine de sahiptir. Ankara'ya çok yakın olmasına karşın bölgede merkez niteliğine sahiptir.

Ayrıca doğu-batı kuzey-güney ulaşım ağı üzerinde olup demiryolları ağıının da üzerinde bulunmaktadır.

Daha çok toprak hammaddesi kullanan fabrikaları yanında önemli devlet işletmeleri de bulunmaktadır. Diğer yandan idari bakımdan Bilecik sınırları içinde bulunan Bozhöyük, coğrafi ve ulaşım açısından Eskişehir etki alanında bulunmakta ve burada bulunan birçok fabrika ekonomik uğraş açısından Eskişehir'le bağlantılı görünmektedir. Otuz kilometre uzaktaki bölgeye işçiler servis arabalarıyla gidip gelmektedir.

Kısaca Eskişehir, ülkede yoğunlaşma-endüstrileşme açısından ikinci kuşak kentler sınıfına girmektedir yani sorunları bir İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi kısa zamanda büyüüp çözümsüzleşen kentler arasında olmamakla birlikte çok küçük çaplı göç alanı ve nüfusu yüzbinlerin altında olan kentlerden de değildir. Bir başka deyişle sorunu çözümsüz olmayan ve sorunsuz da olmayan kentlerimizdendir.

11.1. Gecekondulaşmanın Kentsel Konumu

Eskişehirde gecekondulaşmanın kent içindeki yerini anlatmadan gecekonduların niteliğinden bahsetmek yararlı olur. Eskişehir'de genellikle gecekondu gaspedilmiş devlet arazisinde değil kent çevresinde kentin gelişmesiyle arsa değeri kazanan şahıslara ait tarım arazilerinin hisseli parsel düzeninde parsellenmesiyle oluşan arsalar üzerinde inşa edilen imara aykırı yapılardır. Gerçi hisseli parsel düzeninde olmayan gecekonducular da hazine topraklarını gasbetmiş sayılmazlar. Çünkü belirli bir bedel karşılığı onu satınalmışlardır. Parselasyonu yapıp satışa

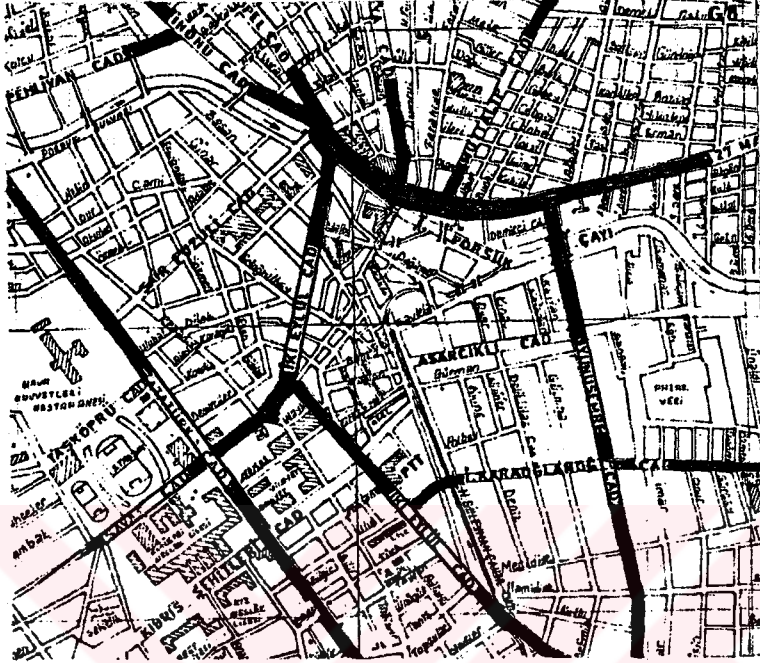
çıkaran devlet nüfuzunu kullanan kişiler kendilerine ait olmayan bu arsalardan kanundışı elde ettikleri kazancı yine bu gecekonduların inşası süresince koruyucu görünüşleriyle karşılayan aynı araziyi parselleyip satmakla yetinmeyip bu yöredeki toplu yapıma el altından destek oluyorlar.

Hisseli parsel düzeninde ise kişi arsayı aldıktan sonra mülk sahibi olmakta ve yapısını bir kaçak inşaat şeklinde kendi olanaklarıyla devam ettirmektedir.

Eskişehir gecekondularının büyük kesimi hemen hepsi bu şekildeki hisseli parsel üzerine yapılan evlerden oluşur ve genellikle kenti diğer kentlere ve kasabalara bağlayan ulaşım akslarına yakındır. Kentmerkezi ınsal dağılan yollarla kent çevresiyle ilişki kurar ayrıca bu ınsal yollar kent merkezine 2-3 kilometre yarı çaplı ve kenti yarım kuşak çevreliyen çevre yoluyla birbirleriyle bağlanır. Merkeze ulaşım iki eylül, İsmet İnönü Cengiztopel, Sakarya Muthalip, 27 Mayıs caddeleri gibi altı geniş yolla olanaklıdır bu yollar enaz dört trafik izi genişliğinde olup kentin en yoğun bölgelerini oluşturur porsuk çayı da kent merkezine ulaşan fakat taşıma amacıyla kullanılmayan bir aks olarak yerini alır. Ne yazık ki bu değerli doğa elemanının etrafı kent merkezinde yüksek yapılarla doludur.

Eskişehir gecekonduların alanları daha çok kenti diğer kentlere bağlayan karayolları üzerinde veya yakınındadır. Bu yollar Eskişehir-Ankara, Eskişehir-İstanbul, Bursa Eskişehir-Kütahya, Konya, İzmir Ana bağlantılarıdır. Ayrıca Eskişehir kasabaları da bu bağlantılar üzerinde veya yakınındadır. Demiryolu ulaşımı da kentmerkezi yakınından geçip istasyon meydanı Atatürk caddesiyle kentin diğer bölgelerine bağlanır ve kentin idari merkezi yakınından geçer. Kısaca kent-çevre bağlantısının, kent merkezine ulaşan caddelerle sağlandığı, ayrıca diğer kentlerle olan

bağın da yine çevre yoluyla ilişkilendirilmiş olan bu caddelerle sağlanacağı görülmektedir. (Şekil: 12)

ŞEKİL: 12. Eskişehir Kent Merkezi (Kaynak Eskişehir-
Belediyesi İmar Müdürlüğü)

Eskişehir de eski yerleşimyeri olan odunpazarı da iki eylül caddesi sonunda kent ticari merkezinin yakınındadır. Bu akslardan Kütahya yolu üzerinde; Osmangazi Ertuğrul gazi Şazova, Sümer, Orhangazi mahalleleri bulunur. Bu sıralama merkeze yakınlık derecesini de gösterir. Endişte Orhangazi mahallesi enyeni ve engeniş alanı kaplar. Mahalle henüz doğal sınırlayıcılarla çevrilidir.

Ankara yolu üzerinde Huzur, Yenidoğan, Erenköy, Gündoğdu, Emek mahalleleri bulunmakta ve Emek ve Gündoğdu yeni ve engeniş alanı kaplamaktadır.

İstanbul yolu üzerinde; Yeşiltepe, Uluönder, Şirintepe, Zincirlikuyu ve Çamlıca mahalleleri yer almaktadır.

Kasabalardan Seyitgazi yolu üzerinde ise; Yıldıztepe, Göztepe, Büyükdere, Gültepe mahalleri bulunur. Gültepe kasabadan yeni göç alan enbüyük sınır mahallesidir. Çevredeki kasabaların bir çoğu ya bu çıkışyolları üzerinde yada yakınında olduğu için Seyitgazi yolu dışındakiler ayrı bir aks oluşturmaz. Örneğin Mihalcık, Alpu yollarının kente girişi Ankara aksını; Söğüt'ün kente girişi İstanbul aksına yakınken Sivrihisar Ankarayolu, İnönü ve komşu ilin kasabası olan Bozhöyük İstanbul yolu üzerinde bulunmaktadır.

Gecekonduların bu akslar üzerinde oluşması iki önemli iletişim sorununu çözmüştür.

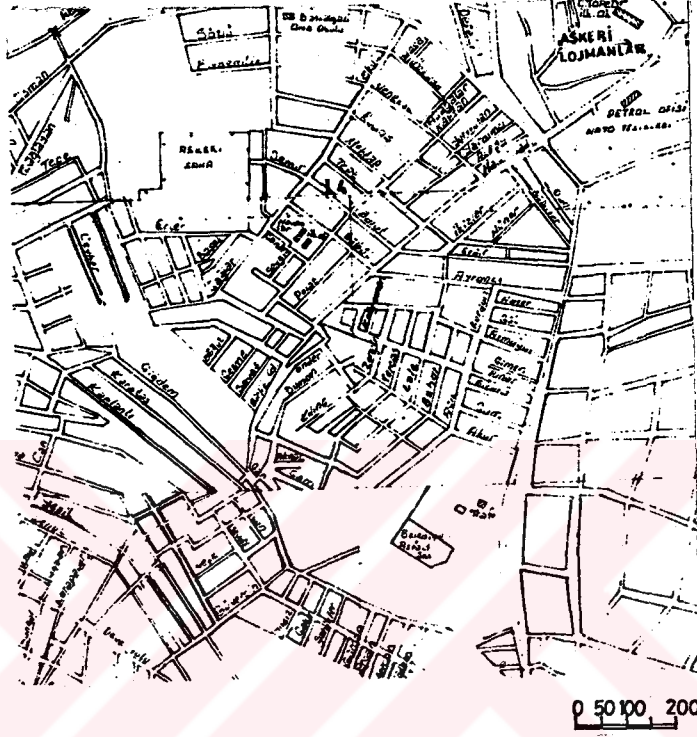
Çevre kasaba ve köylerden kente göçedenler göç ettikleri köy veya kasabayla ilişkilerini kesmemektedirler. Üstelik bu ilişki uzun müddet devam etmekte, göçerin kırsal sosyal niteliği devam ettiği sürece kesilmemektedir. Bu ilişkiler başlangıçta oğul, kardeş veya yakın akrabasının kente göçmesi ve büyük aile ile ekonomik sosyal ve kültürel ilişkiler devam ettirmesi şeklindedir. Sonunda tüm ailenin kentleşmesiyle sona erecek olan bu ikili yapı ancak uzun bir süreçte çözülebilecektir. Daha doğrusu kırsal yapı kapitalist tarım işletmelerine dönüşmediği müddetçe şu veya bu oranda devam edecektir. Kısaca Gecekondu uzun bir süreç içinde kırsal ilişkiyi sürdürmektedir. Onun için kasabasıyla ilişkiyi en kısa yoldan sağlayan aks kasabasını kente bağlayan yoldur.

Diğer yandan kent merkezine ulaşım gecekondu için, önemlidir. Çalışma, işareme, ticari faaliyetler eğitim vb. vazgeçemeyeceği aktivitelerden dolayı zaman kaybetmeden kent merkezine ulaşmak gerekir. Bulunduğu konum

heriki olanağı kendisine veren kasabasını kente bağliyan yol üzerindeki gecekondu mahallesidir. Bu iki ilke gecekondulunun ilk tercihini yapmasında yani arsa almasında önemli bir yer tutarken; bundan bir üçüncü ilke çıkar. O da kasabalısıyla aynı yerde bulunmak. Bütün kasabalıyı bu iki ilke etkisi altına aldığına göre üçüncü kendiliğinden sağlanmış olur. Bu mahallelerde yapılan gözlemler. Aynı yöreden gelen büyük çoğunluğun aynı mahalleyi tercih ettiğini göstermiştir. Yine kasabanının bağlantı yolu üzerinde bulunmayan mahalleyi tercih eden çok azdır. Farklı bir mahallede çok ucuza arsabulsa bile tercih edilmeyeceği gözlenmiştir. Yalnız kentmerkezine yakın olan ve daha eski yerleşime sahip olan Şirintepe mahallesi (Şekil 13) Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin de yoğun olarak yerleştiği bir semttir. Bu mahalle gecekondu önleme bölgesinin Eskişehir'de ilk uygulandığı yerdir. Ancak gecekondulaşmanın önlenmesi için yapılan blok apartman daireleri bugün ortasınıfı hizmet eden sobalı dairelerin bulunduğu bloklardır ve sadece İnönü Caddesi üzerinde dar bir şerit üzerinde sıralanır. Apartmanların arkası geniş bir alanda gecekondularla kaplıdır. Bu mahalle 15-20 yıllık bir geçmişe sahip olduğu için bugün evlerin bütünü bahçeli olmasına karşın iki ve üç katlı evler çoğunluktadır. Ayrıca Bulgaristan'dan gelen göçmenler kent nizamına uygun bitişik nizamda arka bahçeli evler yapmışlardır. Fakat mahalle dokusu diğer mahallerde olduğu gibi parselasyon öncesi tarla sınırlarını gösterecek düzendir. Yollar on metre genişliğinde olup mahalle merkezine ırsısal olarak açılmakta diğer bağlayıcı yollarla örümcek ağı gibi bir doku oluşturmaktadır. Diğer mahallelerde olduğu gibi burada da çıkmaz sokağa rastlanmaz.

Mahalle merkezi gecekondu- önleme bloklarıyla birlikte inönü caddesi üzerinde inşa edilmesine karşın gecekondulaşmanın odaklandığı ana cadde de kendi merkezi oluşmuştur. Ancak resmi merkez kent bağlantı yolu üzerinde olduğu için çevre ve kısmen de gecekondulu tarafından

profesyonel mimarlarca planlandığı halde gecekondudaki rasyonelliğe ulaşmadığı açıkça görülmektedir. Diğer yandan altı katlı bloklardan oluşan yeni kent; blok düzenine rağmen yapı adası görünümündedir ve arsa eğimiyle bir ilişkisi yoktur.

ŞEKİL: 14. Yıldız Tepe Mahallesi (Kaynak Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü).

Sağda Esentepe solda Yeşiltepe ve Sakarya caddesi ve su kanalı tarafından sınırlanan ortada sütlüce mahallelerinin aslında bir bütün ve sürekliliği gösterdiği, mahalle sınırlarının da sadece idari açıdan kabul edildiği görülmektedir. Halbuki mahallelerin ilk oluşumunda tamamen doğal sınırlayıcılar varken kentle bütünleştikçe süreklilik kazanmaktadır. Burda ayırıcı olarak yer alan Sakarya caddesi ve kanal boyu uzanan İstiklal Caddesi tam tersine birleştirici unsurlar olmakta ticaretin de yapı yoğunluğunun da arttığı bölgeleri oluşturmaktadır.

Şekil 15'de görülen çevre yolunun ana akslar akslar ve gecekondulaşma bağlantısını başlangıçta bahsettiğimiz gibi çok açık görmekteyiz. Kent merkezine giden altı ana toplayıcı yoldan ikisi Cengiz Topel ve Sakarya caddelerinin çevre yoluyla bileşimleri ve Sakarya caddesinin Esenler ve Sötlüce mahallelerinin hemen bütün ikinci derece toplayıcı yollarına açılarak devam ettiğini görmekteyiz.

ŞEKİL: 15. Esentepe, Yeşiltepe ve Sötlüce Mahalleleri (Kaynak Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü.)

Yeşiltepe ve Esentepe mahallelerinin caddelerle ilişkilendikten sonra kendi içlerinde merkezileştiklerini görmek olanaklıdır. Eskişehir-Ankara yolu üzerinde bulunan Emek (yukarıdaki) ve Erenköy (aşağıdaki) mahallelerinden emek daha dışta ve tamamıyla doğal sınırlayıcılarla sınırlanmış durumda iken Erenköy üç tarafı açık sadece kent istikametinde komşu dokuyla ilişkilenmiştir.

Bu birleşmenin yakın bir zamanda emek mahallesiyle de gerçekleşeceği açıkça görülmektedir. Şekil 16.

Mahalleler birbirine el uzatmış durumdadır. Bu birleşmeyi planda görüldüğü gibi Erenköy mahallesinde toplayıcı yol niteliği kazanmış olan Ertaş cadesiyle Emek mahallesinde yine aynı nitelikteki Orkide ve onun paralelindeki sokağın birleşmesinde görmekteyiz. Her iki mahalle arasında bulunan tarlaların parselasyonu bu bütünleşmeyi sağlayacak esas işlemdir. Her iki mahallenin de Eskişehir-Ankara yoluna bir bağlantı yolu ile bağlı, kendi içinde bütünlenmiş görünümü gecekondü gelişimi hakkında yeterli bilgi vermektedir.

ŞEKİL: 16. Emek ve Erenköy Mahalleleri Kaynak: Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü.

Aslında rasyonel bir planlama her tarla sahibinin kendi içinde kendisi için en verimli parselasyonu düşünmesi; bütünde uyumu yok edeceği kaygısını taşımasına rağmen sınır noktalarında sürekliliğin ve uyumun sağlandığı dikkati çekmekte; ancak farklı şahıslara ait arazilerin parselasyonunda araziye uyum esas alındığı için arazinin biçimi parselasyona yansımaktadır. Örneğin bir üçgen veya yamuk olan arazi mümkün olduğu kadar küçültülmüş olan parsellere bölünürken aynı adada eşit parseller elde edilmeye çalışıldığı dikkati çekmektedir. Görünümde farklı adacıklar doğmaktadır.

Sokak boyutunda çalışmanın yapıldığı çamlıca mahallesi(şekil 17) Eskişehir-İstanbul aksıyla Eskişehir Kütahya aksı arasında kalmaktadır. Geniş bir alana yayılan mahallenin Eskişehir-İstanbul aksı üzerinde düzenli dokusuyla mobilya üretim merkezi yer almaktadır. Kütahya doğrultusunda demir yolunun sınırladığı bölge orta eğimli bir topografik yapıdadır. Kent yönünde yapı dokusunun tamamlanmasına rağmen mahallenin kentmerkezinin tersi yönündeki sınır bölgelerinde yapı dokuları arasında büyük boşluklar bulunmaktadır. Mahallenin alt yapısı kanalizasyon dışında elektriği yolu bulunmaktadır. Yol asfalt, taş kaplama ve toprak olmak üzere kalite bakımından üç kademelidir. Genişlikleri açısından birbirinden pek farklı olmamalarına karşın bazı yolların belediye hizmeti aldığı oranda niteliği iyileşmekte mekan olarak farklılaşmaktadır. Örneğin Belediye otobüs güzergahı olan Birlik caddesi kesit olarak diğerlerinden çok farklı olmamasına rağmen bu yolun bakımı daha özenlidir. Ve bölgenin merkezi niteliğine kavuşmuştur. Bu cadde üzerinde kent sakinlerinin gereksinim duyduğu çoğu hizmeti verecek işlev bulunur. İdari merkez olarak muhtar, ticari gereksinim için dükkanlar, Avukat, doktor, likit gaz dağıtım bayileri küçük çapta toptancılar, berber, kuaför, eliş atölyeleri, kahvehaneler vb. gibi bir çok

dükkan mevcuttur ve sürekli yenileri açılmaktadır.

ŞEKİL: 17. Çamlıca Mahallesi Kaynak: Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü.

Birlik caddesi yakınında ticari merkez niteliğinde pek yapılanma yoktur. Caddenin etki alanı dışına çıkıldığında küçük bölgesel bakkalara rastlanmaktadır.

Sokaktaki yoğunlaşma, mahalle dokusundaki yerine yakından bağlıdır. Gecekondu mahallelerindeki yoğunlaşma kentmerkezine olan yakınlığı ve iletişiminin yoğunluğuna bağlı olarak nasıl değişiyorsa mahalledeki sokakların yoğunlaşması da onların mahalledeki konumlarına bağlıdır. Genelinde daha eski ve kentmerkezine yakın olan mahalleler konut yoğunluğu bakımından yükselirken bahçe alanı azalmakta sonuçta düşey de gelişen yapılanmadan

dolayı genel yoğunluk artmaktadır. Bu yerleşmelerde kentin bütününde olduğu gibi merkezden çevreye doğru giderek azalan bir yoğunluk söz konusudur. Ve bu durum rasyonel bir gelişmedir. Örneğin Esentepe mahallesinde ana aks niteliği kazanan Fevzipaşa Caddesi ve açılan sokakların oluşturduğu yapı adalarına bakarsak(şekil 18) hemen hemen yapı yapılmamış arsa yok denecek kadar azdır. Diğer yandan adalardaki doku karakteri çok çeşitli insanlar tarafından biçimlenmiş olmasına karşın çok yakın karakterde olduğu görülür. Bu aynı şartlarda birbirine yakın gereksinimlerin karşılanması doğal sonucu olsa gerekir. İlerde konut düzeyinde inceleme yapıldığında çeşitlemenin çokluğu dikkati çekecek, ancak çeşitin bolluğunun genel dokudaki uyumu pek bozmayacağı gözlenecektir. Gerçekten de birbirine çok yakın parselasyon düzeni içindeki yerleşim, ekonomik olanakları sınırlı olan kesimlerin bu küçük parsel içinde bile bahçesiz bir çevre oluşturmadığını; az veya çok bütün parsellerin bahçeli görünümü bize anlatmaktadır. Apartmanlaşmada olduğu gibi bahçenin sadece ışık almak için bırakılmış bir boşluk olmadığı da köşe parsellerde bile bulunan bahçelerin bazen arsanın önünde bazen yanında çoğu zamanda arkada oluşmasından anlaşılmaktadır. Parselasyon düzeninde bütün parsellerin sokakla ilişkisi sağlanmış bütün evlerde bahçeli olarak düşünülmüş olmasına karşın konutların bahçe duvarlarıyla da olsa süreklilik arzettiği birbirine bitişik olarak geliştiği görülmektedir.

yapı adalarının daha küçük boyutta oluşması ve arazinin daha çok parçalanmış bir yapı göstermesi tamamiyle bir parselin boyutuna indirgenebilir. Daha önce de bahsedildiği gibi parsel boyutunda kullanıcıların sosyo-ekonomik yapılarıyla yakından ilgilidir. Ayrıca parselasyon öncesi arazilerin konumları ve arazi sahiplerinin tapu idaresindeki teknik kişilerden yardım aldıkları hatırlanırsa gecekondulaşmada en azından parselasyon düzeninde bir katılımcı çalışmadan sözedilebilir. Yani halk ve

teknik elaman (devlet yetkilileri) ların ortaklaşa bir çalışması söz konusudur. Yapı adalarında konutların özel bahçeleri dışında ortak kamuya açık yeşil alanların bulunmayışı, genel dokunun oluşumunun yerel yönetimlerin bir katkısı olmadan hatta onlara rağmen yasal olmayan bir tarzda oluştuğunu da göstermektedir. Fakat buna rağmen yollarını yeterli genişlikte olduğu genelinde bir parsel genişliği olan on metre civarında olduğu görülmektedir.

ŞEKİL: 18. Esentepe Mahallesi'nden Bir Bölüm
Kaynak: Eskişehir Belediyesi İmar
Müdürlüğü.

Yeni olmayan gecekondan alanlarından olan Esentepe mahallesinde 2 ve 3 katlı yapılar da rastlıyoruz. Örneğin

Yıldırım ve Okur Sokakla çevrelenen yapı adasında otuz yapıdan sadece yedisi iki veya üç katlıdır. Yani ada-
nın yüzde yirmibeşi çok katlıdır. Çelik sokak ve Fevzi
paşa caddesinin sınırlandırdığı küçük yapı adasında ise
onbeş yapıdan altısı çok katlıdır. Yüzde kırkın üzerin-
de bir oranda çok katlı haldedir. Ancak mahalle bütünün-
du bu oran yüzde yirmilerin altındadır. Ve genelinde
tek katlı yapılar hakimdir. (Şekil 18)

Mahalle genelinde yapı-bahçe oranı da yüzde ellile-
re yakındır. Çok küçük arsa alanına karşın yarısının
bahçe olarak kalması yapılanmadaki uzun süreci gösterdiği
gibi bahçe alanının gerekliliğininide anlatır. Bu örnekleme-
yi en az onbeş yıllık yapılanma süreci olan ve bugün boş
parsellerin hemen hemen kalmadığı bölgede yapmış olmak
hem yapı ve bahçe alanları ilişkisi açısından hemde dü-
şey gelişimin yatay gelişmeye oranı açısından önemlidir.

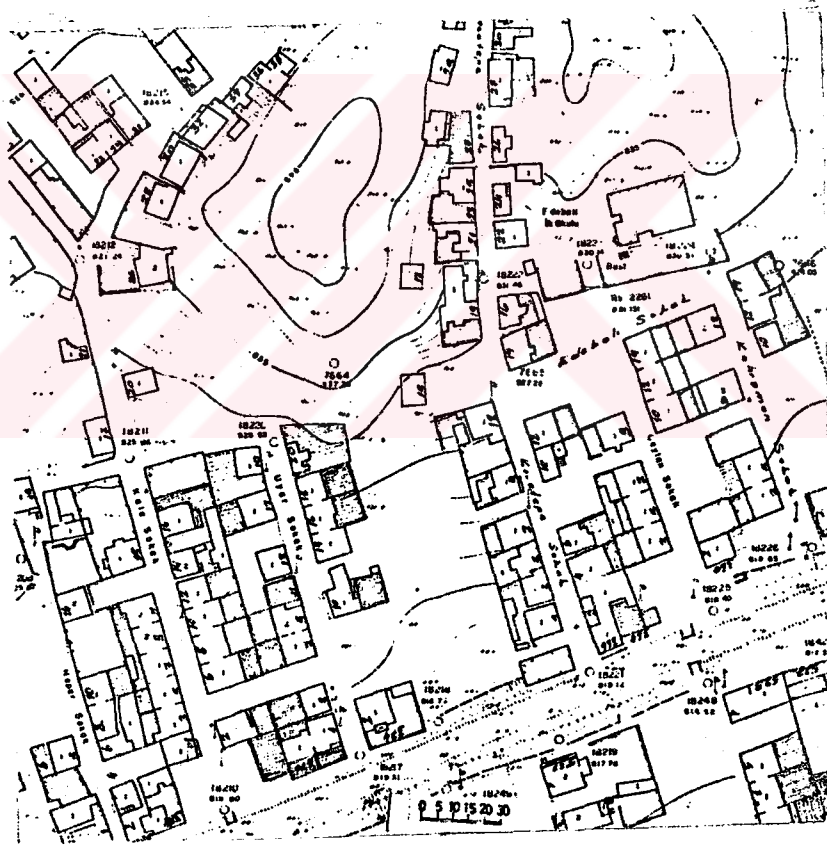
11.1.1. Yapı Adalarında Ölçü Birliği

Yapı alanlarında en azından bir kenar ortak denebi-
lecek bir boyut taşımaktadır; alan olarak çok farklı gö-
rünümlerine rağmen adanın kısa kenarı çoğu zaman iki
parsel derinliği kadardır. Bir çok mahallede parsel cep-
heleri on metre civarındadır. Parsel derinlikleri yer
yer değişmesine rağmen onbeş metre ile yirmi metre ara-
sında değişmektedir. Yani arsaların çoğunluğu yüzelli
metrekare bir kısımda ikiyüzmetrekare civarındadır bunu
aşan veya çok altında ölçülerde olan parseller çok azdır.
Buna göre yapı adalarının kısa kenarı çoğu zaman otuzmet-
re civarındadır. Uzunlukları değişkendir. Planda birbi-
rinden çok farklı yapı adalarına rağmen bir kenarlarının
ortak ölçüye yakın olduğu görülmektedir.

Adaların yönelimleri ise parsellenen arazi ve komşu
parsellenmiş araziyle ilişkilidir. Parselasyonu yapan
kişinin düşüncesi de önemlidir.

Esentepe mahallesine göre daha yeni yapılanmaya sahne olan Gündoğdu mahallesinde bahçe alanlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Vine burada parseller içinde daha parçalı bir yapı dikkati çekmektedir.

Sokak düzeninde ızgara sisteminin yer yer bozulduğu görülmektedir. Örneğin Aslan ve ince sokaklarının fırın sokakla bağlantısı aksiyel olmaktan çıkmıştır. Bu tür farklılıklara çok az rastlanmaktadır. Göztepe mahallesinin kenar yerleşimlerinden aldığımız kesitte; arazinin daha düz kesimlerinde daha düzgün olan parselasayonun tepeye yakın yerlerde daha serbest tesviye eğirlerine daha uygun olduğu görülmektedir. (Şekil 20)

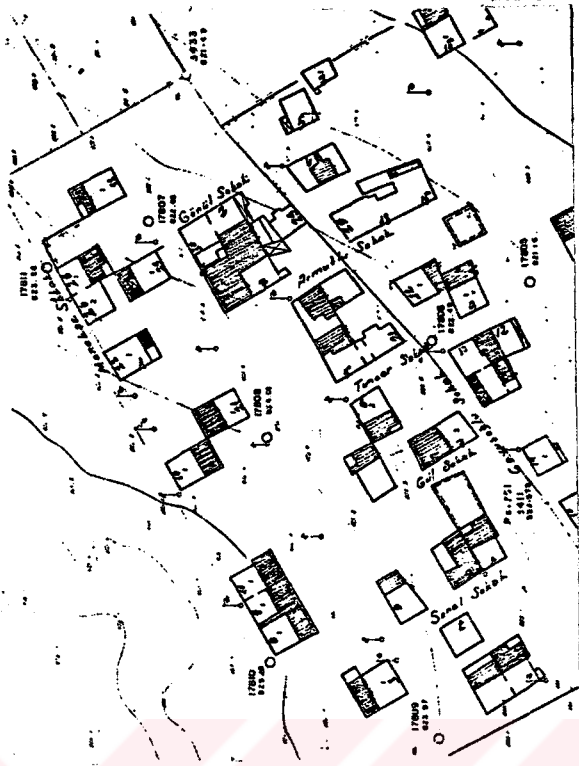

ŞEKİL: 20 Göztepe Mahallesi Kaynak: Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Halihazır Plan Paftaları.

Yine bu kesitte de parselasyon boşluklarını, yapılaşmanın yoğunlaştığı bölgeleri görmekteyiz.

Dere yatağı ile tepe arasındaki dar arazi şeridinde dere yatağına dik inen sokaklar dere yatağından gecebek toplayıcı bir yolla birleşecektir. Birçok sokağın henüz üçüncü boyut kazanmadığı da görülmektedir. Kocatepe ve kale sokaklarının tepeyle ilişkilerini bu bölgede kamu arazisi üzerine yerleşimlerin de bulunduğunu düşünerek gözlemliyoruz. Yapı adalarının birbirine yakın boyutta oluşumu da parsel ve parsellenen arazinin uygun konumundan kaynaklanmaktadır.

Uluönder mahallesinden aldığımız bir kesitte ise (Şekil 21) henüz hiç bir sokağın üçüncü boyutta oluşmadığı görülmekte coğrafi mekanın fiziksel mekana dönüşümünü parsellenmiş fakat alt yapısı oluşmamış tarlada kendi parselleri içinde oluşan evler izlemekteyiz. Yapıların belirli yerlerde yoğunlaşarak gelişmesi birçok tesadufi ve zorunlu sebeple birlikte komşuluk faktörünün de önemi var gulamaktadır. Yoğunlaşma bölgeleri çoğu zaman hizmet giden bölgelerin yakınında oluşmaktadır. Gecekondu bölgelerinde kentsel hizmetlerden yararlanmak büyük önem taşır Merkeze ulaşımın kısa ve kolay olması, kentsel hizmetlerden yararlanmanın en önemli ve ilk yoludur. Yerleşimdeki alt yapının her zaman yapılanmadan sonra geleceği, sadece yerel yönetim açısından yasadışı bir yerleşim olmasından değil olanakların sıralanması açısından da zorunludur. Komşuluk ilişkileri ise çoğu zaman birbirini tanıyan aynı yöreden veya akraba alan insanların aynı bölgede yoğunlaşması yerleşimin komşuluk yönünü tamamlamaktadır.

ŞEKİL: 21. Uluönder Mahallesi Kaynak Eskişehir Belediyesi İmar Müdürlüğü

Diğer yandan yeni yerleşimlerde belirli kümelerin oluşumu da birbirini tanıyan insanların aynı yerde kümelenecek hatta çoğu zaman yardımlaşarak başlattığı yapılaşmadan kaynaklanmaktadır. Bir bakıma henüz fizik planlama gerçekleşmeden oluşmuş bir komşuluktan bahsedilebilir. Gerçekten de yapılanma öncesi bahçenin duvarla çevrelenip depolama için kullanılması dikkati çeker ayrıca henüz yapı yapmadan ağaçlandırılan parseller de çoktur.

11.1.2. Parsellerin Özellikleri

Parselasyon özelliklerinden söz ederken iki önemli etkenin parselasyonu etkilediğini söylemiştik. Bunlardan biri parsellenen arazi topoğrafyası, diğeri ise boyutu. Parselin boyutu ise tamamıyla piyasa şartlarıyla oluşmaktadır. Yani arz-talep sorunu. Ev yapımına uygun olmayan parsel boyutlarına talep edilmezken daha büyük parseller

pahalı olduğu için daha az alıcı bulmakta, sonuçta bir denge kurulmaktadır.

- Bir ev yeri için gerektiği kadar küçültülmüş arsalar,
- Daha büyük arsaya gereksinim duyanlar için iki bitişik arsanın önerilmesi. Gerçekten de bir evyeri için ayrılmış arsalar ortalama 150m² nin altına daha fazla indirilemez. Tekkatli bahçeli bir yerleşim için bu ölçü minimum sayılabilir. Daha büyük arsa isteyenler içinde 300 m² yeterli bir büyüklüktür. Ne eksik ne de fazla sayılır. Bu kaniya yerleşimler üzerinde yaptığımız inceleme sonucunda vardık. Elbetteki çok küçük veya çok büyük arsalara rastlamak olanaklı, ancak ortalama ölçüler büyük bir çoğunlukta ve genelleştirilebilecek kadar yeterli düzeydedir. Bu durum toplumun bu kesitinin satınalma gücüyle yakından ilişkili olduğu kadar onun yaşama standartlarıyla da ilintidir.

11.1.3. Yapıların Parsel İlişkisi

Parselasyon, arazinin özel kişilere mülk olarak verilme üzere daha küçük parçalanma işlemi, parsel de bu parçalardan biridir. Parsel kentsel mekanda belirli bir hukuki durum kazanarak arsa niteliğine ulaşır. Gecekondu-
ların inşa edildiği parseller ise bu hukuki duruma kavuşmadığı için yerel yönetimler açısından kent planı dışında fakat hisseli parsel durumundadır. Bu kent imar planları açısından yasal olmayan ancak gerçek olan bir olgudur. Bu parsel üzerine yapı yapmak yerel yönetimler açısından yasal değildir. Ancak parselasyon işlemini kentlerde tapu müdürlüğü olağan bir işlem olarak görüp vatandaşa bu açıdan teknik yardım sunmuştur. Parselasyon işlemi parsel yapı yapmaktan farklı bir olay olduğu için tapu açısından yasal olan parselasyon çalışmasını, yerel yönetimler

kent imar planlarına eşgüdümü sağlanmadığı için yasal olarak kabul etmezler. Hala bir çok kentimizin imar planları hazır olmadığı gözönüne alınırsa kentlere göç eden çok sayıdaki kişinin konut sorunu için arsa bulma yöntemini bu şekilde çözmüş olması; yasal olmasa da rasyonel bir olgudur.

Bu parsellerin gerçekten barınak probleminin çözümü için alındığı ve bir ölçüde problemi. çözdüğü gözlenmektedir. Parsel ve parsel içindeki yapılanmayı bir bütün olarak ele alıp irdelerken, parselin sadece üzerine yapı yapılan bir toprak parçası olmadığını, bahçe duvarları ile çevrilen parselin daha bu birinci işlemle tanımlanıp kullanıma açıldığını gözlemek olanaklıdır.

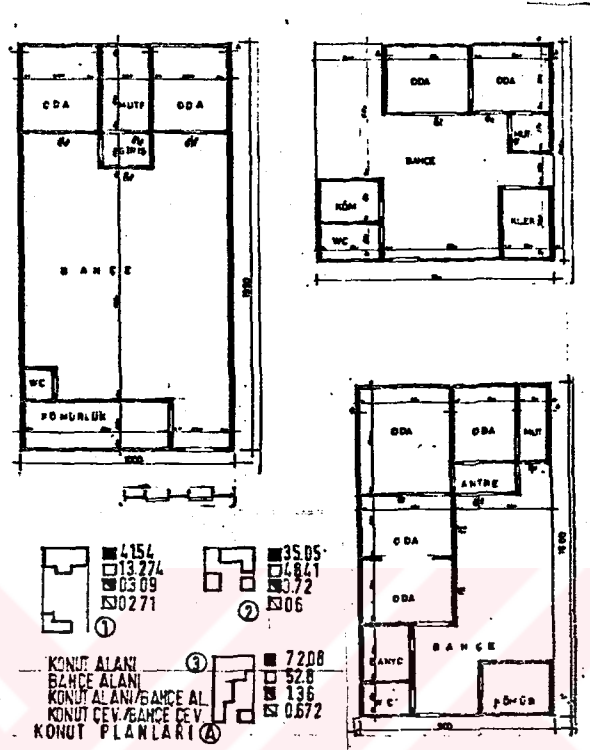
Parselin, kent merkezlerindeki spekulatif işlemlere açık bir arsadan çok kırsal kesimden gelen kişinin kente ayak bastığı ve kentteki varlığını böylece hissettirdiği bir mekan olarak görülmesi gerekir. Nitekim bir ölçüde kullanıcının sigortası da olsa öncelikle barınmasını ve bir kentli olmasını sağlayan ögedir. Parsellerin derinliklerinden daha çok cepheleri önemlidir. Derinlikler bir bakıma yapı adalarının enini belirlerken cepheler parselin sınırlandığı sokakla hizmet miktarını belirler planlarda göreceğimiz gibi daha çok içe dönük yaşam ve pencere alanlarının bahçeye açılmasının tercih edilmesine rağmen sokakla ilişkilenen cephesinin büyüklüğü yine de önem taşır. Ortalama 10 m civarında olan parsel genişlikleri nadiren 8-9 metre bazende 12 metreye kadar çıkmaktadır. Bu durumlara çok az ve özel konumlarda rastlanmaktadır. Burda arazi sahibinin arazisinin değerlendirirken parselasyonu hakkında bilgi sahibi olduğu, veya çoğu kere bir uzmana bu işi yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kullanıcıların durumunu da bilmektedir. Çünkü kendisi de çoğu kez sakinlerden biridir. Kullanıcılar ileride etraflıca göreceğimiz gibi mutlaka bahçeye bağımsız

bir girişi zorunlu görmekte, bir metre civarında bir cephe bu geçiş için kullanılınca geriye sadece iki odalık bir cephe kalmaktadır.

Cephe bina olarak dışarı yansıtılmamış olsa bile son analizde kullanıcının hizmet aldığı, tanımlandığı, kendisini dışarı yansıttığı ve sokağın ortaklığındaki kişi payını yansıtan bir olgudur. Bir çok projede cephenin, sadece bina pencere yüzeylerinin sokağa açılımlı için dşnlmeyip yukarda saydığımız ve kullanıcının amacına hizmet eden etkenlerden dolayı olduğu açıkca anlaşılır. Birçok cephede sadece yüksek bahçe duvarı veya kömürlük, WC gibi evin tali cephelerini görmek olasıdır. Üstelik mecbur kalınmamışsa binanın sokağa açılımlı en az seviyededir bir çok projede bina bir metre civarında sokaktan ie çekilerek pencereler bir buçuk metre yüksekliğindeki bahçe duvarı arkasındadır. Parsel yapı ilişkisini irdelerken başlangıçta parsel ve yapının gelişen bir süreç içinde nasıl şekillendiğini görmek ve yapılanma sürecindeki ilkeleri belirlemek önem taşır diğer yandan kullanıcılar ve mekan arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin değişimini izlemek te bir bakıma olanklıdır. Bu açıdan bütün planlar bulunduğu parsellerle (arsasıyla) birlikte ele alınmıştır. Bu ele aliş sadece arsa-parcel ilişkisi için seçilen projelerde değil, hepsinde bu şekilde ele aldığı görülmektedir. Çünkü daha öncede söylediğimiz gibi yapıyla arsayı birbirinden ayırmak biçim olarak olanaksız olduğu gibi işlev ve yapılanma süreci açısından da olanaklı değildir.

Parselin yapılanması durumuna göre ya bir kenar veya köşeden ya iki karşı kenar veya köşeden yahutta üç kenar veya köşeden başlamaktadır. (şekil 22) Her üç durumda da tasarımı yapılmış bir plandan yola ıkılmamakta; ancak kullanıcının kafasında bir oda fikri ve parselin meresinden başlılacağı düşüncesi vardır. Bu düşünce çoğu kez bahçe duvarından veya komşu parseldeki yapı

duvarından faydalanmayla birliktedir. Zaten yapısına başlamadan tanımlanmış arsasında hazırlık başlamıştır. Yapılanma çoğu zaman dış duvarlardan içe doğrudur.

ŞEKİL: 22. Çamlıca Mahallesinden Alınan Rölövelerde Konut Bahçe İlişkisi.

Birinci planda konut alanı 41.54 metrekaredir ve bu alana kömürlük dahil değildir. Ancak WC bahçede yer almasına karşın konut işlevinin bir parçası olduğu için dahil edilmiştir. Bahçe alanı ise 132.74 metrekaredir, bu alan parselden bütün yapı alanları çıkarıldıktan sonra bulunmuştur. Konut alanlarının bahçe alanına oranı ise 0.31 civarındadır. Bu oran geniş bahçe alanına karşın yapılanmanın henüz düşük seviyede olduğunu gösterir. Diğer yandan parselin sadece iki yanından bahçe çevrelenmiştir. Konut çevresinin bahçe çevresine oranı da çok düşüktür. 0.27 civarındaki bu oran bahçenin henüz konutla çevrelenmediğini gösterir. Ayrıca parselin iki karşı kenarından yapılanmaya bir örnektir.

Konutun arsanın yol cephesinin karşı kenarından başlamış olması başlangıçta çok görülen örneklerdendir. Depo mekanları ve bahçede bağımsız yapılan helaların çoğu zaman konuttan uzak karşı tarafta yer alması da sık rastlanılan örneklerdir.

İkinci örnekte ise üç köşeden başlıyan yapılanmayı görmekteyiz. Daha küçük bir arsada bahçeye açılan bir oda ve odaya açılan ikinci bir odayla bir mutfak mekanından oluşan konut arsanın bir köşesini tutarken karşı köşelerde depolama alanları ve hela bulunmaktadır. Konut alanı 35 metre kare iken, bahçe alanı 48.41 metrekaredir. Konut alanının bahçe alanına oranı bire yaklaşmaktadır. Bu oran küçük bir parselde yapılanmanın doğal sonucudur. Daha başlangıçta yarı yarıya yapılanma gerçekleşmiştir. Çünkü birinci parsel ikincisinin neredeyse iki katına yakındır. 115 metrekare büyüklüğündeki ikinci parseli birinci gibi düşünürsek birinciden daha da düşük bir oran çıkar. Yani yapılanma başlangıç aşamasındadır. Yoğunlaşmayla birlikte bahçe alanı sembolik seviyede kalacaktır. Üçüncü rölöve iki karşı köşede başlamasına karşın karşı iki kenarı tutmuştur. Başlangıçta köşelere kadar uzanmayan üç odadan (biri büyük ve iç içe) ibaretken karşı köşede mutfak ve hela ile yapı arasındaki boşluğun banyo mekanıyla doldurulmasıyla giriş yönündeki köşeye kadar yayılan yapı dördüncü köşede depolanma mekanıyla tamamlanmaktadır. İncelediğimiz proje düzleminde gelişmesinin orta seviyesinde bulunan bir evi gösteren planda bahçe daha bütünlüğünü ve yeterliğini korumaktadır. 72 metrekare konut alanının 52.8 metrekare bahçe alanına oranı 1.475'tir. Ve bütün evlerin gelişiminin ortalarındaki aşamada olduğu gibi yapılanma bahçe alanının üzerine çıkmıştır. Konut çevresinin bahçe çevresine oranıda 0.672 değerine çıkmıştır. Bu da çevreleme olayının yarıyı geçtiğini gösterir. Yani üçüncü ve küçük parseli kabul edersek ikinci rölövelerde bahçenin çevrelenmesi birincinin iki katını bulmuştur soniki durumda bahçe daha çok mekanlaşmıştır.

Halbuki tesadufi olarak seçtiğimiz bu üç proje de sadece başlangıç aşamasına göre daha ileri bir durumda olan rölöveler sadece üçtanesidir. Ve buraya kadar sunulan konutların bütünde yakın gelişme çizgisini görebiliriz. (şekil 23)4de birinci rölöve, bahçenin bağımsız geçişi bırakıldıktan sonra yapılanma giriş tarafındaki köşeden başlamış, depolama alanları geri atılmış birinci planda görüldüğü gibi cepeçevre depolama mekanları. Konut alanları sadece 52.29 metrekare tutarken otuz metrekareden fazla depolama alanı var. Bahçe alanı ise 96.97 m² yapı alanlarının bahçe alanına oranı ise bire yakın yani yarıyarıya yapılanmış yapı çevresinin bahçe çevresine oranı ise 0.66 yani bahçe üçte iki oranında, çevrelenmiş durumdadır. İkinci projede ise parselin ön ve arka tarafından başlayıp gelişen iki konut görüyoruz sokak tarafındaki konut esas kanot arkadaki daha sonra inşa edilen küçük konut birincisi 63.85 metrekare ve ikincisi 42.2 metrekare yapı alanına sahip bahçe alanı ise sadece 24 metrekare bir oda içi kadar. Konut alanının bahçe alanına oranının 4.8'e ulaştığını görüyoruz. Yani yapı alanı dört kattan daha fazla Bir taşlık seviyesine gelen bahçenin başlangıçtaki işlevleri değişmiş olmasına rağmen kesinlikle bir aydınlık seviyesine düşmediği ağaçlarıyla oturma yerleriyle yaşayan bir mekan olduğu bilinmektedir.

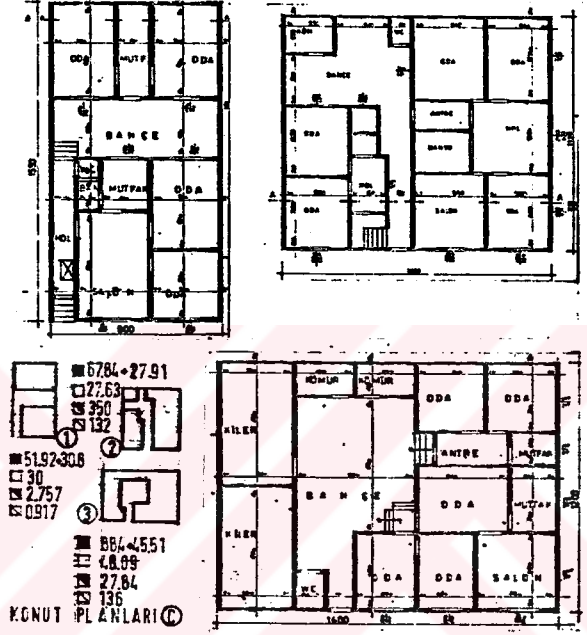
İki konut da sadece birinci konut içinde helanın bulunması bu ikinci konutun kiralık değil evin evlenen büyük oğluna hizmet ettiğini anlatmaya yeter. Bahçenin çevrelenmesinin hemen hemen tamamlandığını bize 0.96'lık oran gösteriyor. Burada konutlar yatay gelişimin sonuna gelmiş sayılır. Bütün bir parselde iki konut da sık rastlanan yerleşimlerdenidir.

Üçüncü projede ise; Çepeçevre çevrelenmiş bir bahçe ve eklenerek giden bir süreklilikte odalar görüyoruz. Ön cephede bir girişle birleştirilmiş iki oda ve bir mutfaktan ibaret bir plan var. Odalardan birinden banyoya geçirirken hela binaya bitişik fakat dışarıya açılan bir kapısı bulunmaktadır. arkada ,ise birbirine diğerinden geçilen iki oda ile bağımsız bir girişi olan bir oda bulunuyor kiler ve depolama alanlarıyla tamamlanan yapılaşma zaten küçük olan parseli kaplamış durumdadır. 98.40 metrekare yapı alanının 33.60 metrekare bahçe alına oranı ise üçe yaklaşıyor yani yapı alanı üçkat daha fazla çevrelenme oranı ise bire çok yakın buradada üç köşeyi tutan yapının küçük bir içbahçe kalıncaya kadar devam ettiğini görüyoruz.

Bu üç projede dikkati çeken özellik konutların sokak cephesinden başlayıp geriye doğru gelişmesi depolama alanları ve ikinci konutların karşı taraftan başlamış olmaları. Sonuçta üç rölüve de diğer bütün rölüveler de görüldüğü gibi bağımsız bahçe girişleri ve çevrelenen bir bahçe alanına sahip olmaları önemli noktalardır. Bu üç rölüvede de sokağa açılımın önemine rağmen içedönük gelişme de devam etmektedir. Şekil 24.'te ele aldığımız üç konut da parsel ve konut ilişkisinin nasıl birbirinin tersine çalışan iki öge olduğunu görüyoruz. Yapılanmanın gelişmesiyle bahçenin başlangıçtaki işlevlerini bırakıp yeni ve daha az işlev yüklenerek görevini sürdürdüğünü görüyoruz. Parsellerin küçüklüğünü düşünürsek, bir parsel

içinde birden fazla konut yapma gereksinimi daha da sıkışık bir ortam yaratmaktadır. Burada artık parselin yol cephesinden veya karşı cephelerden başlamış olması anlamını yitirmiş arsayı çepçevre kaplamış olan yapının bahçeyle konumu gündeme gelmiştir. Bahçe bütünlüğünü koruyup işlevine devam etse de çok küçülmüş görünmektedir. Ürneğin şekil 22 birinci projenin gelişmiş bir aşaması görünümündeki şekil 23'ün birinci planı iki konuta hizmet etmektedir. Arkada iki oda bir aralıktan ibaret olan planda aralık çok dar tutulmuş mutfak ve giriş olarak kullanılmıştır. Dar olması sekizmetre olan parsel genişliğine üç mekan sığdırma isteğiyle ilgilidir. Ünde ise oturma odası etrafına dizilen iki oda bir mutfak ve mutfaka açılan bir banyodan oluşan konut hem bahçeye hemde sokağa bakmakta hela bahçeden girilen ve ortak kullanılan bir konumda bulunmaktadır. Bahçenin bağımsız girişi korunmuş ancak bahçe sadece bir oda içi kadar kalmıştır. Mekanların sokağa açılmalarına karşın esas açıldıkları yer bu kadar küçülmüş olan bahçedir. Dokuz mekandan sadece ikisi sokağa bakmaktadır . 51.92 metrekare büyük ve 30.9 metrekare küçük konut olmak üzere toplam 82.82 metrekare yapı alanı 30 metrekare bahçe alanıdır. Yapı alanının bahçe alanına oranı ise üçe yakındır. Yani bahçe alanı üçte biri kadar düşmüştür ve mekanın büyük kısmının açıldığı ağaçlandırılmış oturma ve daha bir çok işlevin yapıldığı yerdir. Burada vurgulamak istediğimiz mekan olarak bir oda seviyesine inen bahçenin ışık ve hava almak için sadece pencerelerin açıldığı bir yer olmayıp yaşanan bir mekan-olma özelliğini yetersiz de olsa sürdürmesidir. Çok küçük te olsa bahçenin bütün evlerde bulunmasının nedeni budur. Yine konut çevresinin bahçe çevresine oranının birinin üstünde olması bahçenin sarıldığını gösterir. Oranın birin üstünde çıkması yapının cephesi olan bütün yüzlerinin hesaplanmasındandır. Burada iki cephe bahçeye bir cephede sokağa bakmaktadır. İkinci planda iki konut arasındaki alan açık korîdordan geçtikten sonra ulaşılan bahçe yine bir çok mekanın

açıldığı yerdir. Ayrıca köşe parselde yer alan konutlar iki sokağa da açılmaktadır. Yine bahçe yaşanan bir yerdir. Bu planlarda da toplam 13 mekanın sadece beş tanesi sokaklara bakmaktadır geri kalan sekiz mekan 27.63 metrekarelik bahçeye açılmakta, ayrıca bahçe diğer işlevleri de yüklenmektedir.

ŞEKİL: 24. Konut Bahçe İlişkisi

Üçüncü planda da tek parselde iki ev yer almaktadır. Burada bahçe biraz daha büyük olmasına rağmen cepeçevre yapıyla çevrelenmiş durumdadır. Yerleşimde toplam ondört mekandan sadece üçünün sokağa açılması ilginçtir. Diğer yandan üçmekanın da bir diğer mekana açıldığını sayarsak geriye kalan sekiz mekan bahçeye açılmaktadır. Her üç projenin de bağımsız bahçe girişi ve bahçe içinde hela mekanı mevcuttur Üç mekanda da bahçe tam olarak çevredenmiş ve bahçe bir oda içi kadar küçülmüştür. Her üç parselde de ikişer konut vardır. Konutların ortak kullandığı mekanlar bulunmaktadır.

11.2. Konutların Özellikleri

Konutların özellikleri üç açıdan ele alınacaktır.

- Boyutsal açıdan
- Mekanlar arası bağlantılar açısından
- Çevresel boyutu açısından

Boyutsal Açıdan;

Ele alınan yüzlerce proje içinden 60'ı boyutsal incelenmeye alındı. Bu incelemede konutun bütün bağımsız birimlerinin en boy ve alan ölçüleri yanında toplam konut alanı, ortalama, konut alanı bağımsız birimlerin ortalama alanları, kenar uzunluklarının ortalama boyutları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bu boyutlar mekanın hem bağımsız hemde evin bütününün boyutsal analizi açısından bir fikir vermektedir. Daha sonra bazı genellemelere gitmek mümkün olmaktadır. Mekanın oda ölçeğinde alındığı; konutun son planda oda biriminin çoğaltılmasıyla elde edildiğinden daha öncede söz edilmişti. Ancak odanın boyutlanmasının insan-eşya-mekan ilişkisi programlanarak ele alınmadan yapılmasına karşın sezgisel olarak bir oda büyüklüğünün kullanıcılar tarafından kendi imkanlarıyla ilişkili olarak çoğu zaman doğru tahmin edildiği boyutlardan anlaşılmaktadır.

Geleneksel konutlarımızda da konut birimi olarak kendine yeterli odalar kullanıldığı ve bu odaların birleştirilmesinde bazı tiplere gidilerek sonunda bir bütünlüğe ulaşılmış olmasına karşın; gecekondularda basit tiplerden bahsedilse bile daha önceden tasarlanmamış bir yığılma sözkonusudur.

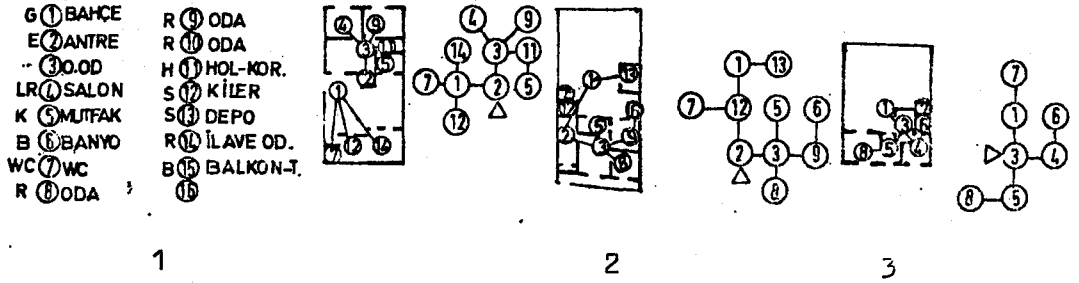
Geleneksel yapılardan bilinen birikimler buradaki sıkışık ortamda deforme olmakta, ayrıca kentsel yaşamın gerektirdiği mekan farklılaşmasıyla birlikte çoğu kez

eklenerek büyüyen bir anlayışla ele alındığından kullanıcının geçiş dönemi kültürünü yansıtmaktadır.

112.1. Mekanlar Arası İlişkiler Açısından Analiz

Mekanlar arası ilişkiler konutun bütünlüğüne etkisi açısından önem taşır. Mekanlararası ilişkilerin bilimsel toplumsal ve kültürel etkilerden doğan yönleri vardır. Bilimsel etki; kullanıcıların aile strüktürünün doğru tespit edilip ona uygun mekan organizasyonunun bilimsel olarak değerlendirilmesidir ki eğitim süreci içinde mimarlığı meslek edinenler bu bilgileri almaya çalışırlar. Modern toplumlarda aile yapıları daha çok tanımlanabilir ve bir çok açıdan matematiksel olarak ifâdelendirilebilir hale gelmektedir. Bilimsel veriler toplumsal içerik taşıyan konularda gerekli fakat yeterli değildir toplumsal etkiler ise yaşam biçimiyle ilgilidir toplum ve aile belirli bir tarihi süreç içinde oluştuğu ve değiştiği için ailenin yaşam kabı niteliğindeki konutların mekansal ilişkileri yaşamın gereklerine uymak zorundadır. Toplumun yaşamsal kesitinde modern yaşam anlayışı göz önüne alınırsa bir çok eksiklikler ve yanlışlıklar bunulanabilir, ancak toplumsal değişimler yalnız kendi süreci içinde ve mutlaka bir zaman dilimi içinde değişeceği için toplumsal verilere daha uygun ilişkiler zorunludur. Fakat sağlık ve teknik açıdan bazı zorunluluklar ikna yöntemiyle toplumu yönlendirmek şeklinde gündeme gelebilir. Örneğin bir hela-mutfak bağlantısının sakıncalı olduğu söylenebilir. Mutfak-banyo bağlantısı yakın zamana kadar batı dünyasında uygulanmasına karşın sağlık açısından olumsuz yönleri görüldüğü için uygulamadan vazgeçilmiştir. Kültürel etkiler ise pek müdahale kabul etmez o yaşamın bütünü içinde kişiyi, aileyi ve toplumu biçimlendiren bir öge olduğu için çevre oluşumunda da yerini alacak kendini şu veya bu ölçüde gösterecektir.

Konutların röleleveleri üzerinde bağlantı şemalarını ele aldığımız için zaman zaman mekanın ilişkilerinden yaşamın biçimine de geçilecek ve bir bütün olarak yaşam ve mekan bütünlüğü üzerinde durulacaktır.

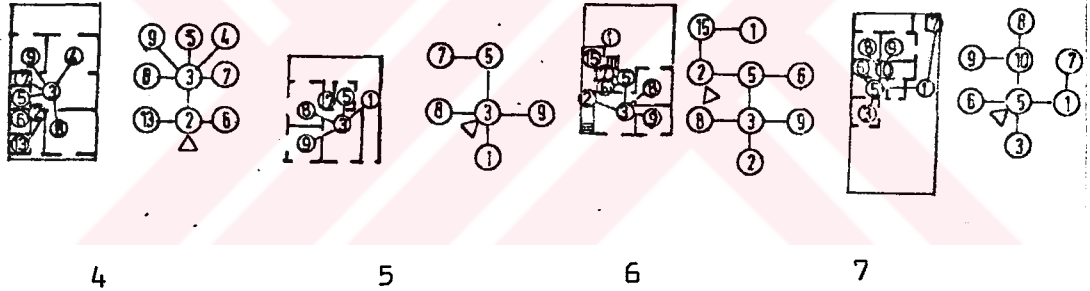
ŞEKİL: 25 Konut Mekanı Bağlantı Şemaları

Mekanlar arası ilişkiler açısından mekan bağlantılarını incelerken;

- Uç mekanlar (terminal alanlar)
- Bağlantı sağlayan mekanlar (geçit alanları)
- Odaklaşan mekanlar olmak üzere üç farklılaşmış

mekanı tesbit etmekteyiz uç mekanları sisteme tek bağ ile bağlanmış mekanlardır. Bağlantı sağlayan mekanlar ise birden fazla en az iki bağlantısı bulunan mekanlardır. Modern konutlarda bağlantı mekanları esas olarak hol ve koridorlardır. Yani bağlantı mekanları diğer mekanlar gibi farklılaşmıştır. Ancak bizim incelediğimiz konutlarda farklılaşmanın daha az olduğu normal sđaların geçiş mekanı olarak çok sık kullanıldığını göreceğiz. Örneğin şekil 25 birinci örnekte dört mekan bağlantı işlevini görmekte diğer altı mekanda uç mekan işlevi yüklenmektedir ki bunlardan WC ve banyo zorunlu uç mekanlardan olduğu düşünülürse, diğer dört mekanın her birine bir geçiş mekanı kullanılmış olur. Bu da giriş holü ve bir koridor bulunmasına karşın her iki mekanda sadece iki bağlantılarıyla işlevlerine uygun durumda olmaları anlaşılır. 2 numarayla giriş holü sadece bahçe ortamından günlük oturma mekanına geçişi sağlarken 11 numarayla koridor sadece

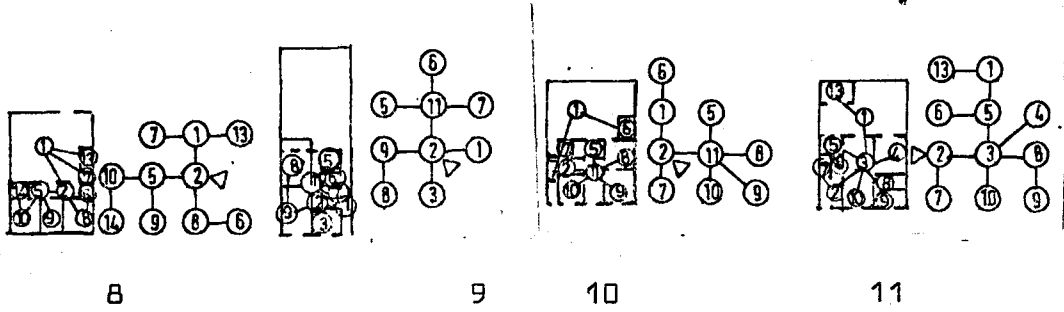
mutfak mekanına bağlantıyı sağlamaktadır. 3 numarayla günlük oturma mekanı bağlantı sağlamasına rağmen bir uç mekan gibi en çok kullanılan bir mekandır. Dört mekanın açıldığı bu mekan odaklanmış bir yerdir. Diğer odaklardan biri de 1 numara ile bahçedir. Bahçeye ayrıca sokaktan giriş bağlantısı da düşünülürse beş bağlantı söz konusudur. Şemalarda girişler konuta giriş olarak gösterilmiş olmasına rağmen hemen bütün konutlara bahçeye girdikten sonra girilmektedir. Bütün şemalarda günlük oturma mekanının odaklaştığını görmekteyiz. Üçüncü şemada kilerin bağlantı mekanı olarak kullanıldığı, yatak odasından banyoya geçildiği, ikinci şemada ise banyoya salon olarak kullanılan mekandan geçildiği, beşinci şemada WC ye mutfaktan geçilirken dördüncü şemada altı mekanında günlük oturma mekanına açıldığını görmekteyiz. (Şekil 26)

ŞEKİL: 26 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

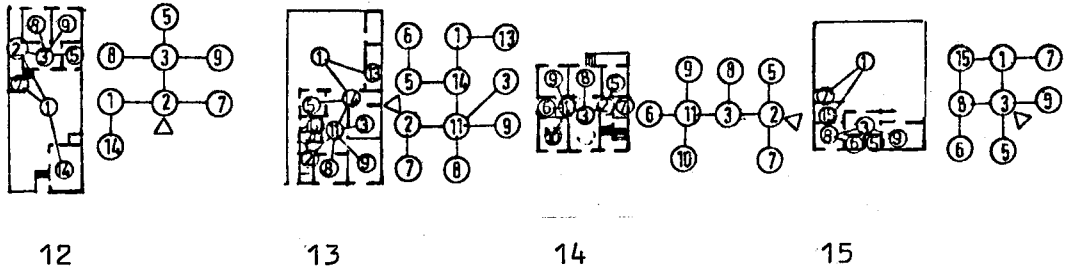
Altı, yedi, sekiz ve onbirinci şemalarda ise mutfakların bağlantı mekanı olarak kullanılmış olması; üstelik bağlantılardan hiç birinin teras veya bahçe olmaması durumu dikkati çekmektedir. Dokuz ve onuncu şemalarda günlük oturma mekanının bir uç mekan olarak yer alması pek sık görülmeyen bir durumdur. Ayrıca yedinci, şemada iki odanın üçüncü bir odaya açılması yani yatak odası olarak kullanılan odaların iç içeliği bu durum çok rastlanılan bir durum olmasına karşın çoğu kez burada olduğu gibi uç bağlantılı değil de iki bağlantılıdır. Sekizinci ve onuncu

şemalarda olduğu gibi onuncu şemada 11 numarayla gösterilen koridorun oturma için de kullanılmasına rağmen esas olarak koridor gibi hizmet vermesidir. (Şekil 27) planların bir çoğunda giriş holu bulunmaktadır.

ŞEKİL: 27 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

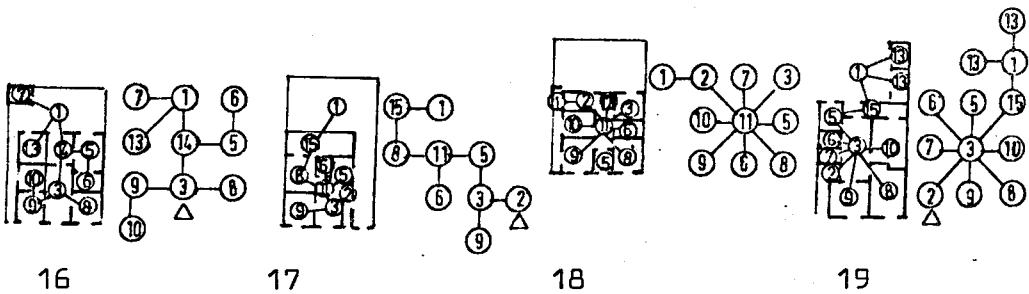
Altmış konutun yirmibirinde mutfağın giriş mekanı olarak kullanıldığı görülmekte, buradan iki projede WC'ye mutfaktan geçilirken yedi rölöve de de mutfaktan banyoya geçirilmektedir. Ayrıca sekiz projede de mutfak merkezi geçiş alanı olarak kullanılıyor. Altıncı şemada mutfığa ulaşım ise giriş holü-Hol-odagibi kullanılan kapalı teras ve mutfak yolunu izliyor. Hol beş mekanın açıldığı yer olmasına ve dışarıya açılmamasına rağmen belirli ölçüde oturmaya da hizmet etmektedir. Daha önce yani teras kapatılmadan önce oturma odası görevi yaparken şimdi mutfak, banyo ve kapalı terasında ilavesiyle daha çok geçiş alanı niteliği ağırlık taşır hale gelmiştir. Yedinci şemada ise küçük konutlarda sık karşılanan bir ilişkiyi görmektediriz, oturma odasına bağlanan iki oda bir mutfak mekanını ve ayrıca girişe bağlı WC ve bahçe bağlantısı, ondüncü şemada yatak holu ve hole bağlı odalar görülmektedir. Ayrıca oturma odasına bir bağımsız odayla birlikte yatak holu ve giriş bağlanmaktadır. Mutfağın ve WC'nin de giriş holüne bağlanması modern konut anlayışındaki bağlantılara benzememektedir. Yatak holünün, giriş holüne bağlanmayıp oturma odasına bağlanması geleneksel merkezi plan anlayışıyla yakından ilgilidir, projelerin hemen hepsinde oturma odası veya belirli ölçüde oturmada hizmet eden holler

ŞEKİL: 28 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

etrafında dizilen odalardan oluşan ev tipleridir, evlerin büyük çoğunluğunda merkezi plan anlayışını görmek olanaklıdır. (Şekil 28) Ancak bunlardan onsekiz ondokuz ve yirmibirinci şemalarda (Şekil 29) yedi, sekiz bağlantının aynı mekana açıldığını görüyoruz. Onsekizinci şemada merkezi mekan hol iken diğerlerinde oturma odası olarak kullanılan mekanlardır. Yirmi ve yirmiüçüncü şemalarda iki odaklanma bir arada görülüyor heriki şemada da günlük oturma odasına açılımla birlikte hol ve mutfakta da dört bağlantı görüyoruz yirmiüçüncü şemada mutfğa WC'nin bağlandığı görülmektedir, diğerlerinde ise WC sırasıyla hol, oturma odası, girişholü ve bahçeye açılıyor bir çok projede gösterilmeyen mekanların işlevi diğer mekanların çok amaçlı kullanımıyla karşılanmaktadır. Örneğin yirmiikinci şemada mutfak işlevi giriş holündeki bir tezgahla karşılanıyor, yine aynı planda günlük oturma işlevini iki yatak odasının açıldığı hol görüyor.

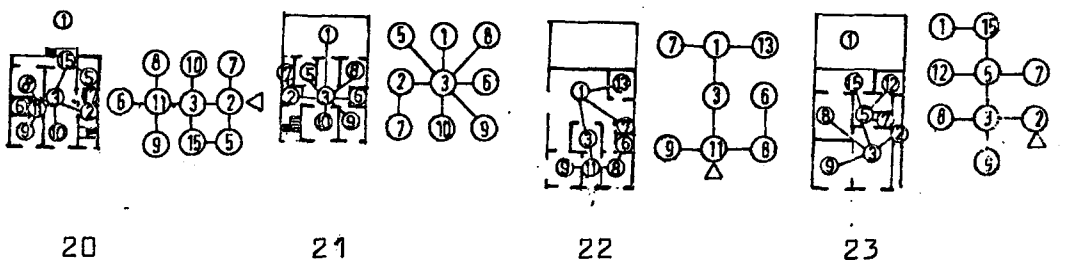
Bütün planlar da giriş holü bulunmamaktadır.

ŞEKİL: 29 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

Yirmidördüncü şemada mutfak ve banyonun aynı hole açıldığı görülmektedir. Aynı şemada oturma odasıyla birlikte bir diğer oda da merkezi nitelik taşıyor iki mekan da kullanılmasına karşın bağlantı görevi de görüyor gecekondularda çok sık görülen odadan odaya geçiş mekanlarının bağımsızlığını önlerken odaların farklı işlevler için kullanımını da gündeme getiriyor. WC ve banyo dışında hemen her mekan birden fazla işlev yükleniyor ve uç mekan olmaktan çıkabiliyor. Çoğu kere bu açılımlar cemakanlarla yapıldığı için iki odanın hem birleşmesi hemde bahçeyle teması kesilmiş olan odanın ışık alması sağlanıyor. Bahçenin çok sayıda mekanın açıldığı yer olması özellikle bağımsız bahçe girişi olan ve evin girişinin bahçeden olması durumunda bahçe odaklaşıyor. Ayrıca başlangıç aşamasındaki yapılanmalarda da bahçeden mekanlara geçiş daha çok bahçenin bağımsız geçişi yoksa arka bahçe uygulaması olduğu için bahçeye genellikle evin bir mekanından bağlantı kurulmaktadır. Ancak bahçede depolama ve WC mekanının bulunması bahçeyi genellikle odaklaştırmaktadır.

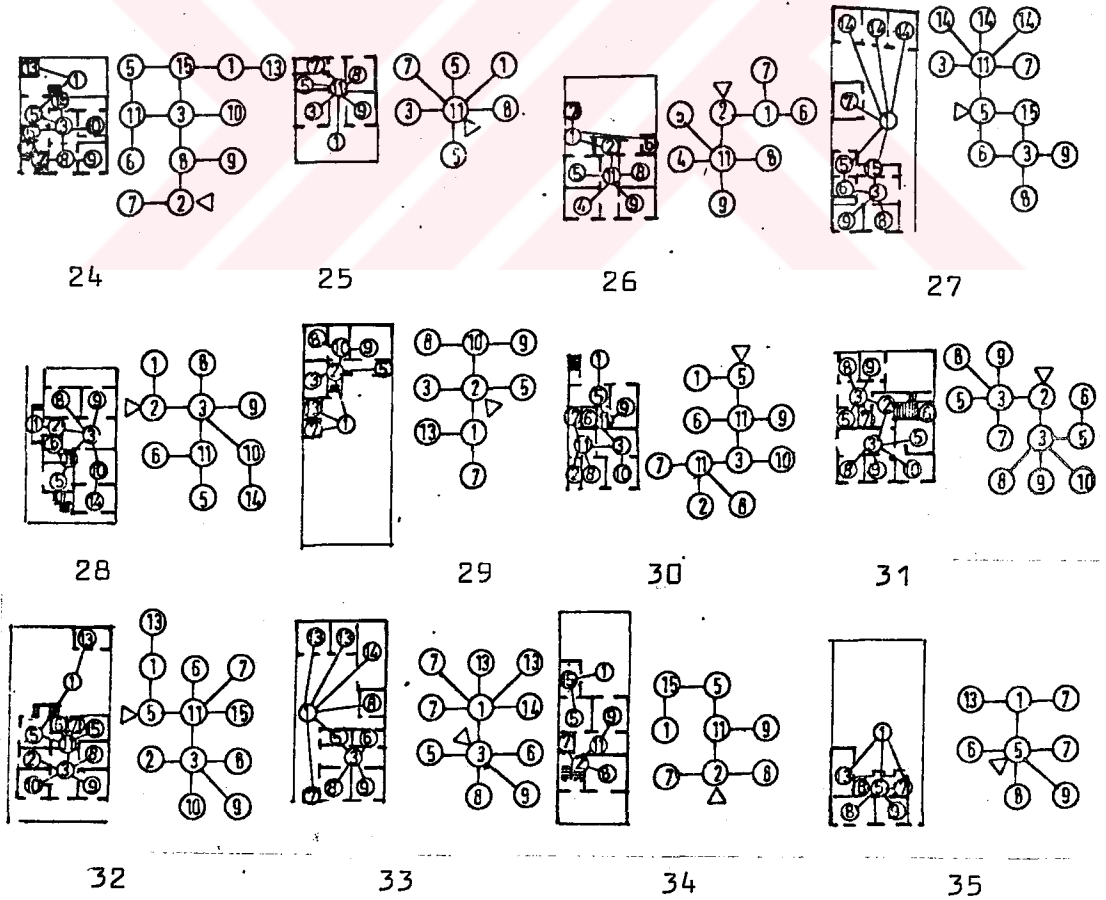
Bir parselde iki konut uygulaması daha çok yapılanmanın ileri döneminde görülen ve yaygın uygulanan bir durumdur. Örneğin yirmiyedinci şemada bahçede odaklaşan iki oda bir aralıktan oluşan küçük konut; girişi mutfaktan olan ve oturma odasında odaklaşan büyük konutla bahçe ile bağlanıyor. Her ikiside depo, WC ve mutfak ortak kullanıyor ayrıca banyo da ortak kullanılıyor. Çünkü ikinci konutta oturan kiracı değildir. Büyük ailenin bir parçasıdır. Odaklaşmaların oturma odası, hol mutfak veya bahçede oluşması, bu mekanların geçişle birlikte yaşama mekanı olarak ta kullanıldığını gösterir. (Şekil 30)

ŞEKİL: 30 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

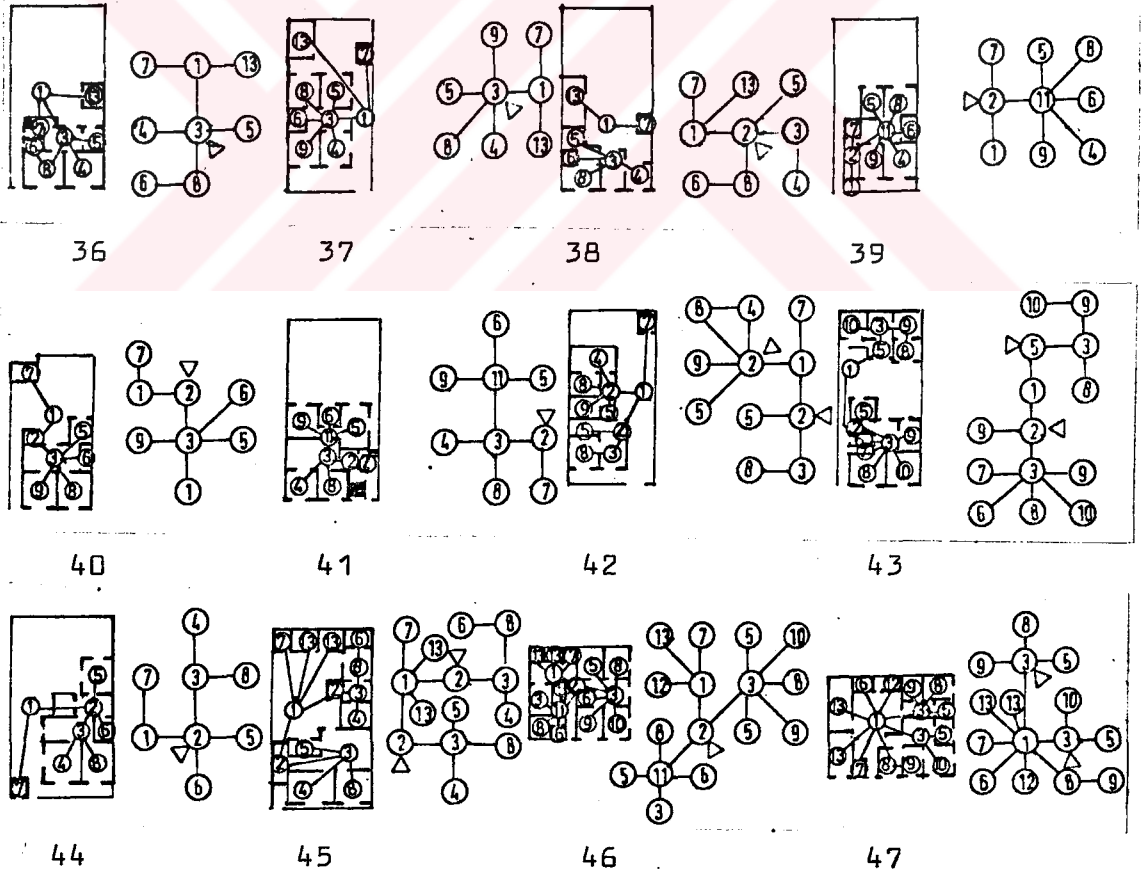
Otuzbir ve otuzüçüncü şemalarda iki farklı durum görülüyor. Bunlardan biri otuzbirinci şemada ortak giriş holünden iki ayrı konuta girilmesidir. Diğer ise otuzüçüncü şemada görüldüğü gibi samanlıklar ve ahır dik-kati çekiyor. (Şekil 31) Hayvanlarla ilgili mekanlarla bahçe etrafı çevrelenirken, evin mekanları oturma odası etrafında gruplanmaktadır.

Otuzikinci şemada oturma odası ve holde odaklanan iki grup bulunuyor ancak bu gruplaşmada günümüze konut planlamasındaki ilkeler yerine, kullanıcının kendi özel şartlarında ki gereksinimleri söz konusudur, oturma odası etrafındaki kümelenme yapılanmadaki birinci aşamayı, hol etrafındaki kümelenme ikinci aşamayı gösteriyor. Yani mutfak, WC ve banyo binaya daha sonra ilave edilerek bir hol etrafında oluşan grup oturma odasına bağlanmıştır.

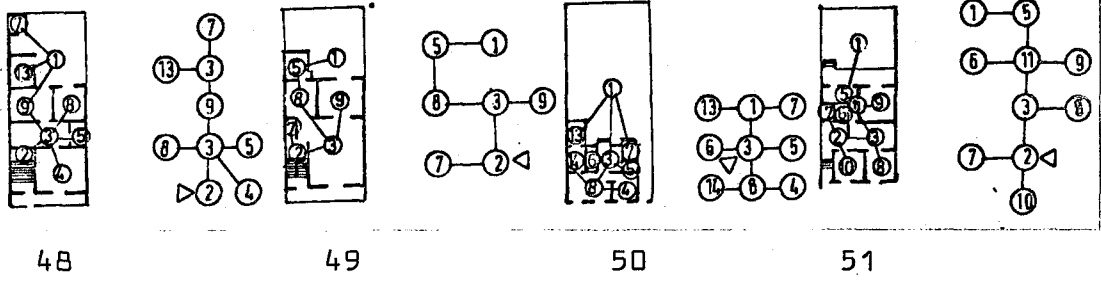

ŞEKİL: 31 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

Birçok şemada merkezi odaklanmayla birlikte bahçe kullanımı ve WC'lerin bahçede yer alması da çok sık görülen konumlardır. Girişlerin holu yoksa genellikle günlük oturma mekanına açılması da genelleştirilecek bir durumdur. Mutfaktan girişler de yaygındır. Mutfak uç mekan olduğu kadar etrafında gruplaşan merkezi bir yerdir. (Şekil 29) Kırkiki, kırküç, kırkbeş, kırkaltı ve kırkyedinci şemalar da iki konut ayrı ayrı parselde yer almaktadır. Konutların bir çoğunda giriş hollerinin yer alması, giriş holleri bulunmayan konutlarda oturma odası ve mutfaktan konuta girilmesi, birçok şemada da oturmaya da hizmet eden hollerden girilmesi durumu izlenmektedir. Kırkyedinci şemada ise (Şekil 32) ise bahçedeki yoğunlaşmayı görmekteyiz. WC ve banyonunda bahçeden serbest girişli olduğu dikkati çekmektedir.

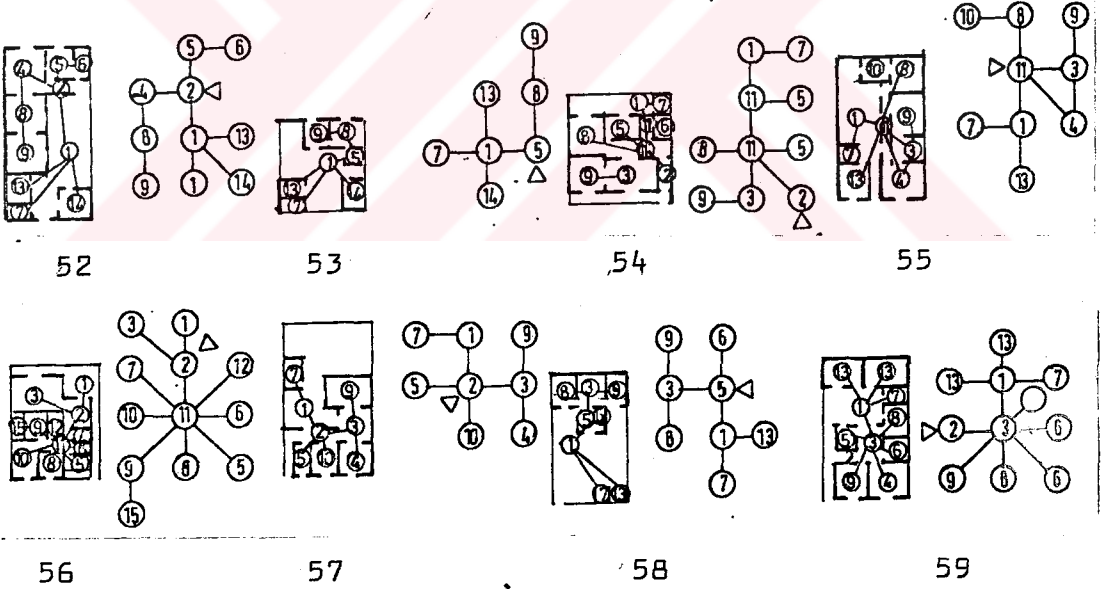

ŞEKİL: 32 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

ŞEKİL: 32 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

Kırkdokuz, elli ve elliüçüncü şemalarda mutfak banyo bağlantısı, kırkdokuz da mutfak yatak odasına, elli üçte ise, bahçeye açılan mutfaktan yatak odasına oradan da başka bir odaya geçilmektedir. Yine bu şemalarda giriş holün sonra salona, salondan da yatak odasına oradan da diğer yatak odasına geçilmektedir. Kırksekizinci şemada ise merdiven sahanlığı giriş olarak kullanılmıştır. (Şekil 32-33)

ŞEKİL: 33 Konut Mekan Bağlantı Şemaları

Elli altıncı şemada (Şekil 33) koridora açılan oturma ve salon mekanlarının birbirine açılması, ayrıca oturmaya yatak odasının da açılması ilginçtir. Elli yedinci şemada ise giriş holü bir koridor olup, buraya bağlanan

günlük oturma mekanına sadece salon ve yatak odası bağlanırken, girişe bir yatak odası ve mutfak açılmaktadır.

ANALİZ SONUÇLARI

Sonuç olarak diyagramları çizilen, 59 konutun sadece bir tanesinde mutfak bulunmamakta geriye kalan 58 konutun 25 inde ise mutfak geçiş alanı olarakta kullanılmaktadır. Yani mutfakların % 43 iki işlevi birden görmektedir. Geriye kalan 9 tanenin de ikisi mutfak etrafındadır.

Konutların 50 tanesinde hol veya oturma odası etrafında kümelenme olurken sadece 9 tanesi farklıdır kümelenmeye göre; belirli bir mekan etrafında kümelenme % 88'den daha yüksek bir orandadır. Bu mekan % 85 oranında oturma odası veya belirli ölçüde bu amaçla kullanılan hollerdir. Bu durum gecekondü planlarının merkezi plan tipi dediğimiz ortak kullanılan bir mekan etrafında sıralanan odalardan meydana geldiği anlamını taşımaktadır. Geleneksel konutlar da merkezi plan tipinde, ancak geleneksel konutlarda konut kat düzeninde olup, ortak mekan etrafındaki odaların farklılaşmadığı bilinmektedir. Gecekondularda bu farklılaşmanın yaygın olmamakla birlikte başladığı, WC ve banyonun dışında mutfakta da farklılaşmanın gözleendiği salonların ise çoğukez büyükçe bir oda seviyesinde yapıldığı gözlenmiştir. Onun için giriş holüne bağlı bir salon yerine günlük odaya açılan büyükçe bir oda salon olarak kullanılmıştır. Bu açılmanın bazende cemakan dediğimiz bölme elemanı ile ayrıldığı gerektiğinde iki mekanın bir bütün olarak kullanıldığı da yaygın uygulamalardandır.

Ele alınan evlerin % 45 ten fazlasında WC'ler bahçede yer almaktadır.

Ele alınan planların 59'undan 46'sında banyo bulunmaktadır. Yani evlerin % 78'i banyoludur. Banyoların bağlantıları ise % 41'den fazlası oturma odası veya bu

amaçla kullanılan hollere bağlıdır. % 17'si mutfak; %15'i yatak odası; % 11'i bahçe % 6,5 giriş, % 2 salon, %6.5'u hol (başka amaçla kullanılmayan) e bağlanmaktadır.

Görüldüğü gibi banyo da diğer mekanlar gibi çoğunlukla günlük oturma mekanına açılmaktadır. Diğer yandan % 17 gibi küçümsenemeyecek bir oranda da mutfakla bağlantılıdır.

Modern konut anlayışındaki yatak holü uygulaması yok denecek kadar azken, yatak odalarından geçilerek ulaşılan banyo sayısı ise % 15 kadardır. Ne modern konut anlayışı ne de geleneksel konutlardaki dolap banyo anlayışı söz konusudur. Ancak yatak odalarına bağlı olan banyolar ilke olarak geleneksel dolap banyolara benzetilebilir. Birincilerde banyo taşıma suyla sadece ebeveynlerin kullandığı bir mekanken ikincide tüm ailenin arınma ve çamaşır yıkama yeridir. 59 evin 35'inin bağımsız bahçe girişi vardır. Hepsi bahçeli olan evlerin % 60'ının bahçeleri dar cephelerine rağmen bağımsız bir girişe sahiptir. Bu evlere bahçeden girilmesiyle birlikte bahçenin depolama, işyapma gibi kırsal alışkanlara yakın kullanıma uygun olduğu görülmektedir. Diğer yandan WC'lerin konutların yarıya yakınında bahçede yer aldığını belirtmiştik. Bu durumda bahçeler depolama , WC, üretim oturma karşılama vb. işlemlerin gerçekleştiği bir merkez durumundadır. Ayrıca birden fazla konutun aynı parselde bulunması durumunda bahçe ortak kullanıma açıktır. Doğal olarak bahçede yer alan depolama ve WC de ortak kullanılan alandır.

Sonuç olarak bağlantılar, karmaşık ve gelişigüzel görünmesine rağmen, günlük oturma mekanı etrafında kümelenme, bahçenin sokak bağlantısı, belirli ölçüde mutfakların bağlantı elemanı olarak kullanımı, odadan odaya geçiş, modern konut anlayışındaki hol ve koridorlara ise az rastlanır.

varılabilecek sonuçları vermektedirler.

12.2.2. Konutlardaki Mekanların Boyutsal Açısından Analizi

Özellikle farklılaşmış mekanları açısından eksik olan, fakat odaların esnek kullanımıyla barınak olarak kullanılan konutların bağımsız birimleri en, boy ve alan olarak röleve edildi toplam 105 konut üzerinde yapılan çalışma genelde bir fikir verebilecek düzeydedir. (Tablo 2, 3,4,5,6)

TABLO: 2 Konutların Bağımsız Birimlerinin Boyutlar Analiz Toplosu.

KON. NO	KONUTUN BAĞIMSIZ BİRİMLERİ																		konutun toplam alanı			
	SALON		OTURMA OD		MUTFAK		YATAK OD.		YATAK OD.		YATAK OD.		BANYO		WC		HOL-KORID.			ANTRE		KİLER-DEPO
	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy	alan	en boy
01	183	350 380	1302	310 420	682	310 220	965	270 350	875	250 350			180	120 150					493	330 150	180 120 150	180 120 150
02			472	460 320	892	310 320	1188	330 360	1476	410 360		195	130 150	182	130 140				420	150 280	500 600 250	
03	1260	550 320	1100	550 200	810	280 350	1155	330 350	1320	330 400		530	220 250	225	090 250				1040	130 800		
04	1020	390 340			468	180 260	1036	280 370	644	280 230		234	090 260	182	130 140				814	130 630		
05	1900	380 500			504	210 240	960	300 320	1260	300 420		140	100 140	100	100 100				260	100 280		
06	2728	580 380					1520	380 400	468	180 280				306	180 170				990	180 550	714 420 170	
07	1674	540 310			1260	380 320	930	310 300	1080	260 300		168	120 140	168	120 140						160 160 100	
08			1178	380 310	306	180 170	116	360 310						416	280 160						704 320 220	
09	1000	210 480					1258	320 340	1332	260 370		090	090 100	090	090 100				330	220 150		
10			1400	350 400	880	220 400	136	340 400						154	110 140							
11			76	240 320	966	460 210	1024	320 320	960	320 300				168	120 140							
12			128	400 320	700	250 280	1024	320 320				240	150 160	225	150 180				78	600 130		
13			1120	350 320	72	450 160	960	300 320						225	150 150							
14			126	450 280	1088	340 320	1088	340 320						196	140 140				540	100 540		
15	1824	480 380	1221	330 370	600	250 240	912	380 240	1748	380 480				182	140 130				792	110 120		
16	210	420 500	1176	280 420	360	120 300	1260	420 300	600	200 300		525	210 250	315	210 150				300	200 150		
17	171	380 450			874	380 230	254	580 370	1443	370 390		156	130 120	156	130 120				612	360 170		
18	1419	330 430			627	330 190	1170	380 310	1216	380 320		187	110 170	130	110 100				319	110 290		
19			1120	320 350	832	320 260	1075	290 350	875	250 350		165	110 150	180	120 150							
20	1682	570 295			1121	295 380	1015	350 290	1085	350 310	1054	340 310	39	200 195	270	090 300	266	280 095	825	350 150		
21	900	300 300	1682	290 580	93	300 310	870	290 300	870	290 300		130	150 100	121	110 110	551	290 180	615	300 205			
Toplam	20455	537505	1407	471 461	1825545	516 240 719	624 1725 501	542 1054	340 310 319	181 2184 181	280 313 817	570 285 889	337	575 587	216 189							
ortalama	579	413 399	1236	362 355	780	297 272	143 342	330 1078	313 337 1054	340 310 269	139 168 198	133 149 088	285 143 589	225 345 105	42 380							

105 konuttan 32 sinde mutfak, 30 tanesinde banyo, 25 tanesinde giriş holü, 24 tanesinde salon, 28 tanesinde oturma odası yoktur. Ancak oturma odası görevi gören herhangi bir mekan her zaman konutta bulunmaktadır. Konutun

eksik olan mekanlarının diğer mekanların birden fazla işlev yüklemesiyle telafi edildiği bilinmektedir. Konutların büyüklüklerinin farklılığı ekonomik verilerin dışında yapılanma süreçlerinin de farklılığından kaynaklanmaktadır. Bütün konutlarda bir oturma odasının varlığı söylenebilir ancak yalnızca günlük oturma işlevine ayrılmış bir mekan bütün konutlarda yoktur. Zaten konutlardaki mekan farklılaşması da bir süreç içinde oluşmaktadır.

TABLO: 3 Konutların Bağımsız Birimlerinin Boyutlar Analiz Tablosu

konut no	KONUTUN BAĞIMSIZ BİRİMLERİ																								konutun toplam alanı									
	SALON			OTURMA O.			MUTFAK			YATAK O.			YATAK O.			YATAK O.			BANYO			WC				HOL-KORID.			ANTR.			KILER-DEP.		
	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy				
22	1183	240	455	736	230	320	702	240	270	116	290	400	828	290	320				534	230	232	110	100	110	288	230	125	660	110	600	6301			
23	119	340	350	1287	390	330	226	120	230	110	300	370	1258	340	370	105	300	350	468	240	195	140	100	140			360	240	150		7139			
24				975	390	250	500	200	250	126	41	300	1185	395	300				270	200	135	200	200	100							4375			
25				1715	490	350	130	100	130	1198	330	360	1198	330	360							330	220	150			1498	140	107		6049			
26				1085	310	350	624	240	240	1015	290	350	1155	330	350				270	180	250	270	180	150	351	390	090				4770			
27				990	220	450	510	200	255	1085	350	310	930	300	310				130	100	130	154	110	140			286	220	130		4085			
28	1302	420	310	1116	360	310	152	400	380	1064	280	380							300	120	250	120	100	120			748	440	170		6170			
29	1200	480	250	202	825	245				100	400	250	798	275	290	566	195	290	360	200	180	180	100	180	279	310	090				6403			
30	1224	340	360	100	250	400				1224	340	360	1122	330	340	1122	330	340	288	160	180	121	110	110								6101		
31				527	170	310				899	290	310	1085	350	310							154	140	110			555	300	185		3220			
32	1536	320	480	1824	380	480				1088	320	340	728	260	280				336	120	280	286	110	260			379	110	845		6177			
33	1054	340	310				528	160	330	1518	440	330	1056	320	330							154	110	140			279	800	310	154	110	140	4589	
34	1505	430	350				736	320	230	140	350	400							207	090	230	210	150	140								4058		
35							954	265	360	1152	320	300	1206	335	360							168	140	120					252	140	160	3480		
36	1261	340	365	1715	350	490	105	350	300	1479	340	435							330	110	300	169	130	130			319	110	290			6303		
37	884	310	285	1155	275	420	360	200	180	980	350	280							196	145	135	221	105	210			290	145	200			4086		
38	113	380	350	1355	630	215	398	185	215	788	225	350	105	300	350				215	100	215	140	100	140			240	200	120			5516		
39				1092	280	390				1170	300	390										208	160	130			527	135	390			2997		
40	980	400	245				807	210	385	112	400	280	994	355	280				193	110	175	154	110	140			740	400	185			4990		
41	800	250	380	1537	285	540	536	255	210	976	320	305	1178	380	310	992	320	30	332	25	5	130	298	160	130	143	110	130	419	135	310	7123		
42	164	410	400	1188	360	390				992	310	390	704	320	220				284	120	220	096	120	080	714	340	210	132	120	110		5730		
toplam	1701	502	483	282	619	618	963	348	395	236	628	712	1657	521	508	373	1145	129	448	248	3137	3779	2755	293	1775	138	645	7432	3705	454	406	250	320	1097
ortalam	1279	359	345	1254	364	363	642	232	284	1126	332	339	1031	326	318	933	286	323	293	155	196	181	131	140	355	276	129	495	247	104	203	125	160	5223

Örneğin farklılaşması en başından oluşmuş WC bütün konutlarda vardır. Kaldıki WC'nin işlevi başka bir mekan tarafından hiç bir zaman karşılanamayacağı gibi kentsel mekanda WC'siz ev düşünemeyiz. Ancak WC'lerin büyük bir yüzdesi bahçede yer almıştır ve boyutsal açıdan da

farklılıklar taşımaktadır. Genelinde 1-1,5 m² arasında olan WC alanları bazen bir oda büyüklüğündedir. Örneğin 105 konutun 17'sinin WC'leri 25 m² den daha büyüktür. 2 m²'den büyük WC sayısı ise 24'tür. Görüldüğü gibi işlevsel açıdan farklı olsa bile henüz boyutsal açıdan optimum sınırların ötesindedir. Zaten ortalama WC alanı 1.85 m² dir. Tablo 6 en ve boy ortalamaları ise 1.33-1.38 gibi birbirine çok yakın değerlerdir. Özellikle bahçede yer alan WC'lerde bidonlarla dökme su kullanıldığı düşünülürse ortalama değerler olumlu karşılanabilir.

TABLO: 4 Konutların Bağımsız Birimlerinin Analiz Tablosu

konut no	KONUTUN BAĞIMSIZ BİRİMLERİ																								konutun toplam alanı									
	SALON		OTURMA O.		MUTFAK		YATAK O.		YATAK O.		YATAK O.		BANYO		WC		HOL-KORID.		ANTRE		KILER-DEPO													
	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy	alan	en	boy							
43	1425	340	375	779	380	205	493	290	170	1408	380	370				0,81	0,90	0,90	136	0,80	170			600	200	300		4920						
44	1368	380	360	1368	380	360				1065	300	355	1386	3,85	3,60				2,63	1,35	1,80	2,62	1,05	230	436	130	335	156	130	120		6264		
45	1166	395	295	1403	425	330	756	420	180	862	255	330	118	400	295				0,99	0,90	110	195	100	195	490	110	445				6131			
46	1462	370	395	855	225	380				839	305	275	641	2,85	2,25	1184	370	320	2,63	1,80	1,35	1,05	100	105		714	255	2,80			6043			
47	182	350	520				714	215	360	1408	360	390	1476	3,60	430				320	200	1,60	400	200	200		420	350	120			6614			
48	3264	535	610				828	230	360	182	300	340	1600	4,85	330	108	360	300	360	300	120	176	160	110	516	160	120	360	180	200	220	110	200	9534
49	1922	310	620				930	210	300	900	300	300	900	300	300	900	300	300			253	110	230			253	110	230	390	130	300		6058	
50	1782	330	540	1088	295	350	1105	335	330	1008	345	295	1254	3,80	330				490	265	200	150	150	100		160	0,80	200				6992		
51	1488	480	310				690	230	300	1225	425	300	1232	2,80	440	435	145	300	330	110	300	506	460	110	492	120	410					6448		
52	1435	350	430	630	350	180	468	150	310	1168	280	410	1353	330	410	1089	290	410	210	150	140	135	150	0,90								6565		
53	1327	435	305	1008	320	315	658	2,85	230	1348	435	310	1035	300	345	102	300	360	135	150	0,90	113	125	0,90	203	135	150			210	160	150	6846	
54			850	425	200	115	230	500	930	300	310	930	300	310				295	250	0,90	665	190	350				340	145	235			5090		
55	1275	380	335	1814	390	465	104	320	325	988	380	260						416	320	130	156	125	125			850	500	170	363	250	145	6537		
56	140	400	350	111	370	300	600	240	250	962	260	370	140	400	350			360	240	150	240	260	100			265	240	130				6337		
57	240	680	600				462	210	220	566	210	260	13,6	400	340	748	340	220			100	100	100	744	110	676						4200		
58			162	540	300	5,61	330	170	144	400	360	105	300	350				2,66	140	190	126	140	0,90	350	100	350	468	130	3,60			5881		
59			784	280	280	572	260	220				140	400	350	884	260	340	217	140	155	260	260	1,00	756	280	270						3613		
60			1580	405	390	814	370	220	1521	390	390	156	400	390				324	180	180						584	270	220	400	200	400	6393		
61	941	330	285	1865	420	445				702	305	230	1254	330	3,80			276	120	230	110	110	100			573	105	546				5725		
62			153	450	340	112	320	380	1088	320	340	1575	450	350				255	170	150						900	150	600				6468		
63	124	400	370	986	380	170				720	200	360	1105	325	340	1030	290	355	300	150	200	240	150	160	240	120	200	403	130	310		6264		
toplam	2571	6225	662	1922	6235	501	1238	4519	449	2058	628	4556	2373	6953	6465	7267	779	5025	4334	2935	247	4655	3045	319	4276	1975	2708	8038	3205	4856	2013	850	195	1289
ortalama	1607	389	414	1201	390	313	770	282	280	1025	313	328	1248	3,66	340	10,3	310	336	271	1,85	154	220	145	152	475	279	100	473	189	284	403	170	239	61,39

Farklılaşmış banyo mekanlarında ise; ortalama 2.27m² gibi normal değer söz konusudur (Tablo 6) Aslında küçük olan bu değer ortalama 56 m² den daha düşük konut birimleri için normal sayılır. Daha doğrusu çamaşır yıkama eylemini makinasız düşünürsek; lavabo ve dökme suyla yıkama

eylemi için gerekli alan yeterli sayılır. Kaldığı ortalamanın üzerinde banyoya sahip olan konut sayısı 36 dır.

2m² nin altında banyosu bulunan konut ise sadece 19'dur.

Tablo 2,3,4,5,6. Banyolu 75 konutun, ortalamanın üstündeki banyo sayısının konut sayısının yarısını bulması alan dağılımının dengeli olduğunu gösterir.

Konutlarda giriş holü dışında hol ve koridor mekanlarının çok az kullanılmış olması odadan odaya geçişlerin çok kullanıldığını gösterir. 105 konutun sadece 24'ünde girişholü dışında hol veya koridor vardır. Yani konutların % 75'inden fazlasında antre dışında her hangi bir hol veya koridor yoktur. Bir çok oda sirkülasyon işlevi de görür.

TABLO: 5 Konutların Bağımsız Birimlerinin Boyutsal Analiz Tablosu

konut no	KONUTUN BAĞIMSIZ BİRLERİ																								konutun toplam alanı
	SALON		OTURMA		MUTFAK		YATK D.		YATK O.		YATK O.		BANYO		WC		HOL-KOR.		ANTRE		KİLEDEPO				
	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	alanı	en boy	
64	1116	310 360	718	205 350	456	190 240	963	275 350	1068	305 350				324	135 260	196	135 145			248	150 165				5089
65	1278	350 365	1071	210 510	504	210 240	813	350 375	984	240 410				336	240 140	120	100 120								5606
66	1287	330 390	1056	330 320			1121	295 380	950	250 380						150	100 150			414	230 180				4978
67	1501	380 395	1937	745 260	134 365	360 1296	360 380	1363	345 395							192	120 160			371	165 225				7974
68	972	320 310	1736	560 310	1064 380	280 1178	380 310	1064	380 280					294	210 140	252	140 180			700	140 500	294	140 210		7280
69	1386	420 330	876 380	220 580	200 290	1102	380 290							210	150 140	308	220 140								4422
70	1335	445 300	880 440	200			1173	350 335						192	080 240	072	080 090			576	160 360				4228
71	1204	415 290	919 245	375 566	195 290	334 145	230 145	410 345								072	080 090			150	120 125				4660
72	1386	395 360				770 275	280 126	350 360								230	150 140			240	20 120				3866
73	1196	370 540				700 250	280 896	320 280	112 320	350 925	370 250					120	100 120						448 320 140		5759
74			1825	410 445	689 245	240 1406	380 370	1273	380 335					175	125 140	125 125	100			738	120 615				6231
75	740	400 400	160 500	320			101	290 390	1316 470	280 1233	425 290	380 190	200 170	170 100	768 240	320 330	300 110								9328
76	853	275 310	1768 520	340 806	260 310	1116 240	465 688	275 250	1472 320	460 336	240 140	076 080	095							814	220 370				7929
77	1188	330 380	832 320	260 714	170 420	990 380	300 290	330 300								558	310 180	105 170	650 252	120 210					6629
78			1197	380 315			1184	370 320	1013 375	270						154	110 140			382	283 135				3930
79	108	360 300	1749 580	330 957	290 330	126 360	350 111	370 300						238	190 125	110 100	110			342	190 180				6846
80			1104	320 345	480 300	160 109	330 345							160	100 160	080 080	100			535	155 365				3498
81	1038	350 295	1298 440	295			725	250 290	1015 350	290				235	190 150	110 110	100								4416
82	930	300 310	1559 225	490			102	300 360								338	225 150	480 300	160						4321
83	1462	340 480	1617 330	490 845	245 345	1139 330	345 1139	380 345						294	210 140	100 100	125			150	120 125				6746
84	1389	315 625					1188	330 360	972 315	315 1134	315 360					150	100 150								5433
Toplam	2485	6395	687 2369	709 6375	1163 3925	4445 2274	6710 7645	5445 524	363 1115	1100 3174	206 1955	3663 2715	2685 2959	710 1113	6242	2673 385	742 440	350 1192							
Ortalama	1355	3559	382 1336	394 354	776 2622	296 1089	339 338	1168 340	328 121	372 338	265 172	162 174	127 128	784 237	377 416	178 251	371 270	175 5675							

Normalde konutların büyük çoğunluğunda iki yatak odası bulunması yapılanma açısından 10-15 yıllık bir zaman geçmesine rağmen konut büyüklüğünün normalin altında kaldığı görülmektedir. Gerçi normalin belirlenmesi gerekçelide olsa, aile strüktürü düşünülürse konutlar küçük sayılır. Çünkü aileler ortalama beş kişinin altında değildir. Toplam 105 konutun 85'inin iki yatak odalı olduğu gözönüne alınırsa normalin ailelerin kendi şartlarındaki yeterliliği anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Zaten konutlardaki mekan eksikliğinin sadece kırsal yaşamdan gelen farklılaşmamış mekan anlayışından değil aynı zamanda ekonomik yetersizlikten kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Konutların uzun bir yapım sürecinde tamamlanmaları da ekonomik şartlardan kaynaklanmaktadır.

TABLO: 6 Konutların Bağımsız Birimlerinin Analiz Tablosu

konut no	KONUTUN BAĞIMSIZ BİRİMLERİ																								konutun toplam alanı									
	SALON		OTURMA O.		MUTFAK		YATAK O.		YATAK O.		YATAK O.		BANYO		WC		HOL-KORIDOR		ANTRE		KILER-DEP.													
	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en	alan	en										
85	763	430	430		520	260	200	990	330	300	1056	330	320		240	120	200	132	080	140			825	150	550	5506								
86	1155	350	330		594	180	380	990	300	330	891	270	330		090	090	100	182	140	130			782	340	230	4684								
87	1155	350	330		180	090	200	726	330	220							154	140	130				680	340	200	2895								
88	990	300	330	840	300	280	462	210	220	990	300	330	840	300	280		110	100	130	1071	210	510	630	100	690	5933								
89	1968	310	630	990	300	330	176	130	760	990	300	330	840	300	280		132	130	120				121	110	110	5212								
90	112	400	430	1034	370	280	129	300	430	1008	280	360	1296	360	360		400	200	200	150	150	100				6900								
91				1895	290	650	1044	290	360	138	300	460	126	300	420		368	230	175	252	210	120		704	210	395	6893							
92	175	380	330	1584	330	480	432	160	270	1056	330	320	660	330	290		272	160	170	192	160	120	704	130	640	192	160	120	1035	230	450	6247		
93	182	280	650		621	270	230	960	240	400	880	220	400		162	090	180						552	240	230		4995							
94	133	350	380					980	350	280	616	280	220	896	320	280	140	100	140	220	100	220		716	200	582		5346						
95	1163	310	375	100	200	500	585	300	195	1132	310	365	910	280	325		326	145	225	168	140	120		644	230	280		5928						
96	1998	540	370		702	270	260	1337	405	330	1337	405	380		297	270	130	168	120	140			390	300	30		6229							
97	156	520	300		565	250	226	1421	490	290	972	335	290		462	215	215	137	090	130			1085	305	310		6182							
98			722	190	380			1292	340	380	1368	360	380		336	160	230	160	160	100								3878						
99	1521	390	390	1299	305	325	736	230	380	936	305	320	1365	305	390		370	185	290	145	100	145		400	200	200		6732						
100			162	360	450	570	335	170	105	350	300	102	340	300		193	130	175	085	085	100			108	190	590		5545						
101	810	270	300	1566	270	580	294	255	370	660	220	300	714	255	280		472	255	185	140	140	100						5356						
102	900	300	300	1452	280	590	900	300	300	930	290	300	841	290	290		160	160	100	110	130	100	551	290	190	615	300	205		6599				
103	1085	350	310	1085	350	310			110	355	310	110	355	310		266	133	185	225	150	150			112	175	640	700	250	280	5961				
104	1285	415	430		715	275	260	1389	365	375	1132	345	310		203	140	145	110	130	100			656	135	570			5970						
105	768	320	240	1712	320	595	500	250	200	128	320	400	992	320	310		263	250	105	110	110	100			195	130	150		5820					
TOPLAM	1123	295	303	972	282	276	600	218	228	1135	339	347	953	289	285	186	571	581	204	123	128	193	138	144	115	525	61	425	167	244	108	42	449	5870
ORTALA	1386	364	374	1262	366	358	723	263	275	109	326	334	1095	332	328	103	317	328	272	164	170	185	133	138	52	523	271	529	209	309	673	263	280	5590

Ortalama salon alanı 13.86 m² ile normal bir oda büyüğündedir gerçi konutun diğer odalarından daha büyük boyutlara sahiptir. Ancak beşkişinin üstündeki bir aile strüktürün debireylerin toplu bireysel eylemlerine hizmet edecek yeterlilikte olduğunu söylemek zordur. Kaldığı her iki yatak odasının ortalama boyutları da 10m² nin üstündedir. Bu oranlar konutta yeterli bir mekan farklılaşmasının olmadığını gösterir. Salonlardaki ortalama en ve boy da 3.64 ve 3.74 tür. Bu oranların birbirine yakınlığı diğer bütün mekanlarda da dikkati çeker. Örneğin oturma odalarında 3.66 m ve 3.58 m, mutfakta 2.63 ve 2.75, yatak odasında 3.26 ve 3.34 diğer yatak odasında 3.32 ve 3.38, banyolarda 1.64 ve 1.70 WC'lerde 1.33, 1.38 gibi birbirine çok yakın değerler taşıması mekanların kareye en yakın dikdörtgen veya kere olduğunu gösterir. Ayrıca en veya boy ortalamalarının da 3.50 m civarındaki üst değeriyle dikkati üstüne çeker. En büyük ortalama değerin en olarak 3.66 olduğunu göz önüne alırsak 34 konutun salonlarının enleri bu ortalamanın üstündedir. Yani % 60 yakın konutun salonlarının bu ortalamanın altında olduğu anlaşılır. Buradan salonların yeteri derecede farklılaşmış bir mekan değil, konutun büyük odaları olduğu anlaşılır. Giriş holleri 5 konutun 80'inde bulunması konutların yapılanma sürecinin başlangıç aşamasında olmadığını ve belirli büyüklüğe eriştiğini gösterir. Konutlar başlangıçta tek oda veya iki oda bir aralıktan oluşan bahçeye veya sokak altına açılan durumdan bir günlük oturma odasının ilavesiyle merkezi plan tipi dediğimiz bütün mekanların bir mekana açıldığı bir seviyeye ulaşır. Bu aşamada, girişler bahçeden günlük oturma odasına yapılmaktadır. Mutfak ve banyo ilavesiyle küçük ama şartlara göre yeterli sayılabilecek bir seviyeye yükselen konutlarda daha çok saçak uzatmalarıyla küçük giriş holleri ilave edilmektedir. Bu bazen de daha alçak çatılı bir ilavedir. Kısaca giriş holleri çoğu kez yapılm sürecinin ortalarında ilave edilen bir bölümdür. Genellikle giriş holleri, oturma odalarının daha kullanışlı

bir mekan haline gelmesi için onun yükünü azaltmaktadır. Başlangıçta birçok farklı işlev yüklenen günlük oturma mekanı giderek kendi işlevine dönmektedir. Konutlarda 13.86 metrekare ile en büyük mekanı salonlar almasına rağmen, bazen oturma, bazen yatak, çoğu zamanda misafir ağırlama için kullanılan bir mekandır. Ailenin gücüne göre aldığı ve daha az kullanmaya özen gösterdiği eşyaların da bulunduğu yerdir. Konutlarda banyo WC gibi özelleşmiş mekanlar dışında mutfak dahil bütün odaların gereksinim duyulduğu zaman yatmak için kullanıldığı yaygın bir uygulamadır. Onun için salonlarda kendi işlevi dışında en çok yatma eylemi için kullanılır.

11.2.3. Konut Ortalama Alanları

Konut içindeki mekanların yeterliliği önce eylemler için yeterli alanların ve bu alanların dağılımlarının dengeli olmasıyla ölçülür. İncelemeye alınan konutlarda mekan farklılaşması henüz tamamlanmadığı, konutların değişim sürecini yaşadığı daha önce belirtilmişti. Değişim sürecinden geçen konutların alanlarının yeterli olup olmadığını söyleyebilmek için elimizde yeterliliğin bir ölçüsü olması gerekir. Halbuki yeterli veya yetersizlik kullanıcının toplumsal yapısı yanında ekonomik gücüyle sınırlanan ve güreceli olarak sürekli değişen bir kavramdır. Eğer herkese bir odanın sağlandığı ve farklılaşmış mekanları tamam olan konutu yeterli kabul edersek bu konutların hepsi yetersiz kabul edileceği gibi, ülkemizde yeterli kabul edilen çoğu konut da yetersiz olur. Çünkü ortalama aile büyüklüğü ülkemizde hala beş kişinin üstündedir.

Diğer yandan ülkemizde kent sorunun çözümü için faydalı konut alanlarının düşürülmesi bir devlet politikası olarak benimsenmiş durumdadır. Ancak halk barınak olarak aldığı konutların bir defa alınabilir olmasından dolayı büyük olmasını istemektedir. Yalnız burada

gördüğümüz durum çok farklıdır büyük konut isteyen kullanıcılar ortalama 55.40 m² alanlara sahip olan konutlarda yaşamakta, çokta, şikayetçi gözükmemektedir. Bunun çeşitli nedenleri yanında en önemli iki nedeni vardır.

1)- Konutların bahçeli olmasından dolayı bahçe bir çok eylemin yapıldığı yerdir yada kapalı mekanla birlikte eylemlerin daha kolay yapılmasına hizmet eder.

2)- Konutlar bitmemiş olduklarından sürekli gereksinimlere göre değişmekte ve büyümektedirler.

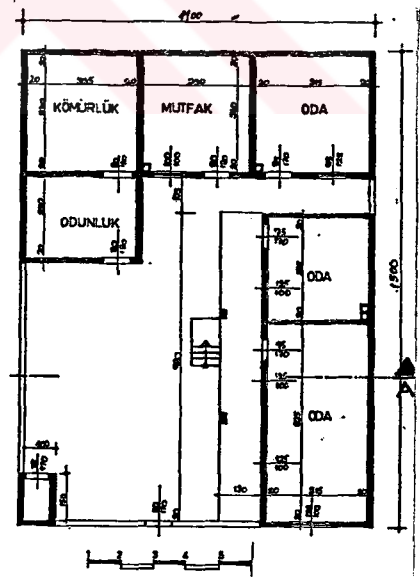
Bu iki nedenden dolayı bahçenin sağladığı olanaklar la yaşam devam eder ve yapılanma sürekli bahçe alanını daraltır. Bu süreç içinde konut sürekli kendine yeterli hale gelir. Gelişme uzunca bir süre yatayda devam eder. Konutun bulunduğu yerin kentsel değerinin değişimiyle birlikte düşey gelişmeye de geçilir.

İncelemeye alınan konutları çeşitli mahallelerden ve mahallerin değişik sokaklarından seçtiğimiz için bize ortalama bir fikir vermektedir. 105 konut ortalama 55.90 metre kare kapalı alana sahiptir. Ayrıca konutların %70'i 40 ile 65 metrekare arasındadır. Bütün konutlar henüz yatay gelişimini bile tamamlamış sayılmaz parsel-yapılanma ilişkisinde anlatıldığı gibi yapılanma parselin bütünü kapsıyacak şekilde gelişmektedir.

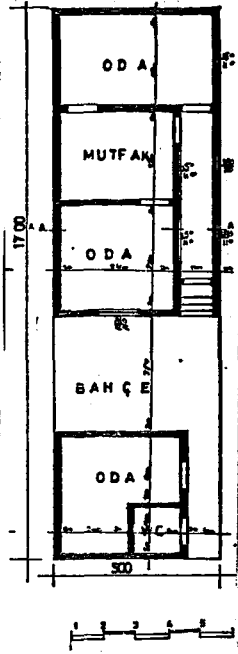
12.3. Konutlar

Bu bölümde konutun oluşumuyla birlikte; bahçeyle ilişkileri sokak ve komşu konutlarla olan konumları, bahçeye açılımlarıyla birlikte mekanın kullanımını etkileyen birbirine açılımları göz önüne alınarak, örnekler üzerinde açıklamalara yer verilecektir. Genellikle parsel düzeni içindeki serbest oluşum gözönüne alınırsa ortak

yönlerinin ve farklılıkların belirtilmesinden daha çok aynı yönelimlere neden olan şartların ortaya çıkarılması daha önemlidir. Örneğin konutların mekan ilişkileri dışında mekanların bahçeye veya sokağa yönelmesi kullanıcıların toplumsal yaşamını yansıtan önemli bir veridir. Bahçenin, içinde konut inşa edilen bir parsel değilse, yapılanmayla çevrelenerek oluşturulması önemli bir olgudur. Diğer yandan kapıların ve pencerelerin konumları odanın kullanımını bize açıklayacak bir veridir. Bu açıdan örneklerde vurgulanan yön ağırlık taşısa da kullanıcının yaşam biçimini yansıtan olgulardan da bahsedilecektir. Elimizde çok sayıda bulunan, birbirine çok benzediği kadar kendine özgü farklılıkları da bulunan örneklerin oluşumunda belirli toplumsal nedenlerden kaynaklanan etkilerin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Örneğin bağımsız bahçe kullanımının işlevsel yönü olduğu kadar kırsal yaşamdan gelen yönleri de vardır. Şekil 34'de parselasyonu çepeçevre ve içbahçeye dönük kullanımı henüz başlangıç aşamasında sayılır. Bütün mekanlar bağımsız olarak bahçeye açılmaktadır. Ortak birleştirici mekan bahçedir öndeki mekanlar bir saçak altı ile açık bir oturma mekanına kavuşmuştur konut girişine göre geri alınmış bahçe yüksek (göz seviyesi) duvarlarla çevrilmiştir WC konutlardan en uzak mesafede bahçenin bir köşesindedir. İçe dönüklük mekana yansımıştır.

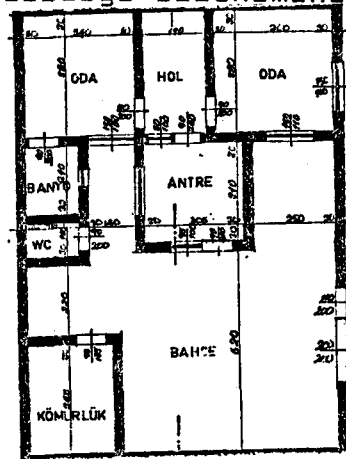
ŞEKİL: 34 Çamlıca'da
bir ev rölövesi

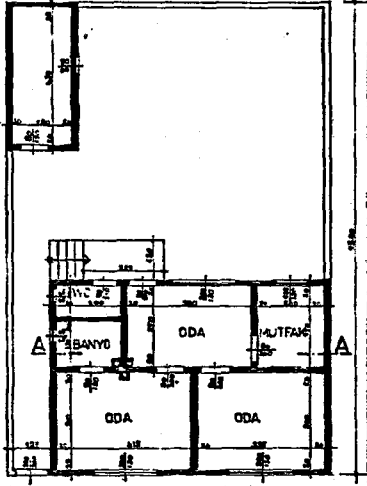
Şekil 35'de sadece beş metrelik arsa enine ve köşe arsa olmasına rağmen kendi içine açılma yani sokaktan uzaklaşma isteği plana yansımış görülmüyor. Odaların açıldığı koridorun sonradan kapatılarak bir giriş hölü oluşturulması plandaki pencere düzenini değiştirmemiş mutfak ve yatak odasının bir penceresi kapalı giriş holüne bakmaktadır. Girişte yapılan WC'ye bitişik bağımsız bir oda daha yapılmış bahçe çevrilmiştir. Mutfağın her iki odaya da açılması ve geçiş alanı olarak kullanımı sık rastlanan bir olgudur. Şekil 36'ta ise geniş cephesiyle sokağa bakan parselde sadece bir odanın sokağa açıldığı mutfak olarak kullanılan girişin sonradan ilave edildiği; iki odanın açıldığı holün ise girişe açıldığı ve günlük oda gibi kullanıldığı bilinmekte, ayrıca sonradan ilave edilen banyo da yatak odasına açılmaktadır,

ŞEKİL: 35 Dar Cepheli Parselde Bir Ev Rölövesi

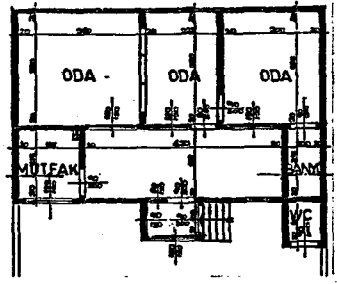
WC bahçedeki yerini korumaktadır. Burada da içe dönük yaşamı yansıtan bir çevre söz konusudur. İlaveler planlı bir yaklaşımdan çok yapım anındaki konum değerlendirilerek hareket edildiği izlenimini vermektedir.

ŞEKİL: 36 Ekrem Battaoğlu'na Ait Çamlıca'da Bir Ev Rölövesi

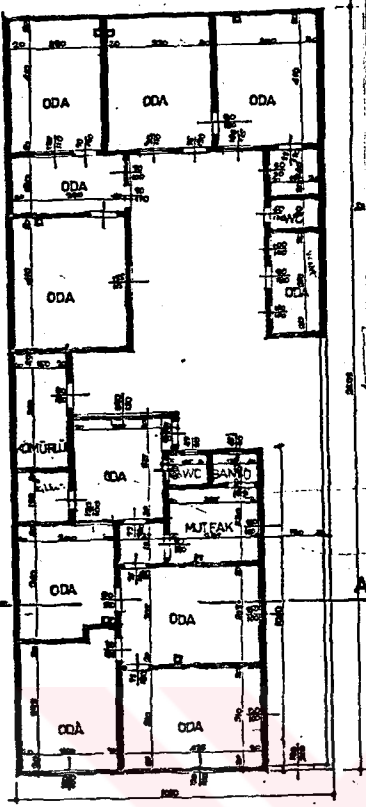

ŞEKİL: 37 Fatma Orduya
Ait Çamlıca'da
Bir Ev Rölövesi

ŞEKİL: 38 Çamlıca'da Bir
Ev Rölövesi

Şekil 37 ve şekil 38'de ise konutlardan birincisi parselin yol cephesinde diğeri ise gerisinde oluşmaya başlamasına rağmen her ikisine de bahçeden giriş için özen gösterilmiştir. Birincisinde parsel sınırına dayanan konuta arka bahçeye geçildikten sonra girilmekte ikincide ise bahçe önde olduğu için önden girilmektedir. Her iki planda da günlük oturma mekanı etrafında sıralanan diğer mekanlar vardır. WC'ler bahçeden kullanılmakta banyolar yatak odalarına bağlanmakta; mutfaklar günlük oturma mekanına açılmaktadır. Yalnızca şekil 38'te konutta günlük oturma mekanının dışında üç oda bulunmakta ve günlük oturma odasına açılan odaya diğer iki oda biri cemakanlı olmak şartıyla açılmaktadır. Burada vurgulanması gereken bir çok konutta olduğu gibi konuta bahçeden girme eğilimidir. Günlük oturma mekanının olanaklar ölçüsünde bahçeye açılması sık görülen bir durumdur. Bahçesinde görsel açıdan sokaktan özellikle ayrıldığı düşünülürse; bahçe ve konut bütünlüğünün önemi daha iyi anlaşılır. Şekil 39'de ise aynı parselde üç konut bulunmasına karşın sokağa sadece büyük konutun iki odası açılmakta, diğer bütün mekanları ise bahçeye açılmaktadır. Yani toplam 17 mekandan 14'ü bahçeye açılmaktadır. Üç konuta da bahçeden girilmektedir. Odadan odaya, yatak odalarından

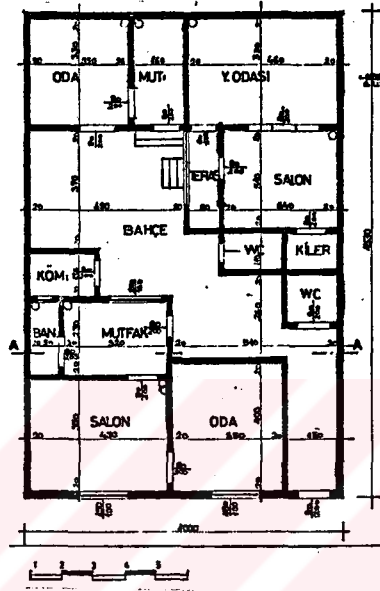

banyoya ve mutfaktan banyoya açılmalar burada da var. Cephedeki konutta birinci aşama bir günlük oda ve ona açılan birbirine yakın büyüklükteki üç oda, ikinci aşama ise mutfakta açıldığı bir hol mutfak WC ve son aşama WC'nin kilerin ve holün açıldığı günlük oturma odası ilavesiyle gelişimidir. Birinci aşamada bahçeye açılan günlük oturma ve etrafında toplanan odalar sözkonusu iken, son aşamada da yeni günlük oturma odası ve etrafında WC, mutfak ve diğer odalara geçilen hol ve kiler yer almaktadır. İlk aşamada günlük oda durumundaki merkezi oda şimdi geçişler sağlayan merkezi konumdadır. Burada da bahçenin çevrelenmesi ve bahçeye açılım yanında merkezi plan tipinin konutun büyüme sürecinde de uyguyanmaya çalışıldığı gözlenmiştir.

ŞEKİL: 39 Çamlıca'da Bir Ev Rölüvesi

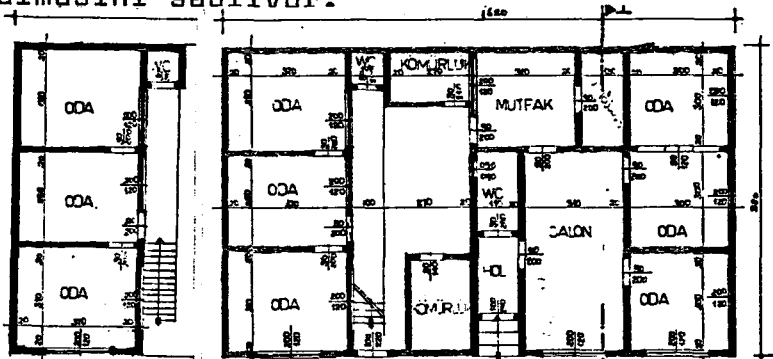
Şekil 40'da iki karşıt köşeden başlayarak yapılan bir parseldeki iki konut ele alınmaktadır. Konutlara, ortak kullanılan bahçeden girilmekte ancak bahçede yer alan WC'ler ortak kullanılmamaktadır. Ayrıca her iki konut da mutfak var ve mutfak sokak tarafındaki konutta merkezi nitelikte bulunuyor. Mutfakla açılan salona yatak odası açılıyor. Diğer yandan mutfak banyonun da açıldığı yer olmakla kalmıyor giriş holü görevini de üstleniyor. Bahçe, heriki uçtan gelişen konutun bir birine bitişmemek için bıraktığı bir boşluk olarak kalmıştır. Burada bahçe olsun konut olsun hiç bir ön hazırlık (tasarım açısından)

olmadan yapım anındaki duruma bakılarak bir ilaveye karar verilip uygulandığı izlenimini vermektedir. Bir çok kullanıcının evini yaparken komşu, akraba veya bir ustaya düşüncesini tartışmak için başvurduğu bilinmektedir. Ancak bu başvurunun evin büyütülmesi sırasında da yapıldığı anlaşılmıştır.

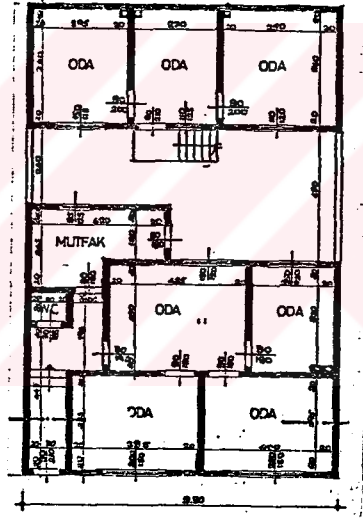
ŞEKİL: 40 Aynı Parsel de İki Ev Rölövesi

Şekil 41'de ise; yine iki konut bulunuyor soldaki konut iki katlı Köşe parselde bulunan konutların toplam cephe açılımı daha fazla tekkatli konutla merkezi plan-tipi yanında; sonradan ilave edilen hol, WC, mutfak ve kiler dikkati çekiyor başlangıçta bahçede bulunan WC yerinde duruyor ancak ikinci katta da yeni bir WC yapılmış bu her iki katında kiralanabilir kendi içinde yeterli konutlar almasını sağlıyor.

ŞEKİL: 41 Çamlıca'da Bir Ev Rölövesi

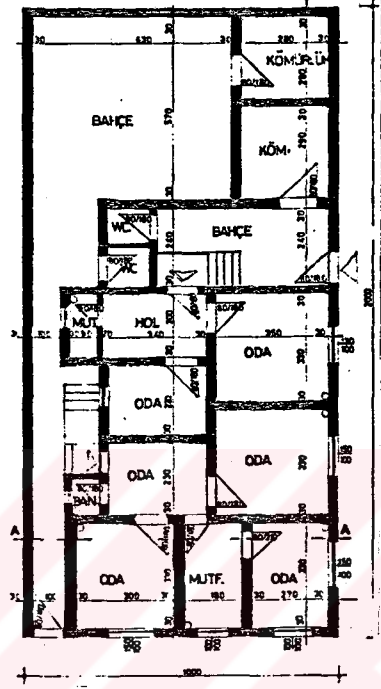
Şekil 42'de yine iki konut bir parselde bulunmakta, ikinci konuta birincinin mutfağından geçilerek girilmektedir. Zaten mutfak ortak kullanıldığı için ikinci konutun aile dışına kiralanması söz konusu değildir. Bu konumda da iki aileye hizmet etmektedir. Günlük oturma odasının etrafında toplanan diğer üç odadan biri salon gibi kullanılmakta, banyo ise odalardan birinde taşıma suyla yapılmaktadır. Genelinde bir konutta eksik olan mekanlar diğer mekanların birden fazla işlev yüklenmesiyle çözülmektedir. Mutfağın kapısının konut dışında olması ve bahçeye de kapısının açılması hem bahçe ve arka konuta geçişi sağlıyor hemde mekan ortak kullanıma daha iyi hizmet eden bir konuma sokuyor.

ŞEKİL: 42 Aynı Parselde ki İki Konutun Rölövesi
(Çamlıca)

Şekil 43'de köşe parselde iki konut bulunuyor yalnız konutlara girişler farklı sokaklardan sağlanmış durumda ikinci konutun kiraya verilmesi için ortak kullanılan mekan düzenlenmemiş. Her ikisinde de WC, banyo ve mutfak bulunuyor. Her ikisinin de bahçeleri bir birinden ayrılmış durumda merkezi plan anlayışı burda da var. Merkezi durumdaki odaların ilavelerden dolayı bahçe ilişkisi

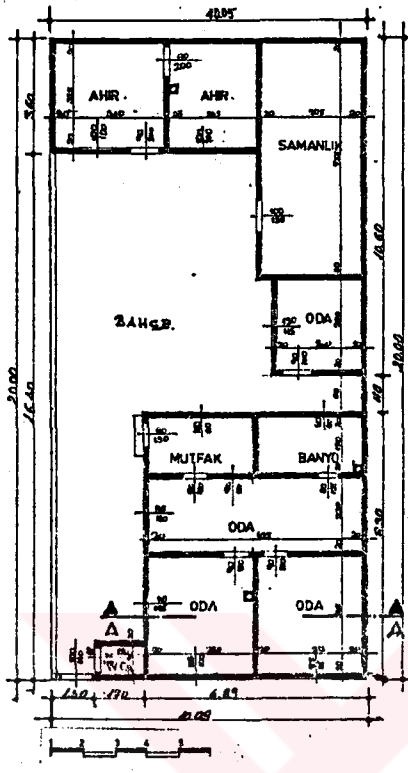
kesilmiş durumda daha doğrusu kiralanan konuta küçük bir oda büyüklüğünde girişte bahçe ayrılmış durumda diğer yandan esas konutla bahçesi bütünlüğünü kaybetmiş birbirinden uzaklaşmıştır.

ŞEKİL: 43 Aynı Parselde İki Konut Rölovesi
(Çamlıca)

Şekil 44'deki konutun öncepheye bakan iki odası dışındaki bütün mekanlar iç avluya bakmaktadır. Bu konutun özelliği hayvan besleme için geniş mekanlar bulunması ve bağımsız bahçe girişinin önemli nedenlerinden birini mekanda yansıtmasıdır. Araştırmaya konu olan mahallelerde kümes hayvanları dışında hayvancılık yok denecek kadar azdır. Hayvancılık çok yeni yerleşmelerde daha sık görülmektedir. Ancak bu mahallelerdeki konutun biçimlenişi hayvan beslemeyede uygun şekilde bağımsız bahçe girişlerine sahip olması ya başlangıçta besi yapıldığını yada hayvan beslenebileceği hesaba katılarak biçimlendirmeye gidildiği anlaşılmaktadır. Konut planında merkezi günlük oda ve ona sonradan ilave edilen mutfak

ve banyo mekanı görülmektedir.

ŞEKİL: 44 Çamlıca'da Perihan
Tandoğan'a Ait ev
RÖLÜVESİ

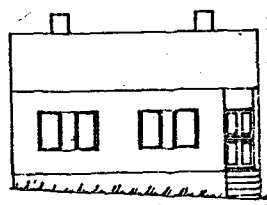
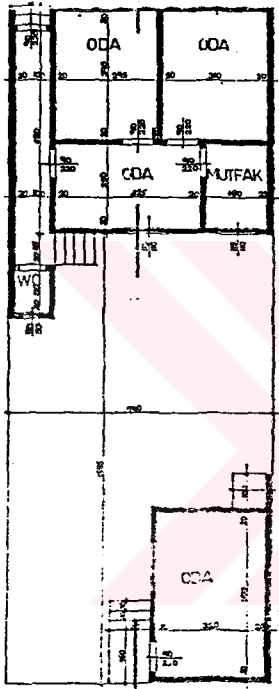
ŞEKİL: 45 (Şekil 44'deki)
Evin Sokak
Cephesi

Bu mekanların ilavesiyle konut girişi mutfaktan olmuş ve oturma odasının bahçe ilişkisi azalmıştır. WC yine dışardadır odalarda ise kapı yerleri birçok projede olduğu gibi duvar kenarına yakın olmakla birlikte bir çoğunda da mutfak ve banyoda olduğu gibi ortaya yakındır. Ancak banyoda kapı arkasında yer alan bacaya bağlı olarak su ısıtma için soba düşünülmüş olmasına karşın mutfakta girişin karşı duvarında tezgah denecek bir çalışma düzlemi bulunmaktadır.

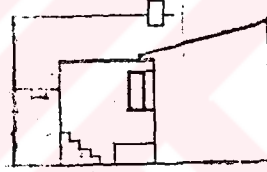
Pencerelerin yeri ise içerdeki eşya düzenlemesiyle ilgisi olmayan daha çok odaların dışarıya açılımlıyla ilgili olan bir durumdur. İlavelerden dolayı bir engel yoksa pencereler odanın dışarıya cephesi olan duvarının

ortasında yer alır. Örneğin şekil 36'daki hole açılan odada olduğu gibi.

Şekil 46'da merkezi plan tipinde bir uygulama bahçenin öbür köşesinde bağımsız bir oda bulunmaktadır. Arkada ilavelerle yeni bir konut gelişecektir. Sokak cepheleri daha sade olurken bahçe cepheleri ilavelerden dolayı her zaman daha hareketlidir. Aynı zamanda yapılanma süreciyle değişmektedir.

Sokak cephesi

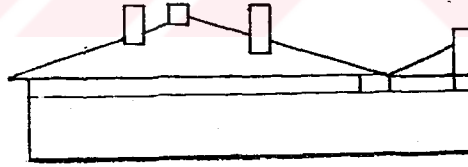
Bahçe cephesi

ŞEKİL: 46 Kader Sokakta Bir Ev Rölövesi (Çamlıca)

Konutların plan ve cepheleriyle bir bütün olarak oluşumunda gereksinimlerin belirli bir programla olmasa da esas alındığı, cephe görünümünün ise planın çevreye ilişkisinin doğal yansıması olduğu anlaşılmaktadır. Gereksinimlerdeki basitlik, zorunluluk ve ekonomik yetersizlik cepheye yansımıştır. Bunun yanında özellikle kapılarda ve pencerelere demirlerinde motif çeşitlemesi arayışı azda olsa vardır. Bu çeşitliliğin Afrika toplumlarında olduğu gibi zengin ilkel kültürün bir yansıması olarak değil de geleneksel yapı kültürümüz de var olan

zenginliklere özentiyile yapılabilenlerdir. Çünkü kültürümüzdeki sanat bugün yoktur. Ekonomik şartlardan dolayı süsleme yüzeysel kalmaktadır. Ancak istek geleneksel motiflerin işlenmesi yönündedir. Pencereeler standart örneğin yüz kırk pencere içinde kırktanesinin 200/120 boyutlarında; 17 tanesinin 150/100, 14 tanesinin 150/110 olması dikkat çekicidir. Yani 140 pencerenin yarısı bu üç boyuttur. Ve genelliklede görüşlerdeki gibi uç bölmelidir. (Şekil 46) Kapı ile aynı duvarda olması durumunda pencere biraz yana kayar bu durumda olan bütün planlarda bu durumu gözlemek olanaklıdır.

Görünüşdeki oranı hemen bütün konutlarda yaklaşık olarak görmek olanaklıdır. Bahçe duvarı 150- 160 cm.yüklekliğinde WC ve diğer bahçede yer alan ilave yapılar da düşük yükseklikte çatı eğimleri konutun bahçesi ve sokağa doğru pencere nisbetleri birbirine çok yakın bahçe kapıları içeriği göstermiyecek şekilde yapılmaktadır. Konut sokaktan geri çekilerek inşa edilmişse bahçe duvarı konutun pencerelerini kapatacak yüksekliğe ulaşmaktadır. (Şekil 47).

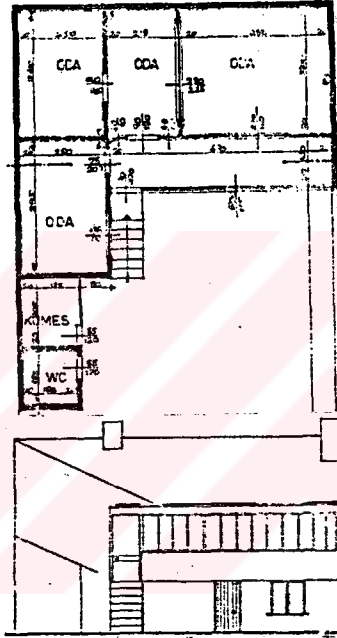

ŞEKİL: 47 Bir Evin Sokak Görünüşü (Çamlıca)

Yine cephesi sokaktan başlamayan diğer yan konutların sokak cephesinden görünümü çoğu zaman tam bir içe dönük yaşantıyı dışarı yansıtacak şekildedir. Bahçe duvarının biraz daha alçak olduğu durumlarda ise pencerelerin üst kısımları görülmekle birlikte genel olarak kapalılık ve içe dönüklük bozulmamaktadır. Çünkü bahçe duvarları göz seviyesinin altında pek yapılmamakta genellikle bahçeyi görsel etkiden kurturacak şekilde düzenlenmektedir.

Şekil 48 ve ön cephesinde sonradan kapıtan ve randa-
danın bütünöyle cam yüzeyle kapatılmış olması bahçe cep-
hesinin daha şeffah yapıldığını gösteriyor. Bodrumun
bahçeyle ilişkisi, kümes ve WC'nin alçak çatısı bütün çatı eğimlerinin bahçeye doğru olması diğer konutlarda da yaygın olan uygulamalardır.

Konutlar genellikle Türk evinde olduğu gibi sokağa daha ka-
palı bahçeye ise daha açıktır.

ŞEKİL: 48 Ömer Yıldırım'a Ait Evin Rölövesi
(Çamlıca)

12.4. Yakın Çevre Oluşumu

Mahalle oluşumlarından bahsedilirken genellikle aynı yöre insanının çoğu zaman kendi kasabasını kente bağ-
lıyan aks üzerinde verleşmeyi yeğlediği belirtilmişti. Yakın komşuluk ilişkisinde de akrabalıktan hemşehirlili-
ğe doğru uzanan bir çizgi kaba anlamda izlenebilir yani birinci derece akrabalar en yakın olmak üzere aynı sokak ve mahalledeki dağılımdan söz edilebilir. Ancak bu bir

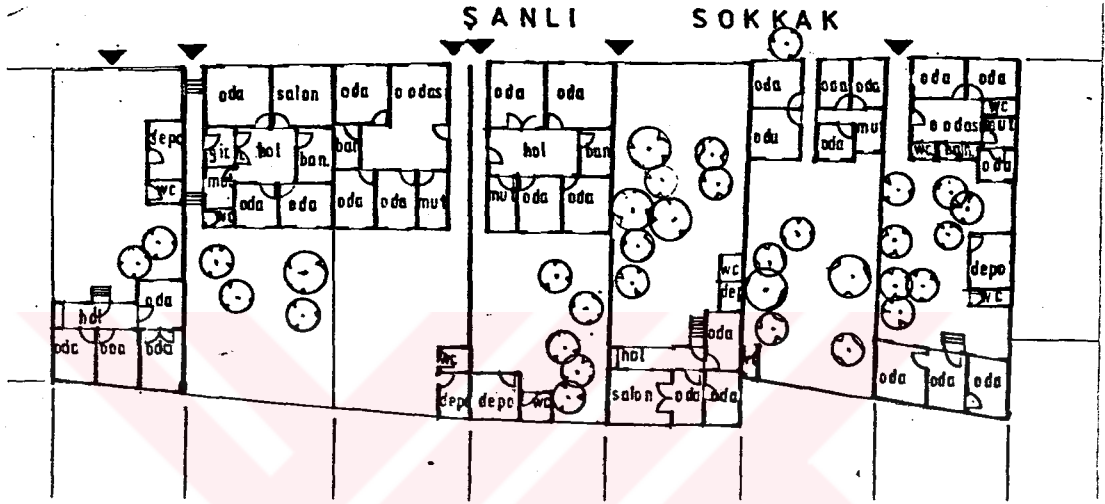
yaklaşım sınırırdr farklı durumlar her zaman sözkonusudur. Çünkü yerleşim hiçbir zaman tek faktöre (akrabaların yakın olma faktörüne bağlı değildir Ancak yakınlık için şartların zorlandığı bir gerçektir.

komşuluk sokak düzeni içinde oluşmaktadır. Sokaklar yerleşim öncesesi parselasyon düzeniyle belirlenmesine karşın üçüncü boyutta yükselmesi ve tanımlanması ancak yerleşimle mümkün olmakta ve boyut kazanmaktadır.

Kullanıcıların sokağa karşı tavırları değişmekle birlikte ortak yönleri de vardır. Sokak bütün evlere ulaşan ve onları birbirine bağlayan ayrıca en küçük birimin kentle ilişki kurmasını sağlayan bir iletişim aracıdır. Ayrıca evler sokağa açılarak doğal (ışık hava vb) verilerden faydalanırlar sokağın boyutlanması bu fonksiyonlara cevap verecek şekilde yapılır. Ancak gecekondulaşmada sokaklar sakinlerinin oturup sohbet ettikleri bir yer olarak da kullanılır. Çok dar kaldırımlarına rağmen kapı önlerine sergi yayarak oturulduğu sık gözlenmiştir. Ayrıca sokak ağaçlandırmalarının kullanıcılar tarafından, yapıldığı bilinmektedir ayrıca herkes evinin önündeki kaldırımları temizlemektedir. Kaldırımdaki bir çok ağacın meyve ağacı olduğu ve kullanıcıların kendi diktikleri ağaçlardan yararlandığı gözlenmiştir. Bu anlamda sokak ortak kullanılan bir iletişim aracı olmasına karşın kullanıcılar tarafından paylaşılarak ta kullanılmakta ve bakımı da yapılmaktadır. Özellikle yaz aylarında sohbet edilen bir yer olmaktadır ana caddeler dışında trafik çok rahat olduğu için oturma için kullanımda bir sorun çıkmamaktadır. Çocukların oyun yerin de çoğu zaman sokaklardır.

Evlerin sokağa açılımı ise kullanıcıların fark, yaklaşımlarını yansıtmakta bir kısmı sokağa pencere açarken bir kısmı yüksek duvar arkasında önbahçe bırakmaktadır. İster önbahçe isterse arkabahçe bıraksın sokaktan bağımsız bahçe girişi genellikle yapılmıştır.

Şanlı sokaktan aldığımız bir kesitte (şekil 49) bahçenin çeşitli konumuyla bahçelerin bağımsız girişleri görülmektedir. Yine bu kesitte yerleşimin kullanıcıya özgü yönlerini de görmek mümkündür. Bazı parsellerde sokak cephesinden başlanan yapılanma, bazılarında arka cepheden başlamaktadır. Bazende ön ve arkadan biraz çekerek yapılmaktadır.

ŞEKİL: 49 Şanlı Sokak (Çamlıca)

Diğer yandan bahçe duvarları da tek doğru bir çizgi izleme yerine küçük çekmelerle farklılaşmakta, sokak perspektifinde bazan bina cepheleri görünürken bazende bahçe duvarları görünmektedir. Hiçbir dizi ve sıra izlemediği için sürekli değişik bir görünümle karşılaşmaktadır. Geleneksel sokaklarda ise bu sürprizli oluşumu daralan ve genişleyen perspektif, bahçe duvarlarının farklılığı, konutların kendine özgüllüğü sokağa açılan çıkamalar meydana getiren ve meydana getirenlerde yer alan çeşme vb. gibi çok daha zengin görünümle sağlamaktadır. Şanlı sokaktan alınan bu kesitte (şekli 49) sokağın bir cephesi binalarla tutulurken diğer cephesi bahçe duvarlarıyla tutulmaktadır.

ŞEKİL: 50 Kader Sokak (Çamlıca)

Sokak cephelerinde bir tarafta sokağa ve bahçeye eğimli beşik çatılar bağımsız bahçe girişleriyle kesilirken, bir birine çok yakın boyuttaki pencereler ritmik bir görünüm sergilemektedir. Karşı cephede ise sokağa cephe veren bir kaç odanın penceresi dışında genellikle yüksek bahçe duvarı ve bahçedeki ağaçlar dikkati çekmektedir. (Şekil 50)

Çamlıca mahallesinde mahallenin kent merkeziyle iletişimini sağlayan birlik caddesi ve bu caddeye açılan sokaklarla bu caddenin biraz uzağında oluşan sokaklar üzerinde yapılan incelemelerde kentle iletişimin mahalleyi esas biçimlendiren öğelerin en önemlisi olduğu gözlenebilir.

Mahallenin ticari, idari ve sosyal merkezinin iletişimini sağlayan bu ana cadde üzerinde olduğu, dini merkezin ise mahallenin gereksinim duyulan yerlerinde etki alanlarının merkezinde olduğu görülmektedir. Dini merkez de bazen bu cadde üzerinde yer almasına rağmen diğer üniteler gibi mutlaka burada bulunmamaktadır. Birlik caddesinde yer alan ticari ve sosyal üniteler ve bu caddenin yakınında oluşan okullar önce ulaşım hizmetinden yararlanırken ticaretteki çeşitliliğin ve gereksinimlerin bir çoğunun aynı bölgede karşılanabilme olanağının da doğal sonucu olarak merkezileşmesi kaçınılmazdır. Ancak bu merkezin bir sokak boyunca doğrusal gelişimi hem mahalledeki sokak düzenine uygun hemde sürekli gelişme içindeki mahallenin gereksinimlerine uygun olarak büyümeye elverişli bir yapıdadır. Mahallelerin dört yandan gelişmesine uygun olarak ana caddeye paralel ve ona yakın diğer caddelerde ticari fonksiyon yüklenmektedir.

Çamlıcaada birlik caddesi dışında henüz güçlü bir ikinci aks oluşmamıştır. Ancak caddenin paralelinde ve caddeye dik iki sokakta mahalle pazarı kurulmakta ve haftada bir gün büyük bir ticari aktiviteye sahne olmaktadır. Birlik caddesine açılmayan Kader sokakta (şekil 50) bazen gün boyu bir tek motorlu taşıta rastlamak olanaklı değilken 'Birlik caddesinde her an taşıtla karşılaşılır yol kesiti açısından çok büyük fark olmamasına karşın bu caddenin yüklendiği fonksiyon çok yüksektir. Kader sokak ise henüz yapılanmamış arsalarıyla trafikten uzak ev kadınlarının yazın sohbet ettiği çocukların oynadığı bir yerdir. Buna rağmen sokak başındaki küçük bakkal dükkanı çevrenin günlük gereksinimlerini karşılamaktadır.

Sokakta yapılanma henüz yarıyarıya olmasına karşın yapıların yoğunlaştığı sokağın baştarafı mekansal büyüklük kazanmıştır. Ev kadınlarının günboyu getirdiği aktiviteyi bu küçük oluşumda bile görmek olanaklıdır. Sokakta

profesyonel mimarlarca yapılan evlerle diğer kullanıcıların oluşturduğu evleri yan yana görmek olanaklıdır. Mimarların oluşturduğu evlerin hemen hepsinin birbirinin aynısı olduğu dikkati çekmektedir. Bitişik nizam orta sofalı olan evlerin bağımsız bahçe girişleri yoktur, orta hole açılan odalardan oluşması kullanıcıların isteğidir. Ancak planların birbirinin aynı olması mimarların çok az değişikliklerle veya değiştirmeden aynı planı başka bir kullanıcı için de önermeleridir. Zaten ellerinde standart arsalara uyacak birkaç plan vardır. Kader sokakta arsa cephelerinde görülen değişikliklerin genellikle uygulamadaki sorunlardan kaynaklandığı parselasyonlarda eşit arsa cepheleri bırakıldığı bilinmektedir. Arsa derinliklerindeki farklılıkların ise arazi biçimini daha çok yansıttığı söylenebilir. Bazı evlerin sokaktan azda olsa geri çekilerek yapılması sokağa hiç pencere açmama endişesinden kaynaklanıyor. Bu kadar sakin trafikten uzak sokakta bile bu endişeyi duymak tamamen içedönük yaşam isteğinden kaynaklanan kültürel etkilerin bir sonucudur. Sokağa pencere açılrsa bile yaşamının içe dönük olduğu her zaman gözlenebilir.

Birlik çaddesine açılan diğer iki sokaktan biri olan dikey sokak (Şekil 52)'de ise yapılanma oranı daha yüksek olmasına rağmen sokağa açılım sokak kullanımı ve komşuluk ilişkisi açısından pek farklı değildir. Bu sokakta küçük arsalarına rağmen sokaktan çok az geri çekmelere rastlamak olanaklıdır. Bu sokakta mimarlarca yapılan ev hiç yoktur. Bütün evlerin bağımsız bahçe girişleri sokağa pencere açılmasına rağmen içe dönük yaşantıları esas yaşama mekanlarının bahçeyle iç içeliği dikkati çekmektedir. Henüz ev olarak yapılanmamış arsaların bile yüksek bahçe duvarlarıyla sokağa cephe vermeleri sokağın mekansal bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır. Ağaçların büyük çoğunluğu meyve ağacıdır. Sokak birlik caddesinin kent merkezine yakın olan bölümlerine açılan

sokaklarına göre daha az yoğun olmasına rağmen kent merkezinden uzaklaşan kısımlarına açılan sokaklarına göre daha yoğun yapılanmaya sahiptir.

Şanlı sokak ise; (Şekil 53) ana caddenin baştarafına yakın hemen dikey sokaktan bir önceki sokaktır yerleşim karakteri diğer sokaklar la aynı fakat yerleşim yoğunluğu diğer iki sokaktan da daha yüksektir. Hemen hemen evlerin bütününe yakın kısmının bağımsız bahçe girişleri vardır. Arsalarda önden ve arkadan başlayan yapılanmalar sokak cephesinde boşluklu etki yaratmakta, cephe bazen yapıyla tutulurken bazen yüksek bahçe duvarlarıyla geçilmektedir.

Yapılar genellikle tekkatli olmasına rağmen azda olsa iki katlı evlere rastlanmaktadır. Cephe karakteri ise büyüklükleri birbirine çok yakın olan pencerelerin ritmik dizilişiyle, bağımsız bahçe girişleriyle kesilen çatı eğimlerinin etkisindedir. Ağaçlar ve bahçe peyzajları sokak görünümüne ayrı bir karakter vermektedir meyve ağaçlarının kaldırımlarda da görülmesi ve bakımının kullanıcılar tarafından yapılması eski sokaklarda daha sık görülen bir durumdur. Yapı karakteri ise bu sokaklarda betonarme binalar yok denecek kadar azdır daha çok yığma ve ahşap karkastır. Ekonomik yetersizlikler malzeme işçilikte kendini gösterdiği gibi mekanın boyutlandırılmasında da görülür. Bir çok mekan boyutsal yeterliliğinin üstünde fonksiyonel yük taşır.

Sokak bir bütün olarak birlikteliğin, benzer yaşam koşullarının ve ortak kültürün çizgilerini yansıtır. Daha çok kırsal yapılarda görülen parçalı yapı görünümü hemen her yerde görülür. İlavelerle uzun bir süreçte yapının tamamlanması zaten parçalı görünümü gündeme getirir.

Daha önce yapı bölümünde sözedildiği gibi pencerelerin yaklaşık boyutlardaki görünümü sokak bütününde ayrı bir birliktelik yaratır. Yapılardaki ucuz işçilik dışında malzeme bütünlüğü, evlerdeki yapı sisteminin aynı olması belki sınırlı olanakların yarattığı bir olgudur ama diğer yandan sokak mekanının bütünlüğünü yaratan başka bir etkidir. Evlerin kapılarının doğrudan sokağa değil de bahçe girişindeki aralığa veya doğrudan bahçeye açılması bu yörenin köylerinde de gözlenen bir olgudur. Köy evlerinde genellikle yüksek duvarlarla çevreli bahçeye girdikten sonra eve geçilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerde, kentleşmeden kentsel mekanların yaratılmasına kadar kendi içinde bütünleştirilebilecek ve sebep sonuç ilişkileri çıkarılabilecek çizgiler vardır.

Gecekondulaşma olgusunun gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olduğunu vurguladıktan sonra bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarıyla birlikte ele alınması gerektiğinin altı çizilmelidir. Ayrıca her ülkenin hatta her bölgenin kendi özel karakteriyle birlikte ele alınması gereklidir.

Gecekondulunun kendi objektif verileri bir tarafa bırakılarak soruna sübjektif yaklaşarak onları kendi hayal ettiğimiz çevrelerde yaşatma isteğinin ne ekonomik temeli ne de sosyo-kültürel bir mantığı vardır. Ancak yüzyılımızın modern teknoloji ve verilerini standardın yükseltilmesinde kullanabiliriz. Yoksa kullanıcılara yaşamayı gerektiği çevreyi empoze etmeye çalışırsak mekan yaratma gibi çok boyutlu bir çabayı tek boyutlu seviyeye indirgeriz. Nitekim ülkemizde otuz yıldır gecekondu önleme bölgeleri adı altında yapılan bundan başka bir şey değildir.

Diğer yandan özellikle büyük kentlerimizin büyük yoğunluğunu kaplıyan gecekondu luların apartmanlara yerleştirilmesi ekonomik olarak da çözülmesi olanaksız olan bir uğraştır. Kaldı ki sosyo-kültürel açıdan köyülükten yeni kopmuş bu kesimin yaşamına tamamiyle ters düşen bir çevrede bulunması da doğru değildir. Bu açıdan bakıldığında

gecekondu mekanları sorun olmaktan daha çok çözüm gibi gözükmektedir. Ancak gerekli teknik ve maddi yardımların yapılması koşuluyla.

Kaldı ki kullanıcıların kendilerine uygun çevreyi yaratma uğraşına kentsel gelişme ve teknik alt yapı açısından verilecek yardım kentin biçimlenmesine yapılan katkı yanında ailelerin daha olumlu çevrelerde yaşaması açısından da önem taşır. Ayrıca tasarımcıların subjektif hatalardan arınarak kitlelerin sorunlarına yaklaşırken daha objektif bir yaklaşım benimsemelerine de yardımcı olur.

Bu gün gecekondulaşmayı ilke olarak sorun kabul eden anlayış geliştirmekte olan Ülkenin verilerini reddeden özellikle doğulu toplumlara batılı bir bakış açısıyla yaklaşan görüştür. Daha doğrusu geliştirmekte olan bir Ülkenin kendine özgü yönlerini düşünmeden batılı ülkelerin izlediği yolları aynen izlemek isteyen bir anlayıştır ki ne zamanla ne mekanla ilintilidir. Kaldı ki doğu ve batının mekan yaratmada ve doğaya yaklaşımda tarih boyunca farklı felsefi bakış açıları vardır. Doğru toplumları kendilerini her zaman doğanın bir parçası kabul etmiş onu kutşamış ve onunla birlikte değişimi ilke olarak kabul etmiş ken, batılı toplumlar doğayı değiştirmek ona hakim olmak çabasına tarih boyunca sahip olmuşlardır. Doğulu toplumlarda kaderci çizgiyle doğaya olmasa da toplumlara mistik bir anlayışla olumsuz bir ortam da getiren bu felsefenin doğayı tabulaştıran ve ona saygılı olan olumlu çizgilerine bugün de rastlanmaktadır.. Batıda ise makinalaşmayla hız kazanan doğaya hakim olma tutkusu artık doğal dengeleri altüst edecek bir seviyeye gelmiştir. Ne var ki bugün doğu kültürlerini de büyük oranda etkileyen batı dünya görüşü doğu görüşüyle bir senteze giderek doğaya saygılı yeni bir düzeye yükselmeye mahkumdur daha doğrusu toplumların tarih boyunca ilk defa böyle bir felsefi bakış açısına gereksinimleri vardır.

Kentsel mekan yaratılmasında da batıda gelişen teknolojik gelişimin doğaya saygılı bir ortamda mekansal oylumlar yaratırken toplumsal gereksinmelerin karşılanmasını topluma rağmen değil toplumla birlikte örgütlemek bu sentezin kaçınılmaz sonucu olmalıdır.

Bu mantık çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerde toplumun en örgütlü gücü olan devletin halka rağmen kendi ekonomik ve sosyal kurumlarıyla üstesinden gelemediği, maksimum kaynak ayırsa bile kısa zamanda üstesinden gelemeyeceği, konut sorununa, teknik eskiklerine rağmen çözüm getiren halkın bu çabası, devlet tarafından mutlaka desteklenmelidir. Bu destek gereksinimi olmayanların spekülatif kazanç doğrultusundaki olumsuz çabalarını da ortadan kaldıracak, şekilde demokratik ortamda halkın örgütlü çabasından geçmelidir. Bu anlamda demokrasi ortak konut sorunun çözümünde gerekli temel verilerden sayılır.

Bu gün ülkemizde halka empoze edilen çözümlerin teknik ve mali desteğe rağmen halkın geliştirdiği çözümlerin çok gerisinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kaldığı halk bu çözümü teknik ve mali destek bir yana sürekli karşı çıkılmasına rağmen geliştirmiş ve kapatılmıyacak bir konut açığını kapatmıştır. Ayrıca bu çözüm hem kendi içinde hem kent bütününde gelişime ve değişime açık bir çözümdür. Diğer yandan aile işletmeciliğini teşvik ederek atıl duran bir işgücünü ekonomiye kazandırmış kıt olan mali verileri, uzun bir zaman dilimine yarararak sürekli değişiminde uygulamada anlam kazanmasına olanak vermiştir.

İncelenen örnekler gerek kent boyutunda gerekse ev boyutunda bu düşüncelerin kaynağını oluşturmaktadır. Bu kaynak bugün mekan yaratmada en demokratik ve üst aşamada bulunan toplumlarcada benimsenen, katılımcı mimari akıma üçüncü dünya bazında temel teşkil edecek, özü içinde

taşımaktadır. Katılımcı düşüncenin modern mimarının çok sayıda olumlu yönlerine rağmen halka yaşadığı mekanlarla birlikte biçim verme iddiasına karşıt olarak geliştiği bilinmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] GİRAY, C., Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti Ankara, 1983 S.4.
- [2] a.g.e. S.4
- [3] a.g.e. S.5
- [4] COMHİS, M., Neden Planlama Kavramı Bilim Felsefesi Ç.E.Açar Mimarlık 33/11-12 S.14.
- [5] a.g.e. S.14
- [6] a.g.e. S.15
- [7] a.g.e. S.16
- [8] ABBAN, Ç. A.G, O.A, Ö.H, Çevrenin Oluşumunda Halkın Katılımı Mimarlık 82/I S.2.
- [9] GÜLALP, F., Toplumsal İşbölümü ve Mekanı, Mimarlık 83/4 S.13.
- [10] a.g.e. S.13
- [11] a.g.e. S.14
- [12] a.g.e. S.15
- [13] a.g.e. S.15
- [14] ACAR, E., İşbaşı ve İşdışı yaşamın bütünlüğü Mimarlık 83/4 S.8
- [15] BÜLENT, Ö., Tarih Gelenek ve Çağdaş Sanat Yaratması Üzerine Yapı 35 1980 S.42.
- [16] CHILD, E., Kendini Yaratan İnsan Varlık, S.146.
- [17] BUMİN- K. Demokrası Arayışındaki Kent S.4.
- [18] a.g.e. S.6
- [19] a.g.e. S.6
- [20] YÜREKLİ, F., Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması. 1977, S.9.

- [21] ÇUBUK, M., Zaman Yayılımı İçinde Kentsel Çevre Oluşumu Yapı Dergisi Sayı,42, S.26.
- [22] a.g.e. S.27.
- [23] KİYONORU, K., Metabolizma Kuramı Çev. A. Yönder. Çevre Ocak-Şubat, 1979. S.70.
- [24] a.g.e. S.70.
- [25] a.g.e. S.71.
- [26] a.g.e. S.71.
- [27] Lima Üniversitesi Mim.Fakültesi Bildirisi Machu, Picchu Antlaşması. Çev. A. Tokatlı Çevre Ocak-Şubat 1979. S.74.
- [28] KAWAZOE, N., Kiyonoru Kikukate Metabolizma Kuramı Çev. A. Yönder Çevre Ocak-Şubat, 1979. S.70.
- [29] a.g.e. S.70.
- [30] a.g.e. S.70.
- [31] a.g.e. S.71.
- [32] a.g.e. S.71.
- [33] PROHANSKY, İ., R.W, Doğal Çevreye Tarihsel Yaklaşımlar Çev. U. Yeğenoğlu Mimarlık 83/5-6 S.18.
- [34] a.g.e. S.20.
- [35] BİLGİN, İ., Doğa-Yapay Toplumsal Çevrenin Algılanışı ve Yeşiller Mimarlık 83/5-6 S.25.
- [36] Özelleştirme Klavuzu Türkdil Kurumu Yayınları Ankara, 1978. S.21.
- [37] ÖZSOY, A., Gecekondu Biçimlenme Süreci ve Etkenlerin Analizi Doktora Tezi (İTÜ) 1982. S.4.
- [38] ERKMAN, U., Mimarı Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemleri Olarak Çevre Analizi, İTÜ, 1982. S.41.
- [39] a.g.e. S.42.
- [40] a.g.e. S.42.

- [41] ÖZSOY, A., Gecekondu Süreci Ve Etkenlerinin Analizi Doktora Tezi, İ.T.Ü, 1982. S.7.
- [42] a.g.e. S.5.
- [43] NALBANTOĞLU, G., Çevrenin Kavramlaştırılması ve Çevre Estetiği Üzerine Notlar Mimarlık 82/7, S.23-24.
- [44] a.g.e. S.24.
- [45] a.g.e. S.24.
- [46] a.g.e. S.25.
- [47] PROHANSKY, İ., R.W., Doğal Çevreye Tarihsele Yaklaşım, Çev. U. Yeğenoğlu, Mimarlık 83/5-6, S.20.
- [48] NİONO Büyük Camii (Mali) Juni Değerlendirmesi, Mimarlık 83/8-9.
- [49] BİLGİN, İ., Doğal/Yapay Toplumsal Çevrenin Algılanışı ve Yeşiller Mimarlık 83/5-6, S.24.
- [50] a.g.e. S.24.
- [51] SIRAUS, LEVİ, C., Mythosund Bedeutung S.29.
- [52] BİLGİN, İ., Doğal/Yapay Toplumsal Çevrenin Algılanışı ve Yeşiller Mimarlık 83/5-6 S.25.
- [53] a.g.e. S.25.
- [54] BUMİN, K. Demokrasi Arayışında Kent, 1986, S.35.
- [55] a.g.e. S.25.
- [56] a.g.e. S.25.
- [57] a.g.e. S.26.
- [58] a.g.e. S.26.
- [59] a.g.e. S.26.
- [60] a.g.e. S.24.
- [61] a.g.e. S.58.
- [62] a.g.e. S.59.
- [63] BATUN, A., Ellinci Yılında CİAM Atina Antlaşmasından Machu Picoh Antlaşmasına Çevre Ocak-Şubat 79- S.79.

- [64] a.g.e. S.80.
- [65] a.g.e. S.81.
- [66] BUMİN, K. Demokrasi Arayışında Kent Ankara, 1986. S.72.
- [67] Lima Üniversitesi Mim.Fak. Machu Picchu Antlaşması (Peru) Çev. A. Tokatlı Çevre Ocak-Şubat 79, S.74.
- [68] a.g.e. S.74.
- [69] a.g.e. S.74.
- [70] a.g.e. S.75.
- [71] a.g.e. S.75.
- [72] a.g.e. S.75.
- [73] FL Wright Geçmişin Ölü kentlerinden Bugünün Öldürücü Kentlerine Şehir Ocak, 1988, S.50.
- [74] Lima Üniversitesi Mim. Fak. Machu, Picchu Antlaşması (Peru) Çev. A. Tokatlı Çevre Ocak-Şubat, 79, S.77.
- [75] a.g.e. S.77.
- [76] BELEN, F., Fiziksel Çevrenin Oluşumu Halkın Katılımı Seminerlerinin Düşündürdükleri Mimarlık 82/1, S.22.
- [77] a.g.e. S.20.
- [78] Çevreni Kendin Düzenle, şehir sayı 10,1987,S.56.
- [79] a.g.e. S.56.
- [80] a.g.e. S.56.
- [81] a.g.e. S.58.
- [82] a.g.e. S.58.
- [83] a.g.e. S.58.
- [84] BELER, F., Fizik Çevrenin Oluşumuna Halkın Katılımı Seminerlerinin Düşündürdükleri Mimarlık 82/1 S.22.
- [85] BUMİN, K., Demokrasi Arayışında Kent Ocak 1986,S.78.

- [86] PAMİR, H., Toplu Konutlar ve Sorunları Toplukonut ve Siyasesı, Ankara, 1983. S.80-81.
- [87] a.g.e. S.81.
- [88] a.g.e. S.81.
- [89] JEODECKE, R. Bütün İhtiyaçların Karşılandığı Toplu Konut Arabella Çev. İhsan Bilgin, Mimarlık. 83/3, S.20.
- [90] WIDDOLOVITS, İ., Duvar gibi Dizilmiş Toplu Konutlarının Düzeltilmesi DBZ 7/84 Çev.Y.Birgül Yılmaz Dizayn Konstrüksiyon Ocak 87,S.22
- [91] a.g.e. S.29.
- [92] a.g.e. S.30.
- [93] a.g.e. S.32-33.
- [94] MÜSLESTEİN, E., Geleceğin Yerleşim Bölgeleri, Dizayn Konstrüksiyon Şubat 86. S.30.
- [95] a.g.e. S.31-32.
- [96] HABRAKEN, N.j., Uyarlanabilirlik Değişim ve Kullanıcı Katılımı İçin Tasarım Çev. M.Özgay Mimarlık 82/8-9 S.49.
- [97] CORREA, C., Üçüncü Dünyada Kentsel Konut Çev. Z. Güryaman Mim. 82/89 S.48.
- [98] a.g.e. S.48.
- [99] GİRAY, C., Toplu Konut Sorunları ve Siyasesı Ankara 1983, XIII Şehircilik Haftasını Açış Konuşması S.4.
- [100] a.g.e.S,4.
- [101] GİRAY, S. Evsizlere Barınak Yılı Dolayısıyla Konuşma Yapı 73, S.29.
- [102] ILGAZ, T., Prefabrikasyon Sempozyumunun Toplu Konut Açısından Düşündürdükleri Yapı 67, S.36.
- [103] ÖZKAN, E., Türkiye'de Konut Açığının Karşılanması da Yaklaşımların Değerlendirilmesi 1983, S.23.
- [104] a.g.e. S.74.
- [105] a.g.e. S.74.

- [106] TAPAN, M., Konut Sağlamada Devlet Politikası Dizayn
Konstrüksiyon Şubat, 1986, S.25.
- [107] TEKELİ, İ., Kentleşme ve Gecekondu Sabah Gazetesi
Konut Rehberi, 29.8.1987 S.55.
- [108] a.o.e. S.55.
- [109] a.g.e. S.55.
- [110] SAGLAMER, G., H.Y. G.Ç. "Assessing The Present
Contruaction Systems in Slum Areas"
CIB, 1983.
- [111] UZEL, A., İmara İlişkin Bağışlamaların Gelişimi ve
Değerlendirilmesi, 1978. S.32.
- [112] a.g.e. S.32-33.
- [113] a.g.e. S.38.
- [114] a.g.e. S.38.
- [115] a.g.e. S.50.
- [116] a.g.e. S.51.
- [117] ERİÇ- M., N.Y. Konut İç Mekanında Mobilya Anlayışı
Yapı 72. S.42.
- [118] a.g.e. S.42.
- [119] a.g.e. S.6.
- [120] a.g.e. S.69.
- [121] a.g.e. S.75.
- [122] a.g.e. S.22.

ÖZGEÇMİŞ

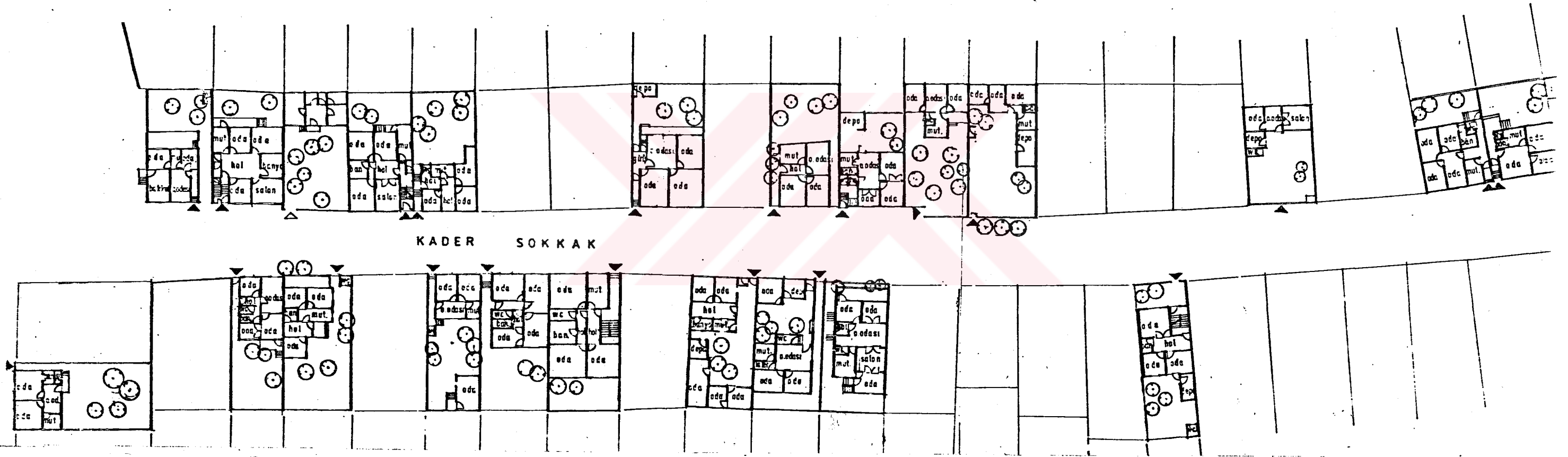
1948 Adana/Kadirli doğumlu. İlk öğrenimini doğum yeri olan Azaplı köyünde bitirdikten sonra Orta öğrenimi Kadirli orta okulu, Liseyi Adana Erkek Lisesi'nde bitirdi.

1969 yılında girdiği İ.T.Ü Mimarlık Fakültesinden 1975 'te Yük.Müh.Mimar olarak mezun oldu. Mezun olduğu yıl Aydın Boysan proje bürosun'da bir yıl çalıştıktan sonra çeşitli şantiyelerde şantiye mühendisi ve şantiye şefi olarak çalıştı. 1979 yılında Trakya Üniversitesine asistan olarak girdi.

Prof.İ.H. GÜNGÖR öncülüğünde Selimiye Camii çevre düzeni çalışmasına katıldı.

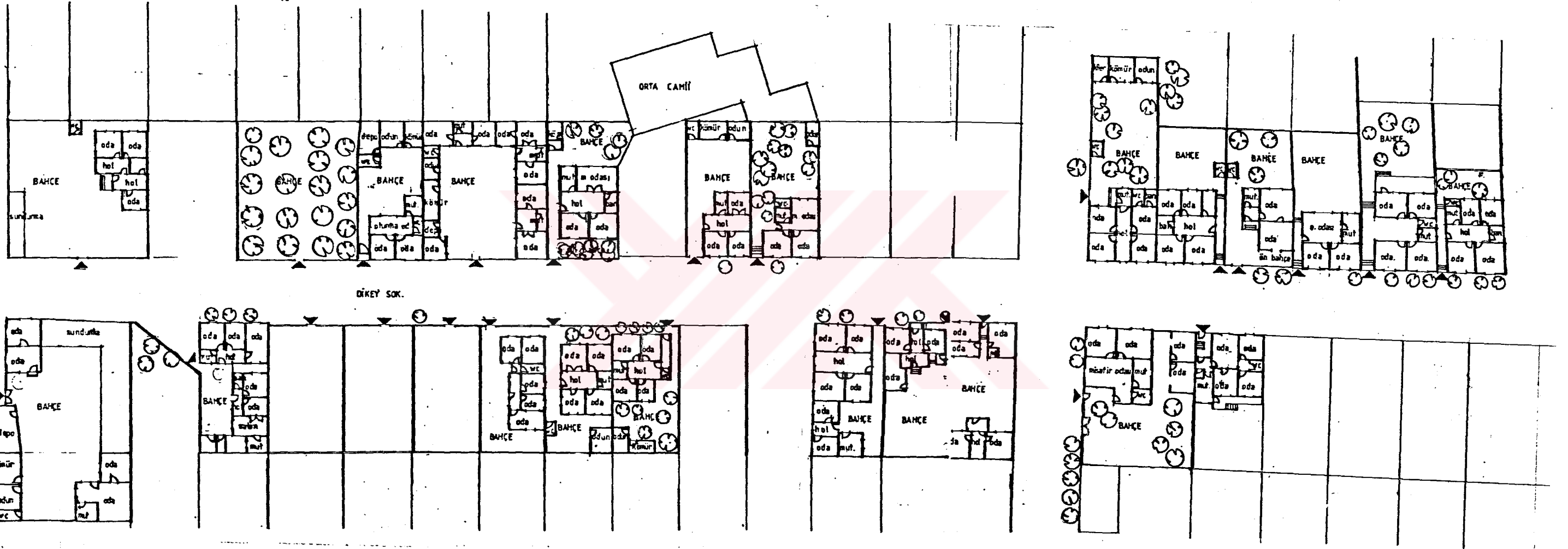
Cumhurbaşkanlığı mezar ve çalışma bakanlığı binaları için çıkarılan mimari proje yarışmalarına katıldı.

Trakya ve Anadolu Üniversiteleri Mimarlık Bölümlerinde Bina Bilgisi Anabilim Dalında dersler verdi. Halâ Anadolu Üniversitesi Müh-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

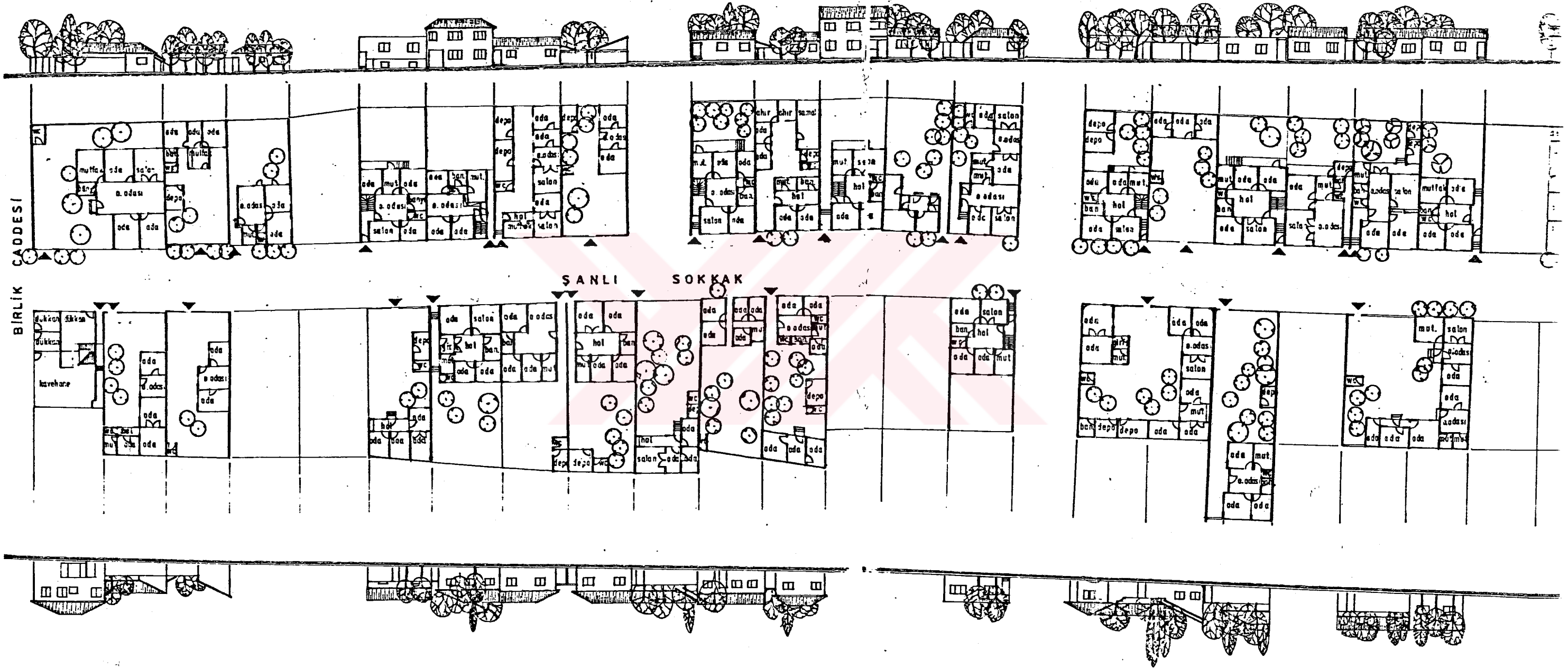

KADER SOKKAK

— ŞEKİL - 51 KADER SOKAK (ÇAMLICA)

ŞEKİL- 52 DİKEY SOKAK (ÇAMLICA)

Ş EKİL 53 - ŞANLI SOKAK (ÇAMLICA)